

Na osnovu člana 16. stav 4. Zakona o Vladi Zeničko-dobojskog kantona-Prečišćeni tekst ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 7/10), Vlada Zeničko-dobojskog kantona na 143. sjednici, održanoj 14.05.2018. godine, na prijedlog Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, d o n o s i

ZAKLJUČAK

I.

Utvrđuje se Prijedlog Odluke o usvajanju Strategije omladinske politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2018.-2022. godina.

II.

Prijedlog Odluke iz tačke I ovog zaključka upućuje se u dalju skupštinsku proceduru.

III.

Zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Broj: 02-_____ /18.

Datum, 14.05.2018. godine

Z e n i c a

PREMIJER

Miralem Galijašević

DOSTAVLJENO:

1x Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport,

1x Stručna služba Skupštine,

1x a/a.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Zeničko-dobojski kanton
Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport**

**Strategija omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018.-
2022. godina**

Zenica, mart 2018. godine

Interresorna radna grupa za izradu Strategije omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018.-2022. godina:

1. Marinko Tokić, predsjedavajući - Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
2. Lamija Piljug, član - Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice
3. Kemal Bjelić, član - Ministarstvo za privredu/gospodarstvo
4. Adel Sinanović, član - Ministarstvo zdravstva
5. Denis Vukelić, član - Ministarstvo unutrašnjih poslova
6. Naida Delibašić, član - Komisija za mlade Skupštine Zeničko-dobojskog kantona
7. Safet Kubat, član - Komisija za mlade Skupštine Zeničko-dobojskog kantona
8. Meldina Ugarak, član - Komisija za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
9. Dino Sinanović, član - predstavnik NVO sektora

UVOD

Omladinska politika savremenog doba može se definišeti kao aktivnosti koje poduzimaju razni nivoi vlasti unutar države u svrhu realizacije javnog interesa za mlade. Tu je riječ o svjesnim i, manje ili više, sistemskim intervencijama države, odnosno njenih organa u društveno polje omladinske problematike (obrazovanje, odgoj, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, sport, informisanje mladih, ...) s namjerom da se ono kao cjelina ili njeni pojedini segmenti usmjere u određenom pravcu.

Razvoj i kreiranje politike prema mladima temelji se na preporukama relevantnih evropskih dokumenata (Evropska Povelja Vijeća Evrope o sudjelovanju mladih u životu na lokalnoj i regionalnoj nivou; Bijela knjiga Evropske komisije, 11 indikatora omladinske politike Vijeća Evrope i Evropskog omladinskog foruma), Rezolucije o mladima u BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 12/03) i Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine (Sl. novine FBiH br: 36/10) koji je usvojen 28. aprila 2010. godine. Zakon o mladima u članu 4. definiše da su „omladina” ili „mladi” osobe u životnoj dobi od navršениh 15 do navršениh 30 godina starosti.

Cjelovita omladinska politika nastaje ako država uspijeva osigurati uticaj javnog i civilnog sektora, te usaglasi njihove interese. Pod pojmom javnog sektora obuhvaćene su ustanove zadužene za brigu za mlade (vrtići, škole, univerziteti, bolnice...), uključujući i vlade na svim nivoima, kao i nadležna ministarstva. Civilni sektor (omladinske organizacije i nevladine organizacije u cjelini) predstavljaju partnera i korektiv u vladinom sektoru.

Ponekad se pod pojmom *omladinske politike* označava dokument, odnosno strategija s utvrđenim ciljevima i programima djelovanja iz pojedinih oblasti koju institucije vlasti poduzimaju u cilju poboljšanja položaja mladih i njihovih životnih uslova.

Omladinska politika na nivou države Bosne i Hercegovine još uvijek nije zakonski regulisana, dok su na entitetskim nivoma donešeni zakoni koji utvrđuju omladinsku politiku. U Republici Srpskoj 2004. godine donešen je *Zakon o omladinskom organizovanju* (Sl. glasniku RS", br. 98/04, i 119/08) dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine 2010. usvojen *Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine* (Sl. Novine FBiH br: 36/10.).

I prije donošenja Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine Zeničko-dobojski kanton je imao usvojenu Strategiju omladinske politike za period 2009.-2014. godina što jasno dokazuje opredjeljenje Kantona kada je u pitanju omladinska politika.

Iako je provedba Strategije omladinske politike bila u najtežem recesijskom momentu, u oblasti problematike mladih napravljeni su značajni iskoraci. Uspostavljena je saradnja sa svim akterima omladinskog djelovanja. Kontinuirano se sufinansiraju sportski, omladinski projekti, kao i projekti omladinskih organizacija iz oblasti kulture. Zeničko-dobojski kanton osigurava dodjelu studentskih stipendija i finansiranje smještaja u studentske centre, stipendije sportistima i finansijske pomoći za izradu magistarskih i doktorskih radova. U Budžetu Zeničko-dobojskog kantona se osiguravaju sredstva i za posebno nadarene i talentirane mlade. U sklopu dodjele studentskih stipendija, od budžetske 2017. godine, dodatno se stipendiraju uspješni studenti koji se osposobljavaju za neka od deficitarnih zanimanja.

I DIO – OCJENA STANJA

U prvom dijelu Strategije - *Ocjena stanja* - daje se prikaz trenutnog društvenog položaja mladih u Bosni i Hercegovini i Zeničko-dobojskom kantonu po oblastima: obrazovanje i nauka, rad i zapošljavanje, socijalna briga, zdravstvena zaštita, kultura i sport, aktivizam mladih, sigurnost mladih, informisanje mladih i slobodno vrijeme.

Obrazovanje i nauka

Obrazovanje je ključno za uspjeh pojedinca. Obrazovanjem se mogu brisati diskriminacije prema spolu, porijeklu, te svim drugim razlikama među ljudima. Stoga je obrazovanje značajan segment jednog društva, posebno uzimajući u obzir da većina djece i mladih provedu više od decenije u formalnom obrazovnom sistemu. Jako je važno imati dobre standarde u ovom segmentu, radi zdravog razvoja svakog pojedinca i njegove svjetlije budućnosti. Pored formalnog obrazovanja, svaki pojedinac ima pravo na obuku i cjeloživotno učenje, što vrlo često ima pozitivan uticaj na razvoj ličnosti. U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima stoji da „niko ne može biti lišen prava na obrazovanje“, što predstavlja univerzalno ljudsko pravo. Također se navodi da u vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Kako je BiH potpisnica ove konvencije, dužna je osigurati obrazovanje u skladu s ovom konvencijom. Pravo na obrazovanje regulisano je i u domenu društvenog i privrednog prava. Kroz Bolonjski 1 i Kopenhagenski 2 proces, postavljena je reforma obrazovanja kao jedan od prioriteta za vlade svih država članica. Reforma obrazovanja široko je prihvaćena kao ključna aktivnost za dugoročnu stabilnost BiH.

Uz zapošljavanje i ekonomiju, obrazovanje i obuka su najvažniji elementi kojima se određuje ekonomski i socijalni položaj mladih, te najvažniji elementi politika prema mladima.

Kao što je i definisano Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, obrazovanje je jedno od osnovnih ljudskih prava.

Prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima „niko ne može biti lišen prava na obrazovanje“ nalazimo da se ista ne poštuje jer djeci koja imaju poteškoće nisu osigurane u dovoljnoj mjeri, oni imaju pravo na obrazovanje ali to isto pravo veoma je teško ostvariti jer program nije adekvatan za njihove potrebe i nemaju osigurane asistente prilikom nastave.

Shodno ovome, djeca i mladi s posebnim potrebama nemaju u obrazovanju osigurane adekvatan pribor i pomagala kao i tehniku kojom bi se osposobila za život i uključili u rad zajednice i bili produktivni kao članovi naše zajednice. Za osposobljavanje osoba s posebnim potrebama treba osigurati prvenstveno nastavnike koji su educirani za rad s istim, asistenta tokom nastave djeci i mladima s posebnim potrebama kao i tehnička pomagala koja su im neophodna.

Osobe s posebnim poteškoćama nemaju osigurano srednje stručno obrazovanje – sticanje vještina i znanja iz određenih zanimanja i osnovu kontinuirane obuke s ciljem aktivnog uključenja u proces rada ili čak nastavak daljnjeg obrazovanja.

Potrebno je da se djeluje na rješavanju potreba učenika s posebnim potrebama prvenstveno osiguravajući adekvatne nastavnike i potrebne asistente na nastavi, kao i odgovarajuća pomagala

prilikom obrazovanja, a ne kao što je praksa danas da roditelji sjede s djecom u klupama kao njihovi asistenti.

Pronalaženjem i omogućavanjem sredstava prvenstveno za osposobljavanje osoba s posebnim potrebama djelujemo na jednu populaciju naše države koja će doprinijeti sistemu i povećati procenat naše omladine koja se osposobljava za suočavanje s realnim svijetom i potrebama društva za obrazovanim kadrom i omogućavanje osobama s posebnim potrebama da se infiltriraju u društvo.

Škole se trebaju prilagoditi učenicima s posebnim potrebama, osigurati im se odgovarajuća stručno-teorijska nastava kao i praktična nastava. Škole su slabo opremljene didaktičko-metodičkim sredstvima. Plan i program školske godine treba se uskladiti, ne samo sadržajno, već i vremenski i prostorno, pojedinačno po osobi s posebnim potrebama, jer ne zahtijevaju sve osobe isti tretman tako da je upitna i kategorizacija osoba s posebnim potrebama.

Osiguravanje asistenta u nastavi je od iznimne važnosti, jer bi isti radio direktno s učenicom i pružao podršku učeniku za praćenje obrazovnog procesa i u konsultaciji s nastavnikom može sugerisati način daljeg napretka djeteta.

Stručni tim koji će na osnovu tačne kategorizacije osobe s posebnim potrebama osmisлити i pomoći nastavnicima da se izradi adekvatan program za svakog pojedinačno, pružiti pomoć i obuku roditeljima na koji način da pomognu u napredovanju djeteta i kako da prate razvoj djeteta s posebnim potrebama.

Što se tiče visokoškolskog obrazovanja, Bolonjski proces je najvažnija i sveobuhvatna reforma visokog obrazovanja u Evropi. Cilj Bolonjskog procesa jest priznavanje kvalifikacija zaposlenima i studentima na cijeloj teritoriji Evropske unije, što će im omogućiti veću mobilnost i veće mogućnosti za zapošljavanje. Ipak, izazov je provedba i primjena međunarodnih standarda o ljudskim pravima koje je BiH potpisala u domeni obrazovanja. Iako prema međunarodnim konvencijama država treba poštovati pravo roditelja da osigura obrazovanje i nastavu u skladu s vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima roditelja, to nije slučaj na cijeloj teritoriji u BiH, posebno u sredinama gdje žive manjine ili etnička grupa koja je u manjini na tom području, a kojima ovo pravo nije zagarantirano. Budući da BiH teži ulasku u Evropsku uniju, potrebno je i da u domeni obrazovanja mladih ispuni određene kriterije date u konvencijama EU i strategijama EU. Strategija integrisanja BiH u EU definiše mjere nostrifikacije diploma, usklađivanje obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada i poduzetništva u BiH. Rad visokoškolskih ustanova mora biti usklađen s radom ovih ustanova u EU. Struktura i oblik visokog obrazovanja, te nastavni planovi i programi moraju se mijenjati i usklađivati.

Srednjoškolsko obrazovanje

Srednje obrazovanje je regulisano Zakonom o srednjoj školi („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 09/17.), Zakonom o obrazovanju odraslih („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 05/14.) i ostalim propisima u skladu sa ovim zakonom.

Tipovi srednjih škola su:

- a) gimnazija,
- b) srednja umjetnička škola,
- c) srednja tehnička i srodna škola,
- d) srednja stručna škola,

- e) mješovita srednja škola,
- f) srednja škola za vjerske službenike,
- g) Specijalna srednja škola za osposobljavanje osoba s posebnim potrebama.

Srednje stručno obrazovanje i obuka predstavljaju integralni dio obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini koje osigurava stjecanje vještina i znanja iz određenih zanimanja i osnovu kontinuirane obuke s ciljem aktivnog uključivanja u proces rada ili nastavka daljnjeg obrazovanja, a podrazumijeva različite vrste i oblike odgoja i obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja kroz početno kontinuirano, redovno ili obrazovanje odraslih i obavljanje prakse, a obuhvata i stručnu obuku učenika i odraslih lica.

Škole srednjeg stručnog obrazovanja i obuke se organizuju kao: srednja tehnička i stručna škola, umjetnička škola, škola za posebne namjene i druge vrste škola koje ispunjavaju uslove za obavljanje djelatnosti obrazovanja propisane zakonom.

U srednjim školama se pored opće-obrazovanog programa realiziraju i programi stručnog obrazovanja čime se stiču odgovarajuće stručne spremlje tj. zvanja/zanimanja.

Klasifikacijom zanimanja za srednje stručno obrazovanje i obuku utvrđuje se srodnost zanimanja, dužina školovanja, nivo i oblik obrazovanja i tip škole, uključujući srednje stručno obrazovanje i obuku po VET programu.

U srednjem stručnom obrazovanju i obuci (VET) moguće je organizovati izvođenje praktične nastave s proizvodnim radom u školskim radionicama za praktičnu nastavu, kao i u preduzećima i drugim institucijama, s ciljem osiguravanja adekvatnog stručnog obrazovanja i spremlje.

Na području Zeničko-dobojskog kantona djeluju 34 srednje škole, od čega je 30 škola u nadležnosti Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, dok su preostale 4 u nadležnosti općina Žepče (3) i Usora (1). Srednje škole je u 2016/2017. pohađalo 13029 učenika. Od toga 1018 učenika su završili trogodišnje obrazovanje, dok je 2232 učenika završilo četvorogodišnje obrazovanje (gimnazije 765, tehničke 1403, umjetničke 16, vjerske 43 i specijalne 5 učenika).

U školskoj godini 2017./2018. broj novoupisanih u srednje škole je 3080 učenika.

Mladi sa posebnim potrebama koji se ne mogu uključiti u inkluzivnu nastavu imaju u mreži srednjih i osnovnih škola škole koje im omogućuju osnovno i srednje obrazovanje.

Broj učenika upisanih u srednje škole u Zeničko-dobojskom kantonu opao je za 16,91% u odnosu na prethodnu školsku godinu i za 21,92 % u periodu od 2012/13 školske godine.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2016. godinu, na području Zeničko-dobojskog kantona smješteno je 34 srednjih škola, koje u ukupnom broju upisanih srednjoškolaca bilježe približno jednak broj muškaraca i žena.

Što se tiče petogodišnjeg perioda, broj upisanih učenika u prvi razred srednje škole fluktuirao je u Zeničko-dobojskom kantonu sa nešto značajnijim padom u aktuelnoj školskoj godini. Poredeći podatak o broju upisanih učenika u tekućoj školskoj godini sa podatkom od školske 2012/13. uočava se da je broj upisanih učenika opao za čak 955 učenika ili 21,92 %.

Najveći gubitak bilježe stručne/strukovne škole, zatim gimnazije, umjetničke škole te tehničke i srodne škole. Vjerske škole zadržavaju približno jednak broj učenika.

Za petogodišnji period (2011/12 – 2015/16) u Kantonu Sarajevo evidentiran je pad od 23 %, dok pad zabilježen na nivou Federacije BiH iznosi 16 %.

Više detalja o broju učenika u srednjim školama ZDK prikazano je u tabeli ispod.

Opći podaci o srednjem obrazovanju za Zeničko-dobojski kanton

Svega	Učenici	Učenice	% učenika	% učenica
14.491	7.384	7.107	51%	49%
1. Gimnazije				
3.602	1.330	2.272	37%	63%
2. Tehničke i srodne škole				
7.117	3.573	3.544	50%	50%
3. Stručne/Strukovne škole				
3.417	2.297	1.120	67%	33%
4. Umjetničke škole				
87	45	42	52%	48%
5. Vjerske škole				
230	114	116	50%	50%
6. Škole za djecu sa posebnim potrebama				
38	25	13	66%	34%

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kod odabira škole primjetne su i razlike bazirane na spolu, tako da se djevojke radije upisuju u gimnazije, a muškarci u strukovne škole.

Po pitanju reformi u srednjoškolskom obrazovanju u protekle dvije godine od strane resornog ministarstva nije bilo aktivnosti. 28. 07. 2017. usvojen je novi zakon o srednjim školama. Time Ministarstvo nastavlja aktivnosti u cilju donošenja zakonskih i podzakonskih akata, kao i nastavka saradnje sa *Federalnim ministarstvom za obrazovanje i nauku* te institucijama međunarodne zajednice zaduženim za monitoring i evaluaciju prihvaćenih standarda i zakonskih rješenja.

Po pitanju materijalno-tehničkih uslova koji se odnose na procjenu stanja s aspekta tipova nastave (općeobrazovna nastava, stručno-teorijska nastava i praktična nastava) i tipova nastavnih planova i programa na području Zeničko-dobojskog kantona nastava se realizira uglavnom u zadovoljavajućim uslovima. Također, stanje opreme za realizaciju stručno-teorijske nastave je na prilično zadovoljavajućem nivou. Međutim raspoložive količine repromaterijala za realizaciju stručno-teorijske, a naročito praktične nastave su na izrazito nezadovoljavajućem nivou, jer se većina praktične nastave realizira u školskim radionicama i učionicama, dok se sasvim mali udio praktične nastave obavlja izvan škole.

Mjere koje se poduzimaju na unaprjeđenju stanja u srednjem obrazovanju uglavnom se odnose na stručno usavršavanje uposlenika, te na finansijska ulaganja srednje obrazovanje kroz plaće i naknade, te materijalna i kapitalna ulaganja.

Stručno usavršavanje uposlenika srednjih škola ostvaruje se kroz različite vidove kolektivnog i individualnog usavršavanja čiji su nosioci Pedagoški zavod Zenica, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona i škole. Pored navedenih

institucija i ustanove, seminare, radionice ili obuke, kao dio projektnih aktivnosti, organizuju domaće, strane i međunarodne vladine i nevladine organizacije u partnerstvu sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona i Pedagoškim zavodom.

Finansijska ulaganja u srednjoškolskom obrazovanju kontinuirano se planiraju iz Budžeta Zeničko-dobojskog kantona, ali i iz vlastitih prihoda škola. Budžetom se planiraju sredstva za plaće i naknade troškova zaposlenika, izdaci za materijal i usluge (izdaci za energiju, komunalne usluge, nabavka materijala, putni troškovi, tekuće održavanje, ugovorene i druge posebne usluge), nabavka opreme, rekonstrukcija i investicijsko održavanje.

Budžetska stavka *Kapitalni izdaci* namijenjena je za nabavku opreme, ali i neophodne sanacije, rekonstrukcije i adaptacije samih objekata. Kroz budžetsku stavku *Izdaci za materijal i usluge* osiguravaju se sredstva, između ostalog, za nabavku potrošnog i repromaterijala i za izvođenje općeobrazovne, stručno-teorijske i praktične nastave.

Potrebno je spomenuti da škole iz vlastitih prihoda, ali i iz drugih izvora (donacije, projekti i sl.), također, osiguravaju nabavku opreme i repromaterijala, sanaciju prostora, kao i stručno usavršavanje nastavnog kadra.

Visoko obrazovanje

Kada govorimo o visokom obrazovanju, broj studenata upisanih na visokoškolske ustanove u Zeničko-dobojskom kantonu još uvijek ne opada u tolikoj mjeri kao što je to slučaj sa srednjoškolcima. U periodu 2014. – 2016. godina, broj studenata opao je za 6,5 %. No, broj srednjoškolaca zasigurno je bolji pokazatelj promjena u broju mladih u ZDK pretpostavimo li da srednjoškolci upisani u neku od škola ZDK uglavnom i žive na području ovog kantona. Ista pretpostavka manje je primjenjiva na studente jer na visokoškolskim ustanovama ZDK studira i određeni broj studenata iz drugih kantona.

U akademskoj 2013/14. godini na 8 visokoškolskih ustanova u Zeničko-dobojskom kantonu evidentirano je 3.917 studenata, od čega je 61% žena, a u školskoj 2015/16. godini na 8 visokoškolskih ustanova evidentirano je 3.687 studenta sa istim postotkom žena (61%). Broj žena upisanih na studije u ZDK gledajući u postotcima veći je nego što je to slučaj u Kantonu Sarajevo gdje je udio žena u ukupnom broju studenata oko 58 %.

U akademskoj 2015/16. određeni fakulteti, poput Mašinskog fakulteta, Fakulteta za metalurgiju i materijale i Politehničkog fakulteta, imaju nešto veći broj studenata nego što su imali u 2013/14. godini, dok Filozofski, Ekonomski, Pravni i Zdravstveni fakulteti bilježe pad. Najveći pad bilježi Zdravstveni fakultet koji ima duplo manje studenata u 2015/16 nego što je imao u 2013/14, a potom Pravni fakultet sa skoro 31 % manjim brojem studenata u posmatranom periodu.

Trenutni podaci o broju mladih upisanih u srednje škole i visokoškolske ustanove svakako nisu prediktor budućih kretanja u broju srednjoškolaca i studenata. Relevantnije srednjoročne prognoze može dati broj djece upisane u prvi razred osnovne škole, dok je dugoročne prognoze opravdanije bazirati na stopama nataliteta.

Organizacija i funkcionisanje visokog obrazovanja na području Kantona je definisano Zakonom o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog Kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 6/09, 9/13, 13/13 i 4/15). Ovim zakonom uređuju se sistem, uslovi i

način obavljanja djelatnosti visokog obrazovanja, finansiranje, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje ove djelatnosti na području Zeničko-dobojskog kantona.

Razvoj djelatnosti visokog obrazovanja na području Kantona utvrđuje se Strategijom razvoja visokog obrazovanja, koju donosi Skupština Zeničko-dobojskog kantona, na prijedlog Vlade Zeničko-dobojskog kantona. Strategijom razvoja visokog obrazovanja utvrđuju se strateški interesi i potrebe Kantona u oblasti visokog obrazovanja, mjere za osiguravanje razvoja i unapređenja kvalitete visokog obrazovanja, finansiranje, kao i druga pitanja od značaja za razvoj visokoškolske djelatnosti na području Kantona.

Oblast visokog obrazovanja organizuje se putem Univerziteta u Zenici.

Misija Univerziteta u Zenici zasniva se na tri osnovne komponente visokog obrazovanja:

- nastavno-naučni (obrazovni) rad
- naučno-istraživački rad
- servis društvene zajednice

Radi lakšeg sagledavanja i upravljanja procesima na Univerzitetu, komponente se mogu raščlaniti na sljedeći način:

- obrazovanje, kako kroz nastavni tako i kroz naučno-istraživački proces, visokokvalitetnih, mladih stručnjaka (studenata), ali i odraslih, u svim oblastima nastave koji postoje na Univerzitetu, tako da mogu biti produktivni u svojim postojećim i budućim aktivnostima,
- kontinuirano praćenje i unapređenje naučno-istraživačkog rada na Univerzitetu; osposobljavanje (obrazovanje) i uključivanje što većeg broja mladih ljudi (asistenata i drugog podmlatka) u ovaj proces; povezivanje Univerziteta s okolinom, privrednim i kulturnim zbivanjima.

Misija UNZE-a uključuje pomaganje ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja unutar i izvan granica regije i države, osiguravajući naučnu i tehničku podršku. Pri tome, UNZE se mora uklapati u nacionalne i internacionalne kriterije kvaliteta obrazovnih i naučnih djelatnosti i rezultata. Drugim riječima, svi rezultati nastavno-naučnog, naučno-istraživačkog i stručnog rada na UNZE-u moraju sadržavati karakter univerzalnih vrijednosti, koji se ne mjere regionalnim kvalitativnim ocjenama.

Obrazovanje na Univerzitetu stiče se na univerzitetskim studijama koji se organizuju i izvode na fakultetima, akademijama, visokim školama, kao njegovim organizacijskim jedinicama i pridruženim članicama, odnosno na nivou Univerziteta, kada se radi o multidisciplinarnim i interdisciplinarnim studijskim programima. Univerzitetski studiji se organizuju u 3 (tri) ciklusa:

- *studij prvog ciklusa* (dodiplomski studij), koji se vrednuje s najmanje 180, odnosno 240 ECTS bodova;
- *studij drugog ciklusa* (postdiplomski magistarski studij ili skraćeno magistarski studij), nakon sticanja stepena dodiplomskog studija, koji se vrjednuje sa 60, odnosno 120 ECTS bodova; te
- *studij trećeg ciklusa* (postdiplomski doktorski studij ili skraćeno doktorski studij), koji se vrednuje sa 180 ECTS bodova.

Svaki semestar studija vrjednuje se s po 30 ECTS bodova, u svakom ciklusu, s tim da ukupan broj ECTS bodova u prvom i drugom ciklusu iznosi 300 bodova.

Na postojećim studijskim odsjecima prvog i drugog ciklusa (3+2 i 4+1) nastava se realizovala po Bolonjskom principu. Treba naglasiti da se akademski opus dodiplomskih studija na Univerzitetu u Zenici u 2015. godini ogledao u **ukupno 27 studijskih programa**. Pregled je dat u nastavku:

Dodiplomski studiji

- 1. Metalurško-tehnološki fakultet:** Metalurgija (4+1+3); Materijali: Smijer za metalne materijale (4+1+3), Smijer za nemetalne materijale (4+1+3); Hemijsko inženjerstvo (4+1+3);
- 2. Mašinski fakultet:** Inženjerski dizajn proizvoda (4+1+3); Menadžment proizvodnim tehnologijama (4+1+3); Inženjerska ekologija (4+1+3); Održavanje (4+1+3); Opće mašinstvo (3+2+3);
- 3. Filozofski fakultet:** Razredna nastava (4+1+3); Engleski jezik i književnost (4+1+3); Njemački jezik i književnost (4+1+3); Turski jezik i književnost (4+1+3); Matematika i informatika (4+1+3); Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost (4+1+3); Kulturalni studij (4+1+3);
- 4. Pravni fakultet:** Pravo, opći smjer (4+1+3);
- 5. Ekonomski fakultet:** Menadžment preduzeća (4+1+3); računovodstveni i revizijski menadžment (4+1+3);
- 6. Medicinski fakultet:** Opći smjer zdravstvene njege (3+2+3); Opća medicina;
- 7. Politehnički fakultet:** Građevinarstvo (4+1+3); Proizvodni biznis (3+2+3);
- 8. Islamski pedagoški fakultet:** Islamska vjeronauka (4+1+3); Predškolski odgoj i obrazovanje (3+2+3); Socijalna pedagogija (4+1+3); Arapski jezik i književnost (4+1+3);

U akademskoj godini 2016/2017 na Univerzitetu u Zenici bilo je **3870 studenata prvog ciklsa studija**. Prikaz studenata po fakultetima i godinama studija prikazna je u tabeli ispod.

Tabela 5. UKUPAN BROJ STUDENATA NA I (prvom) CIKLUSU STUDIJA NA UNIVERZITETU U ZENICI ak. 2015/16. god.

UNIVERZITET U ZENICI OJ/FAKULTET	S S	I godina				II godina				III godina				IV godina				Apsolven.		Ukupno				S
		R	Rs	V	U	R	Rs	V	U	R	Rs	V	U	R	Rs	V	U	Ss	Bs	R	Rs	V	U	
MAŠINSKI FAKULTET U ZENICI	P	186	44	/	230	50	/	/	50	59	/	/	59	36	/	/	36	41	44	331	44	/	375	460
	p	113	4	/	117	53	2	/	55	16	/	/	16	/	/	/	/			182	6	/	188	188
	U	299	48	/	347	103	2	/	105	75	/	/	75	36	/	/	36	41	44	513	50	/	563	648
FAKULTET ZA METALURGIJU I MATERIJALE	P	104	13	-	117	20	2	-	22	18	2	-	20	29	-	-	29	21	13	171	17	-	188	222
	p	58	2	-	60	7	-	-	7	6	-	-	6	-	-	-	-	-	-	71	2	-	73	73
	U	162	15	-	177	27	2	-	29	24	2	-	26	29	-	-	29	21	13	242	19	-	261	295
PEDAGOŠKI FAKULTET	P	87	117	/	204	77	52	2	131	77	37	2	116	74	20	5	99	61	45	315	226	9	550	656
	p	30	45	1	76	12	8	/	20	18	8	7	33	/	/	/	/	/	/	60	61	8	129	129
	U	117	162	1	280	89	60	2	151	95	45	9	149	74	20	5	99	61	45	375	287	17	679	785
EKONOMSKI FAKULTET	P	41	70	30	141	39	20	1	60	38	3	-	41	50	7	-	57	32	-	168	100	31	299	331
	p	5	3	-	8	14	2	1	17	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-	22	5	1	28	28
	U	46	73	30	149	53	22	2	77	41	3	-	44	50	7	-	57	32	-	190	105	32	327	359
PRAVNI FAKULTET	P	87	34	10	131	54	13	3	70	48	9	4	61	51	21	7	79	49	45	240	77	24	341	435
	p	45	27	3	75	26	10	10	46	21	10	27	58	-	-	6	6	-	-	92	47	46	185	185
	U	132	61	13	206	80	23	13	116	69	19	31	119	51	21	13	85	49	45	332	124	70	526	620
ZDRAVSTVENI FAKULTET	P	10	20	35	65	11	10	23	44	10	3	16	29	-	-	-	-	41	20	31	33	74	138	199
	p	5	8	19	32	-	4	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	12	20	37	37
	U	15	28	54	97	11	14	24	49	10	3	16	29	-	-	-	-	41	20	36	45	94	175	236
ISLAMSKI PEDAGOŠKI FAKULTET	P	91	43	48	182	69	17	9	95	40	12	15	67	9	2	11	22	45	-	209	74	83	366	411
	p	18	12	22	52	7	5	8	20	2	1	3	6	-	-	-	-	-	21	27	18	33	78	99
	U	109	55	70	234	76	22	17	115	42	13	18	73	9	2	11	22	45	21	236	92	116	444	510
POLITEHNIČKI FAKULTET	P	112	4	0	116	53	2	0	55	43	4	0	47	18	1	0	19	28	0	226	11	0	237	265
	p	62	2	0	64	13	1	0	14	2	0	0	2	0	0	0	0	0	9	77	3	0	80	89
	U	174	6	0	180	66	3	0	69	45	4	0	49	18	1	0	19	28	9	303	14	0	317	354
SVEUKUPNO	P	718	345	123	1186	373	116	38	527	333	70	37	440	267	51	23	341	318	167	1691	582	221	2494	2979
	p	336	103	45	484	132	32	20	184	68	19	37	124	-	-	6	6	-	30	536	145	108	798	828
	U	1054	448	168	1670	505	148	58	711	401	89	74	564	267	51	29	347	318	197	2227	736	329	3292	3807

LEGENDA: R-redovni student, Rs-redovni samofinansirajući studenti, V-vanredni studenti, U- ukupno, Ss -apsolventi sa statusom-u apsolventskom stažu, Bs - ostali–studenti koji polažu ispite (istekao aps.staž), P-prvi put upisani, p-ponovci, S-sveukupno, U-ukupno

Postdiplomski studiji (raniji predbolonjski studiji)

Akademski opus postdiplomskih studija Univerziteta u Zenici se u 2016. godini ogledao u polaganju ispita na studijskim programima drugog ciklusa.

- 1. Mašinski fakultet** 6 odsjeka: Metrologija, Inženjerska ekologija, Upravljanje kvalitetom, Dizajn proizvoda, Proizvodni menadžment, Održavanje
- 2. Metalurško-tehnološki fakultet** 3 odsjeka: Metalurgija, Savremeni materijali, Savremeni metalni materijali i njihova primjena u industriji
- 3. Pravni fakultet** 4 oblasti: Građansko pravo, Krivično pravo, Historija države i prava, Državno i međunarodno javno pravo
- 4. Ekonomski fakultet** 3 oblasti: Menadžment, Marketing, Revizija i računovodstvo
- 5. Pedagoški/filozofski fakultet** 1 oblast: Obrazovni menadžment
- 6. Studijski programi interdisciplinarnog karaktera** Interdisciplinarni studij u oblasti društveno-humanističkih nauka, Studij u oblasti biomedicine

7. Studij drugog ciklusa (četverosemestralni studij po formuli 3+2 i dvosemestralni studij po formuli 4+1) Metalurgija, Metalni materijali, Nemetalni materijali, Hemijsko inženjerstvo, Inženjerski dizajn proizvoda, Inženjerska ekologija, Menadžment proizvodnim tehnologijama, Održavanje, Menadžment preduzeća, Računovodstvo i revizijski menadžment, Građansko pravo, Krivično pravo, Državno i međunarodno javno pravo, Građevinarstvo, Proizvodni biznis, Engleski jezik i književnost, Njemački jezik i književnost, Turski jezik i književnost, Razredna nastava, B/H/S jezik i književnost, Matematika i informatika, Zdravstvena njega i menadžment, Socijalna pedagogija, Menadžment kvaliteta u religijskoj edukaciji, Islamska vjeronauka, Predškolski odgoj.

Ukupan broj studenata predbolonjskog magistarskog studija i bolonjskog II (drugog) ciklusa studija:

Br.	Fakultet	Predbolonjski studij	Bolonjski studij	Ukupno
1.	Metalurško-tehnološki fakultet	4	41	45
2.	Mašinski fakultet	159	84	243
3.	Filozofski fakultet	17	172	189
4.	Pravni fakultet	49	207	256
5.	Ekonomski fakultet	96	287	383
6.	Medicinski fakultet	12	97	109
7.	Politehnički fakultet	/	20	20
8.	Islamski pedagoški fakultet	/	97	97
	UKUPNO	333	1005	1342

Posmatrajući prethodne dvije tabele, vidljivo je da je ukupan broj studenata I (prvog) i II (drugog) ciklusa studija na Univerzitetu u Zenici je **3870 + 1342 = 5212**.

Ukupan pregled broja diplomanata i magistranata promovisanih u oktobru 2016. godine.

FAKULTET	DIPLOMANI			MAGISTRI		
	ZAVRŠENICI I (prvog) CIKLUSA STUDIJA – DODIPLOMSKI STUDIJ			ZAVRŠENICI II (drugog) CIKLUSA STUDIJA – MAGISTARSKI STUDIJ	Magistri nauka	
	VI st.	VII st.	Uk.	STRUKE	NAUKAI	Uk .
METALURŠKO-TEHNOLOŠKI FAKULTET	/	21 (20B)	21	3	/	3
MAŠINSKI FAKULTET	/	25 (25B)	25	7	5	5
FILOZOFSKI FAKULTET	/	89 (87B)	89	8	/	8
EKONOMSKI FAKULTET	/	78 (78B)	78	6	2	8
PRAVNI FAKULTET	/	51 (51B)	51	4	/	4
MEDICINSKI FAKULTET	/	43 (43B)	43	5	/	5
ISLAMSKI PEDAGOŠKI FAKULTET	/	79 (79B)	79	7	/	7
POLITEHNIČKI FAKULTET	/	19 (19B)	19	/	/	/
UNIVERZITETSKI INTERDISCIPLINARNI PDS	/	/	/	/	2	2
Ukupno	/	/	405	33	7	40
UKUPNO	405+40=445					

Broj magistara nauka: 7

Broj magistara struke: 33

Broj diplomanata: 405

Ukupan broj kandidata za promociju u oktobru 2016. godine: 445

Doktorski studij

Na Univerzitetu u Zenici je ukupno prijavljeno i odobreno za izradu 159 doktorskih disertacija, od čega je trenutno u izradi 60 disertacija. Od ukupnog broja prijavljenih disertacija do sada je odbranjeno 99 doktorata, od čega je od **01. 01. 2016. do 31. 12. 2016.** godine odbranjeno **9 doktorskih disertacija.**

U 2016. godini na Univerzitetu u Zenici odbranjene su doktorske disertacije po fakultetima kako slijedi:

- 2 doktorske disertacije na Metalurško-tehnološkom fakultetu
- 2 doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu
- 2 doktorske disertacije na Ekonomskom fakultetu
- 2 doktorske disertacije na Mašinskom fakultetu
- 1 doktorska disertacija na Pravnom fakultetu

Problemi s kojima se susreće visoko obrazovanje:

1. Nedostatak nastavnog osoblja
2. Nedostatak istraživača
3. Nelojalna konkurencija
4. Zastarjeli nastavni programi
5. Nedostatak kabineta i opreme za praktičnu nastavu

Prerano napuštanje obrazovanja

Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili daljnje obrazovanje posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

Procenat mladih Zeničko-dobojskog kantona koji prerano napuštaju obrazovni sistem za 9% je veći od postotka na nivou Kantona Sarajevo te za 10% niži od procenta evidentiranog na nivou FBiH 2013. godine. Oko 21% mladih ZDK koji prerano napuštaju obrazovanje značajno je više od prosjeka EU28 te prosjeka evidentiranog u zemljama iz okružja, poput Hrvatske (3 %) i Slovenije (5 %).

Razlozi povezani sa financijama najčešći su uzrok zbog kojeg mladi napuštaju obrazovanje.

Kao razlozi koji su u vezi s finansijskim faktorima posmatraju se pronalazak stalnog zaposlenja i općeniti finansijski razlozi. Mladi Zeničko-dobojskog kantona su pronalazak stalnog zaposlenja i finansijske razloge navodili kao najčešće razloge za nenastavljanje školovanja, kao i mladi na nivou FBiH i na nivou Kantona Sarajevo.

Razlozi finansijskog karaktera već odavno su prepoznati kao faktor koji najsnažnije djeluje na mlade ljude kada je riječ o odluci o daljem školovanju. U istraživanju provedenom 2008. godine na teritoriju BiH finansijski razlozi uočeni su kao najčešći uzročnik preranog napuštanja obrazovanja. Isti slučaj zabilježen je i 2013. u istraživanju provedenom na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Međutim, pojava na koju bi trebalo obratiti posebnu pažnju jeste značajan porast u broju mladih koji obrazovanje ne nastavljaju jer u tome ne vide smisao. Nemogućnost pronalaska smisla u obrazovanju, kao značajan faktor napuštanja obrazovnog sistema, raste kroz godine u istraživanjima na svim nivoima (lokalni, kantonalni, entitetski).

Primjetne su i razlike temeljene na spolu i tipu naselja. Mladi iz vangradskih sredina češće navode razlog „zbog obaveza vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće“ (7,4 %) nego mladi iz gradskih sredina (2,1 %). Ovaj razlog je također češće prisutan kod muških ispitanika. Žene češće navode razlog „zbog obaveza u kući (kućanski poslovi)“. Pronalazak zaposlenja najviše je zastupljen kod mladih iz gradskih sredina, a nemogućnost pronalaska smisla u obrazovanju je razlog za čak 39 % muškaraca.

Napomena: napuštanje obrazovanja u ovom kontekstu odnosi se na napuštanje bilo kojeg upisanog, a potom napuštenog nivoa obrazovanja, a ne samo na pojavu preranog napuštanja obrazovanja.

Razlozi zbog kojih mladi napuštaju obrazovanje

Razlozi	ZDK 2017.	Kanton Sarajevo 2016.	FBiH 2013.
Zbog finansijskih razloga	32 %	30 %	34 %
Nisam vidio/vidjela u tome neki smisao	28 %	33 %	25 %
Pronašao/la sam stalno zaposlenje	30 %	33 %	27 %
Zbog obaveza u vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće	5 %	1 %	7 %
Zbog obaveza u kući (kućanski poslovi)	5 %	3 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Stipendiranje mladih

Iako mladi napuštaju obrazovni sistem najčešće zbog razloga finansijske prirode, 81 % mladih Zeničko-dobojskog kantona nema stipendiju.

Od oko 17 % mladih koji primaju stipendiju, 9,5 % je onih koji stipendiju dobijaju od lokalnih nivoa vlasti, dakle od općine, 4 % od kantona, a oko 3,5 % stipendiju prima iz nekog drugog izvora (firma ili nešto drugo). Mjesečni iznosi stipendija najčešće su oko 100 KM.

Obrazovanje odraslih

Obrazovanje odraslih na području Zeničko-dobojskog kantona vrši se u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih („Službene novine Zeničko–dobojskog kantona“, broj: 05/14.) i odvija se kao formalno, neformalno, informalno i/ili samousmjereno učenje.

Formalno obrazovanje odraslih je djelatnost koja se realizira u javnim i privatnim obrazovnim ustanovama verifikovanim od strane Ministarstva radi sticanja općeg obrazovanja, odgovarajućih kvalifikacija, znanja, vještina i kompetencija u skladu sa propisanim standardima i nastavnim planovima i programima donesenim ili odobrenim od strane Ministarstva.

Formalno obrazovanje odraslih obuhvaća:

- a) osnovno obrazovanje odraslih;
- b) srednjoškolsko obrazovanje odraslih: sticanje srednje školske ili stručne spreme, niže stručne spreme, prekvalifikaciju, dokvalifikaciju, osposobljavanje i usavršavanje;
- c) obrazovanje na visokoškolskim ustanovama lica koja su stekla visokoškolsko obrazovanje.

Neformalno obrazovanje mogu organizovati i provoditi centri za obrazovanje odraslih, osnovne škole, srednje škole, visokoškolske ustanove, škole/centri stranih jezika, škole/centri za informacijsko-komunikacijske tehnologije, centri za kulturu i obrazovanje, auto-škole, ustanove za smještaj i brigu o osobama s posebnim potrebama, te penološke i druge ustanove, udruge građana, privredni subjekti i druga pravna lica koja su, između ostalog, kao svoju djelatnost navela neformalno obrazovanje odraslih.

Informalno učenje odraslih označava aktivnosti u kojima odrasla osoba prihvata stajališta i pozitivne vrijednosti, te vještine i znanja iz svakodnevnog iskustva i različitih drugih uticaja i izvora iz svoje okoline.

Samousmjereno učenje odraslih označava aktivnosti u kojima odrasla osoba samostalno uspostavlja kontrolu nad procesom učenja kao i odgovornost za rezultate učenja.

Obrazovanje i zapošljavanje

I pored mnogobrojnih negativnih procjena obrazovnog sistema, mladi Zeničko-dobojskog kantona vjeruju kako će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stieću u obrazovnom procesu pomoći u velikoj mjeri pomoći u daljem obrazovanju (43,6 %). Dodamo li tome 36,4 % mladih koji smatraju da će im trenutno obrazovanje donekle pomoći u procesu daljeg obrazovanja, dolazimo do zaključka da 80 % mladih imaju pozitivno mišljenje o obrazovanju u koje su uključeni u kontekstu toga koliko će im ono pomoći da se i dalje obrazuju. Oko 6,6 % mladih smatra da im trenutno obrazovanje neće nikako pomoći u daljem obrazovanju, a 6,9 % mladih smatra da će im neznatno pomoći. Primjetne su i razlike bazirane na spolu – žene imaju pozitivnije procjene nego muškarci. Također, mladi iz vangradskih sredina daju nešto negativnije procjene.

Procjene su manje pozitivne kad je riječ o procjeni korisnosti obrazovanja u svrsi zapošljavanja u struci jer su mladi nešto manje uvjereni da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stieću pomoći da se zaposle u struci.

Sva posmatrana istraživanja o mladima u BiH pokazuju dosljednost u mišljenju mladih da im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stieću neće pomoći da se zaposle u struci. Mišljenje mladih ZDK dosta je slično onome koje imaju mladi na nivou FBiH i Kantona Sarajevo gdje 30 % mladih smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stieću u velikoj mjeri pomoći da se zaposle u struci. U ZDK takvo mišljenje ima 27,5 % mladih sa oko 4 % više žena sa izraženim pozitivnim mišljenjem.

Da će im obrazovanje donekle pomoći smatra oko 42 % mladih ZDK što je nešto pozitivniji rezultat od onog na nivou Kantona Sarajevo gdje 36 % mladih ima isto mišljenje, te nešto negativniji rezultat od prosjeka FBiH koji je oko 46 %. Onih koji smatraju da im obrazovanje neće nikako pomoći da se zaposle u struci ili da će tek neznatno pomoći je oko 25 %. Na nivou Kantona Sarajevo takav odgovor ima 31 %, a na nivou FBiH istih odgovora je oko 20 %.

Rad i zapošljavanje

Oblast radnog i socijalnog prava u Bosni i Hercegovini je u isključivoj nadležnosti entiteta. Tako, domaći pravni propisi koji regulišu oblast rada i radnih odnosa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine je: Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj: 26/16 od 04.04.2016.god).

Upravljanje prava na rad daje svakom čovjeku osjećaj dostojanstva i samopoštovanja i omogućava mu obezbjeđenje zadovoljenja osnovnih potreba za sebe i svoju porodicu.

Problem nezaposlenosti, koji nije specifičan samo za mlade, nego za sve nezaposlene osobe nezavisno o starosnoj dobi, uslovljen je generalnim stepenom privrednog razvoja Bosne i Hercegovine, a samim tim i Zeničko – dobojskog kantona.

Nezaposlenost je problem koji treba rješavati nezavisno o tome koja skupina ljudi je njome zahvaćena **i to mora biti jedan od osnovnih zadataka vlasti i institucija.**

Ipak, nezaposlenost je uvijek izraženija kod mladih, a ukoliko traje duže ozbiljno usporava njihovo socio-ekonomsko osamostaljivanje, jer mlade osobe kroz zapošljavanje i preuzimanje delegiranih ovlaštenja postaju svjesnije odgovornosti i obaveza koje se pred njih stavljaju, te stižu osjećaj sigurnosti i samostalnosti.

Zapošljavanje mladih treba da bude prioritetni projekat, kako Zeničko dobojskog kantona, tako i cijele države. Problem zapošljavanja mladih složen je problem koji se nemože riješiti parcijalnim programima, već zahtijeva multidisciplinarni pristup, bolje rečeno istovremeni angažman svih nadležnih ministarstava, zavoda i ureda. U ukupnoj nezaposlenosti udio mladih je izrazito visok, u čemu, nažalost, pratimo gotovo sve evropske zemlje gdje je stopa nezaposlenosti mladih znatno viša u odnosu na odrasle.

Podaci koji su prikazani u nastavku su preuzeti sa stranica Federalnog zavoda za statistiku.

Broj mladih – rezultati popisa stanovništva 2013.

Od ukupnog broja mladih u dobi od 15 do 29 godina starosti koji žive na području Federacije Bosne i Hercegovine, skoro 17% ih živi u Zeničko-dobojskom kantonu. Iskazano u apsolutnim brojevima, to znači da od ukupno 476.986 mladih, koliko ih ima na području FBiH, 80.106 mladih živi na teritoriji ZDK.

Tabela 1: Broj mladih po kantonima(Izvor: Federalni zavod za statistiku)

	Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–29	Ukupno mladih	% mladih u ukupnom stanovništvu po kantonima
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	2.219.220	161.881	150.902	164.203	476.986	21 %
TUZLANSKI KANTON	445.028	32.263	31.620	33.046	96.929	22 %
KANTON SARAJEVO	413.593	26.388	25.484	31.933	83.805	20 %
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	364.433	27.674	25.340	27.092	80.106	22 %
UNSKO-SANSKI KANTON	273.261	21.328	19.541	20.912	61.781	23 %
SREDNJOBOSANSKI KANTON	254.686	19.819	17.764	19.067	56.650	22 %
HERCEGOVAČKO- NERETVANSKI KANTON	222.007	16.497	14.626	15.752	46.875	21 %
ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON 10	94.898	7.379	6.886	6.575	20.840	22 %
POSAVSKI KANTON	84.127	5.779	5.363	5.401	16.543	20 %
BOSANSKOPODRINJSKI KANTON	43.453	3.016	2.841	2.823	8.680	20 %
	23.734	1.738	1.437	1.602	4.777	20 %

Unutar petogodišnjih dobnih kategorija evidentiranih kroz Popis 2013. kod populacije mladih u Federaciji BiH najviše je onih u dobi od 25 do 29 godina starosti, potom u dobi od 15 do 19 godina, te u dobi od 20 do 24 godine, no razlike u broju mladih po petogodištima nisu značajne. U ZDK najviše je mladih u dobnoj kategoriji od 15 do 19 godina, potom od 25 do 29, a najmanje je mladih u dobnoj kategoriji od 20 do 24 godine, međutim, razlike nisu visoke.

1.3. PREGLED OSNOVNIH POKAZATELJA O NEZAPOSLENOSTI U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU U 2017. GODINI

Pokazatelji	jan	feb	mart	apr	maj	jun	jul	avg	sept	okt	nov	dec
1. Broj zaposlenih	73.339	73.126	73.694	74.276	74.591	75.015	74.823	74.529				
2. Lica koja traže zaposlenje-ukupno	66.621	66.688	65.048	64.180	63.096	63.666	63.706	64.041	62.876			
2.1. -žena	35.129	35.224	34.713	34.600	34.195	34.593	34.826	35.261	34.496			
3. Lica koja traže zaposlenje prvi put	29.288	28.966	28.335	27.890	27.253	27.649	27.691	27.401	27.142			
4. Stručna lica	45.301	45.374	44.001	43.301	42.409	43.019	43.174	43.603	42.560			
5. Nestručna lica	21.320	21.314	21.047	20.879	20.687	20.647	20.532	20.438	20.316			

6.	Prijavljeni na evidenciju u toku mjeseca	2.035	1.901	1.351	1.232	1.410	2.422	2.197	2.404	1.890
7.	Zaposleni sa evidencije	1.145	1.284	2.441	1.625	1.817	1.514	1.645	1.723	2.445
8.	Prekinut radni odnos	810	459	412	387	544	521	471	1.433	524
9.	Brisani sa evidencije u toku mjeseca	1.616	1.834	2.991	2.100	2.494	1.852	2.157	2.069	3.055
10.	Realizovane prijave u toku mjeseca	1.061	1.239	2.193	1.713	1.608	1.532	1.525	1.538	2.562
11	Korisnici novčane naknade	1.909	2.277	2.703	2.690	2.675	2.599	2.600	2.698	2.864
12.	Korisnici zdravstvenog osiguranja	51.556	51.748	50.542	49.903	49.061	49.709	49.901	50.154	49.388
13.	Demobilisani vojni obveznici	9.989	9.922	9.699	9.504	9.349	9.294	9.209	9.170	9.067

Informacija o stanju u oblasti zapošljavanja

U ovoj Informaciji prezentovani su podaci registrirane zaposlenosti i nezaposlenosti u Zeničko-dobojskom kantonu za 2013., 2014., 2015., 2016. i dostupni podaci za 2017. godinu. Za izračunavanje stope zaposlenosti, važno je navesti da se registracija zaposlenosti vodi prema mjestu rada zaposlene osobe, dok se registrirana nezaposlenost vodi prema mjestu prebivališta nezaposlene osobe.

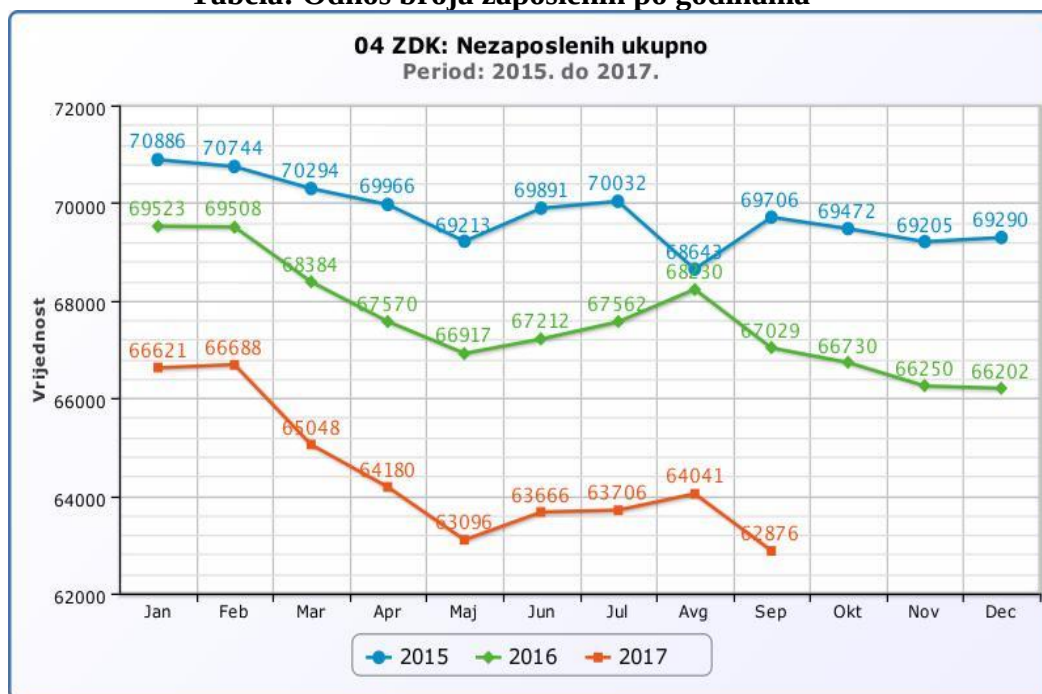
U Zeničko-dobojskom kantonu prosječan broj zaposlenih zaključno sa augustom 2017. godini iznosi 74.529 osoba, što je u odnosu na decembar 2016. godine povećanje za 1.852 osobe. Broj zaposlenih u ZDK učestvuje u ukupnom broju zaposlenih u FBiH sa cca 16,0%.

Postoji određeni broj osoba koji radi i ostvaruje određene prihode po osnovu rada, ali u sklopu radnog angažmana ili nisu penziono i zdravstveno osigurane, rade na crno ili nisu u obavezi da se osiguraju. Ove osobe se po osnovu nezaposlenosti i dalje nalaze na evidenciji nezaposlenih osoba radi ostvarivanja prava, dakle one su administrativno registrirane kao nezaposlene osobe.

Tabela br.: Pregled zaposlenosti i nezaposlenosti po godinama

Period	Zaposleni	%	Nezaposleni	%
2012.	68.649	49,80	69.212	50,20
2013.	68.554	49,20	70.778	50,80
2014.	69.668	49,71	70.491	50,29
2015	71.029	50,62	69.290	49,38
Decembar 2016	72.677	52,33	66202	47,67
August 2017.	74.529	53,79	64.041	46,21

Tabela: Odnos broja zaposlenih po godinama

Ipak, iz svih navedenih podataka nije moguće zaključiti koliko iznosi stopa nezaposlenosti mladih Zeničko-dobojskog kantona. No, u pravilu, stope nezaposlenosti mladih uvijek su značajno veće nego stope nezaposlenosti odraslih.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, stopa nezaposlenosti mladih (15–24) u BiH za 2016. godinu iznosila je 54,45 %, dok je stopa nezaposlenosti odraslih iznosila 22,34 %. Omjer stope nezaposlenosti mladih naspram stope nezaposlenosti odraslih (25+) veći je od dva, što u suštini znači da na svaku nezaposlenu odraslu osobu dolaze više od dvije nezaposlene mlade osobe. Prema podacima Agencije za statistiku BiH (Anketa o radnoj snazi 2016), stopa nezaposlenosti u FBiH za 2016. godinu iznosila je 25,6 % (25,4% na nivou BiH).

Također, podaci o broju zaposlenih značajno variraju i u mjerenjima zvaničnih agencija čak i kada se radi o podacima prikupljenim od iste institucije i u istom vremenskom periodu.

Uzmemo li u obzir podatke o stopi nezaposlenosti stanovništva u BiH te sve navedene informacije o načinima mjerenja stope nezaposlenosti, sa sigurnošću se može tvrditi da stopa nezaposlenosti mladih Zeničko-dobojskog kantona iznosi preko 50 %.

Nezaposlenost je uzročnik gotovo svih negativnih pojava u životu pojedinca, ali i društva u cjelini. Zbog nezaposlenosti mladi se teško odlučuju na osnivanje porodice, što se odražava na natalitet, primorani su živjeti u zajedničkim domaćinstvima, najčešće s roditeljima, što ograničava mogućnosti za osamostaljenjem i preuzimanjem pune odgovornosti za vlastiti život. Negativne posljedice dugoročne nezaposlenosti na mentalno zdravlje su nemjerljive. U svom najgorem obliku, nezaposlenost uzrokuje i siromaštvo, sa svim poteškoćama koje ono nosi.

Zbog karaktera bazne industrije Zeničko-dobojski kanton je nosilac razvoja privrede Federacije Bosne i Hercegovine. Najrazvijenije industrijske grane su metalurgija, i metaloprerađivačka industrija, proizvodnja energije, rudarstvo, šumarstvo i drvoprerađivačka industrija, građevinarstvo i prehrambena industrija. Oko 80 % ukupnih privrednih aktivnosti u oblasti proizvodnje i izvoza čine velika i srednja preduzeća. Kanton posjeduje značajne potencijale za razvoj malih i srednjih preduzeća koja mogu podržati djelatnost i razvoj velikih preduzeća kod obezbjeđenja sirovina, repromaterijala, rezervnih dijelova te korištenju finalnih proizvoda velikih preduzeća u svojoj proizvodnji.

Zbog ovoga je potrebno pružiti podršku malim i srednjim preduzećima koja sa malim kapitalom mogu inicirati razne oblike privređivanja i imati ključnu ulogu u ekonomskom oporavku i otvaranju novih radnih mjesta.

Neophodna je kontinuirana edukacija i unapređenje znanja o novim tehnološkim dostignućima, savremenim proizvodnim procesima, kao i vještinama koje se traže na tržištu rada za radnu snagu koja je duže vrijeme na evidenciji nezaposlenih jer sa dužim vremenom provedenim na evidenciji nezaposlenih gube na kvalitetu znanja i kvalitetu postojećih vještina.

Kako bi se omogućilo brže zapošljavanje mladih trebalo bi težiti aktivnostima sufinansiranja poslodavaca pri zapošljavanju mladih lica od strane Vlade i općina Zeničko-dobojskog kantona, a posebno poslodavaca koji zadrže u radnom odnosu mlade i nakon odrade pripravničkog staža; pojačati učešće praktične nastave i stažiranja uz studiranje; sufinansirati troškove zapošljavanja mladih visokoobrazovanih kadrova koji su na evidenciji nezaposlenih na izradi razvojnih projekata.

Siva ekonomija i rad na crno

Pojam „siva ekonomija“ je široka ekonomska kategorija koja u sebe uključuje sve moguće pojavne oblike sivog tržišta, zapošljavanje radne snage suprotno zakonu (rad na crno),

neplaćanje poreza i doprinosa za zaposlene, izbjegavanje plaćanja poreza na promet i carina na kupljenu ili uvezenu robu, različiti oblici nelojalne konkurencije, dodjeljivanje poslova i nabavki roba mimo zakonske procedure, neplaćanje kupljene robe u zakonskim rokovima i sl..

Sa stanovišta politike zapošljavanja, siva ekonomija ostavlja dugoročne posljedice na ekonomski i privredni razvoj regija i zemlje kao cjeline, ali i na radno sposobno stanovništvo koje se ne može legalno zaposliti. Posljedica toga je da ogromni kapital uložen u obrazovanje tog stanovništva propada, te se na indirektan način stvaraju socijalni slučajevi.

Rad na crno i dalje ostaje objektivni problem, koji dovodi do pojave nelojalne konkurencije među poslodavcima, negativno utiče na prikupljanje sredstava u fondove, a ono što je takođe bitno jeste da zbog rada na crno imamo i nerealne statističke podatke na osnovu kojih je potrebno planirati politike i pravce djelovanja.

Aktivnosti na zapošljavanju u Zeničko-dobojskom kantonu

U informaciji će biti predočene aktivnosti i mjere usmjerene ka obezbjeđivanju pretpostavki, za zapošljavanje odnosno samozapošljavanje nezaposlenih osoba na području Zeničko-dobojskog kantona.

Poticaaj zapošljavanja realizovanjem Programa posredstvom Službe za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona

Programi zapošljavanja putem Službe za zapošljavanje finansiraju se iz sredstava koja preostanu nakon finansiranja troškova administracije i materijalne i socijalne sigurnosti nezaposlenih. Pored toga Služba može da raspolaže i s eksternim sredstvima kao što su budžeti vlada ili donacije.

Program sufinansiranja zapošljavanja djece šehida i poginulih boraca

JU Služba za zapošljavanje ZDK, u saradnji sa Federalnim zavodom za zapošljavanje i Ministarstvom za boračka pitanja ZDK, počinje realizaciju Programa sufinansiranja zapošljavanja djece šehida i poginulih boraca. Programom je predviđeno zapošljavanje djece šehida i poginulih boraca, prijavljenih na evidenciju nezaposlenih osoba dan prije objave Javnog poziva, sa završenom visokom ili višom stručnom spremom, uz zasnivanje radnog odnosa na period od dvanaest (12) mjeseci, ili srednjom i nižom stručnom spremom uz zasnivanje radnog odnosa na period od šest (6) mjeseci. Služba Poslodavcu mjesečno isplaćuje/refundira iznos od 600,00 KM za osobe sa visokom ili višom stručnom spremom u trajanju od 12 mjeseci i 600,00 KM za osobe sa srednjom i nižom stručnom spremom u trajanju od šest (6) mjeseci, a koji obuhvata dio troškova obaveznih doprinosa i/ili dio neto plaće. Za realizaciju Programa sufinansiranja zapošljavanja djece šehida i poginulih boraca predviđena su sredstva u iznosu od 275.000 KM, od čega 175.000 KM osigurava Federalni zavod za zapošljavanje, a 100.000 KM Ministarstvo za boračka pitanja ZDK.

Javni poziv je objavljen 21.06.2017. godine i ostaje otvoren 15 dana od dana objavljivanja.

Program sufinansiranja VSS; SSS i KV mladih osoba bez radnog iskustva u 2016./2017. godini

Obzirom da je po prethodnom Javnom pozivu, objavljenom 12.08.2016. godine, ostalo neutrošenih sredstava za zapošljavanje pripravnika, javni poziv ponovo objavljen, 16.03.2017.

godine. Javni poziv za učešće u Programu sufinansiranja VSS; SSS i KV mladih osoba bez radnog iskustva u 2016./2017. godini iz grant sredstava Vlade ZDK. Obnovljeni Javni poziv će biti otvoren do utroška neiskorištenih sredstava.

Program zapošljavanja roma

Dana 12.6.2017. godine objavljen je Javni poziv za učešće u Programu zapošljavanja Roma 2017. Iznos sredstava kao i broj aplikacija nije poznat

Federani zavod za zapošljavanje Program javnih radova 2017.

Javni poziv objavljen je 16.10.2017. godine. Program se realizuje s ciljem zapošljavanja osoba sa evidencije nezaposlenih Službe radi ublažavanja socijalnih posljedica nezaposlenosti, motivacije za traženje posla, te integracije na tržište rada kroz vremenski ograničeni radni angažman i društveno koristan rad. Javni radovi su mjera aktivne politike zapošljavanja koja podrazumjeva odobravanje sredstava za sufinansiranje zapošljavanja osoba sa evidencije nezaposlenih radi aktivnosti koje poduzima poslodavac - izvođač javnog rada, a koje imaju za cilj ostvarenje određenog društvenog interesa (npr. zaštita i očuvanje okoliša, sanacija divljih deponija, uređenje cesta, otklanjanje posljedica elementarnih nepogoda i dr.).

Sufinansiranje ograničenog zapošljavanja/radnog angažmana podrazumijeva osiguravanje najniže neto plaće u Federaciji BiH sa uračunatim porezom na dohodak i pripadajućim obaveznim doprinosima, u iznosu od 578,00 KM, u trajanju od jednog (1), dva (2) ili, najviše, tri (3) mjeseca.

Program sufinansiranja samozapošljavanja START UP 2017 Federani zavod za zapošljavanje

Javni poziv za Program sufinansiranja samozapošljavanja START UP 2015 objavljen je 16.10.2017. godine. Programom je predviđeno da se nezaposlenim osobama omogući samozapošljavanje kao i zapošljavanje drugih osoba u novo otvorenim poslovnim subjektima. Zavod će osobama sa kojima se zaključi ugovor o sufinansiranju samozapošljavanja nakon što registruju djelatnost/mali biznis (obrt ili preduzeće d.o.o.) isplaćivati podsticajna sredstva, i to: 300,00 KM mjesečno za muškarce odnosno 330,00 KM za žene u narednih 12 mjeseci.

Također, na ime troškova pokretanja djelatnost i/malog biznisa (registracija, ljekarsko uvjerenje, taksa, materijal, oprema/sredstva za rad i sl.) Zavod će isplatiti/refundirati sredstva u iznosu od 200 KM, pod uslovom da korisnik dostavi pravdanje u tu svrhu, uz isplatu prvog dijela mjesečne refundacije.

Ukoliko korisnik u okviru samostalne djelatnosti/malog biznisa zaposli drugu osobu, mjesečno će mu se isplaćivati/refundirati sredstva u iznosu od po 300 KM po novozaposlenoj osobi u narednih šest (6) mjeseci (iznos obaveznih doprinosa na i iz najnižeplaće u Federaciji BiH).

Od strane Federalnog zavoda za zapošljavanje, za realizaciju Programa Zeničko-dobojskom kantonu, predviđena su sredstva u iznosu od 465.863,55 KM.

Zavod/Služba će kontinuirano provoditi kontrolu realizacije ugovorenih obaveza,

Programu sufinansiranja zapošljavanja 2017, Federani zavod za zapošljavanje

Dana 2.3.2017. godine objavljen je prvi Javni poziv za učešće u Programu sufinansiranja zapošljavanja 2017 (Prvo radno iskustvo, Vaučer za posao, Javni radovi i Periodično zapošljavanje).

Javni poziv je zatvoren 03.11.2017.god

Poticaj zapošljavanja i samozapošljavanja putem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom FBiH

Jedan od osnovnih ciljeva Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom je zapošljavanje osoba sa invaliditetom kroz finansiranje i sufinansiranje programa i projekata.

Javni poziv je objavljen 27.09.2017.god a zatvoren 26.10.2017.god

U cilju postizanja održivosti zaposlenosti osoba sa invaliditetom Fond je u 2017. godini, vršio isplate novčane nadoknade po osnovu plaćenih doprinosa i poreza na dohodak samostalnim poduzetnicima – osobama sa invaliditetom, organizacijama osoba sa invaliditetom i privrednim društvima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom sa područja Zeničko-dobojskog kantona.

Aktivnosti Ministarstva za privredu na unapređenju zapošljavanja

Budžetom Zeničko-dobojskog kantona za 2017. godine predviđena su finansijska sredstva za subvencije preduzećima u privatizaciji i poticaj u industriji, u iznosu do 1.380.000,00 KM., dok je za sljedeću 2018.godinu predviđen iznos od 1.910.000,00 KM.,

Takođe sredstva za realizaciju projekata Vlade koji se finansiraju iz prihoda od koncesija, za 2017.godinu u iznosu od 238.300,00 KM. Isti iznos sredstava planiran je i za 2018.godinu

Dominantne aktivnosti koje će biti finansirane tim sredstvima su razvijanje poslovnog preduzetničkog infrastrukture, promocija poduzetništva i poduzetne kulture, sistem poticanja 'start-up' biznisa, poticaji za izvozno orijentirane aktivnosti investicija, podizanje kvaliteta turističke ponude, te sufinansiranje projekata koji su finansirani iz međunarodnih izvora.

Ministarstvo za privredu planirana će sredstva realizirati kroz sljedeće programe poticaja:

1. Subvencioniranje dijela administrativnih troškova kod izgradnje proizvodnih objekata,
2. Subvencioniranje dijela troškova kod uvođenja međunarodnih standarda za upravljanje kvalitetom, te dobijenih medalja za kvalitet proizvoda,
3. Subvencioniranje administrativnih troškova i investicija kod obrta, te podršku očuvanju tradicionalnih zanata,
4. Subvencioniranje projekata izgradnje i obnove javne turističke infrastrukture
5. Subvencioniranje troškova realizacije patenta inovatora,
6. Subvencioniranje izgradnje poslovnih zona,
7. Subvencioniranje jačanja konkurentnosti kod izvoznika,
8. Subvencioniranje energetske efikasnosti javnih građevinskih objekata (škola), i
9. Subvencioniranje realizacije novih poslovnih ideja.

Javni pozivi za 2017.godinu su bili otvoreni do 09.10.2017. godine.

ZAKLJUČCI

Kako bi se promijenilo stanje u Zeničko-dobojskom kantonu u pogledu strukture zaposlenih i nezaposlenih osoba predlaže se:

- Donošenje kantonalnog Zakona o radu koji će biti usklađen sa Zakonom o radu u FBiH.
- Nastaviti aktivnosti na obezbjeđivanju mehanizama za olakšanje registracije i pokretanja poslovanja kako bi se ubrzao razvoj u sektoru malih i srednjih preduzeća.
- S obzirom na potencijal sektora poljoprivrede povećati ulaganja u poljoprivredu kako bi se stvorili uslovi da poljoprivredni proizvođači koji imaju zemljišne i druge kapacitete za zasnivanje proizvodnje obezbijede egzistenciju za domaćinstvo, a što bi kao krajnji cilj trebalo imati brisanje sa evidencije nezaposlenih osoba.
- Unaprijediti usklađenost programa obrazovnih institucija prema potrebama tržišta rada, uz uvođenje novih obrazovnih zanimanja u škole kao i uvođenje programa cjeloživotnog učenja.
- Pojačati učešće praktične nastave u srednjim školama i stažiranja uz studiranje.
- Podržavati i jačati, u skladu sa potrebama privrednika, projekte poticaja koji doprinose većem zapošljavanju u proizvodnom sektoru.
- I dalje raditi na stvaranju ambijenta za privlačenje domaćih i stranih investicija s ciljem otvaranja novih radnih mjesta.
- Kroz aktivne mjere sufinansiranja i davanja posebnih pogodnosti privući naše uspješne poslovne ljude koji žive i rade u inostranstvu.
- Povećati izdvajanja za podršku zapošljavanju u cilju stvaranja uslova za implementaciju Akcionog plana za provedbu Strategije zapošljavanja Zeničko-dobojskog kantona.
- Proširiti sufinansiranje samozapošljavanja mladih nezaposlenih osoba, i dodatno ih educirati o osnovama poduzetništva.
- Reformisati sistem vođenja evidencija u javnim službama za zapošljavanje u Federaciji BiH – izražavanje realnog broja nezaposlenih osoba.
- Stvoriti uslove za efikasniji rad sa aktivnim tražiteljima posla i njihovo stručno osposobljavanje za potrebe tržišta rada.
- Pojačati aktivnosti inspekcije rada za rad na crno.

Socijalna briga

Socijalna zaštita je organizujena djelatnost države, usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe i kao takva Ustavom i zakonom je definisana kao djelatnost od posebnog općeg društvenog interesa.

Na nivou Bosne i Hercegovine nije zakonom regulisana oblast socijalne zaštite nego je prenesena u nadležnost entiteta. Socijalna politika je u okviru zajedničke nadležnosti Federacije i Kantona regulisana Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton je posebno nadležan za provođenje socijalne politike i uspostavljanje službi socijalne zaštite, dok u određenom obimu i općinske vlasti učestvuju u ostvarivanju uslova za provođenje socijalne zaštite.

S obzirom da su zakonom regulisane procedure ostvarivanja prava na socijalnu zaštitu prema kategorijama i prema procjeni stvarnih potreba, odnosno nivou ugroženosti pojedinca, u praksi se dešava da određeni broj građana ne ostvari prava iz socijalne zaštite, stoga je neophodno pristupiti multisektoralnom i multidisciplinarnom modelu uspostavljanja potrebnih usluga za boljitak građana.

Djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom obavljaju ustanove socijalne zaštite i općinske službe za upravu, te istu mogu obavljati i humanitarne organizacije, udruženja, vjerske zajednice i organizacije.

Pomoć za mlade pruža se putem direktnih davanja za ugrožene kategorije društva, posredstvom centra za socijalni rad, zatim kroz pomoć u stipendiranju učenika i studenata, sufinansiranje troškova prevoza i sl.

Pored materijalnih davanja mladi u centrima za socijalni rad mogu dobiti i raznovrsne usluge savjetodavnog karaktera kao što su pitanja braka i bračne zajednice, rad sa mladima koji ispoljavaju neke od oblika asocijalnog ponašanja (narkomanija, alkoholizam, prostitucija, kockanje i sl.). Također, mogu da volontiraju i daju doprinos na podršci mladima i drugim korisnicima. Posao u Centru za socijalni rad je specifičan, a uglavnom se provodi u skladu sa većim brojem zakona, podzakonskih akata, konvencija itd.

Finansiranje osnovnih prava iz socijalne zaštite je većim dijelom sa kantonalnog nivoa, dok se sa federalnog nivoa finansiraju osnovna prava osoba sa invaliditetom i prava civilnih žrtava rata.

Grad/općine mogu u skladu sa svojim budžetima i planovima razvoja lokalne zajednice donijeti općinske odluke iz oblasti socijalne zaštite, te na taj način obezbijediti proširena prava i usluge za mlade ili eventualno građane mlađe ili starije dobi.

Prava iz socijalne zaštite:

1. **Stalna novčana pomoć** - u 2016. godini ovo pravo ostvarivalo je 1.336 korisnika;
2. **Privremena i jednokratna novčana pomoć** - zbog ograničenih sredstava u Budžetu Kantona ovo pravo nije finansirano tokom 2016. godine. Međutim u skladu sa općinskim/gradskim odlukama putem centara/službi za korisnike privremene i jednokratne novčne pomoći u 2016. godini sredstva su izdvajala grad/općine: Zenica za 344 korisnika, Tešanj za 1337 korisnika, Usora za 17 korisnika, Žepče za 411 korisnika, Vareš za 144 korisnika i Visoko za 475 korisnika;
3. **Novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica** - do aprila 2015. godine ovo pravo se finansiralo iz Budžeta Kantona, nakon čega je prešlo na finansiranje iz Bužeta FBiH. U 2016. godini iz Budžeta kantona, odnosno Ministarstvo je finansiralo refundaciju troškova medicinskog vještačenja u prvom stepenu za korisnike predmetnog prava i ovo pravo je ostvarivalo 380 korisnika;
4. **Osposobljavanje za samostalan život i rad** - pravo na internatski smještaj u ustanovama za osposobljavanje za život i rad u 2016. godini ostvarivalo je 27 djece i mladih osoba ometenih u psiho-fizičkom razvoju;
5. **Smještaj u drugu porodicu** - ovo pravo ostvarivalo 101 korisnik. Posmatrano po starosnoj dobi, u drugu porodicu smješteno je 91 dijete i 10 odraslih osoba, odnosno 75 korisnika je smješteno u srodničku porodicu, 16 korisnika u nesrodničku porodicu (hraniteljsku) i 10 smještenih korisnika su lica sa invaliditetom ili su lica ometena u psiho-fizičkom razvoju;

6. **Smještaj u ustanove socijalne zaštite** – u 2016. godini ovo Ministarstvo je dalo 148 saglasnosti za 120 korisnika. Značajno je naglasiti da su u Zeničko-dobojskom kantonu zakonom predviđeni kao korisnici socijalne zaštite i lica ovisna o psihoaktivnim supstancama. S ciljem pomoći mladim koji dođu u situaciju ovisnosti Ministarstvo je zaključilo ugovore sa određenim terapijskim zajednicama, uz posredovanje Kantonalnog zavoda za borbu protiv bolesti ovisnosti. Dakle, sve mlade osobe koje se odluče riješiti ovog poroka su u ravnopravnom položaju kada je riječ o pristupu, odnosno mogućnosti odvikavanja od bolesti ovisnosti, jer Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice finansira u potpunosti troškove tretmana.

Prava iz oblasti zaštite porodice sa djecom:

1. **Dodatak na djecu**- dječiji dodatak porodica ostvaruje po svakom djetetu koje je uzrasta do 15 godina i dalje dok se nalazi na redovnom školovanju, a najdalje do navršenih 26. godina života. U 2016. godini pravo na dječiji dodatak ostvarilo je 11.352 porodica, odnosno 20.733 djece. U posljednjih pet godina smanjen je broj korisnika prava na dječiji dodatak, što je pored ostalih važnijih faktora i posljedica negativnog prirodnog priraštaja u Zeničko-dobojskom kantonu i Federaciji BiH.
2. **Naknada umjesto plaće ženi majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta** – porođilje u Zeničko-dobojskom kantonu za vrijeme porođajskog odsustva ostvaruju pravo na naknadu plaće u iznosu od 80% prosječne plaće koju je korisnica prava ostvarivala u periodu od 6 mjeseci prije početka korištenja odsustva zbog porođaja, s tim da naknada ne može biti manja od 200,00 KM niti veća od prosječne i posljednje objavljene plaće Kantona. Ovo zakonsko rješenje je jedno od najboljih u Federaciji BiH. U 2016. godini ovo pravo ostvarilo je 1.051 porođilja.
3. **Zaštita nezaposlenih porođilja**- u 2016. godini ovo pravo ostvarilo je 860 porođilja. Nezaposlene porođilje ostvaruju sljedeća prava: jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci i dodatna ishrana za majke-dojilje, pod uslovom da mjesečni prihodi domaćinstva ostvareni u periodu od šest mjeseci koja prethode mjesecu u kom je podnesen zahtjev ne prelaze iznos od 50% od prosječne plaće Kantona. Zabilježeno je i kontinuirano smanjenje ostvarivanja prava nezaposlenih porođilja. Ovi podaci odražavaju negativno stanje u Kantonu.

Socijalni položaj mladih

Trenutni položaj i standard mladih zahtijeva višestruki pristup i potrebnu saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo, te rad s mladima, a što je uvijet za održivu politiku njihove socijalne uključenosti. Postojeći administrativno pravni aparat u BiH u dovoljnoj mjeri ne prepoznaje stvarne potrebe mladih, u cjelini, pa ni specifičnih populacijskih grupa. U svakom društvu postoje posebne populacijske grupe koje su zbog svojih specifičnih karakteristika mnogo bliže granici siromaštva i socijalnom isključivanju od ostalih grupa.

Najveći problemi mladih su: nezaposlenost, neriješeno stambeno pitanje, nepostojanje odgovarajućih prostora i dovoljnog broja sadržaja za popunu slobodnog vremena, mladi nisu dovoljno zastupljeni u vlasti, obrazovni sistem nije prilagođen potrebama mladih, ne prati razvoj tehnologije, male plaće zaposlenih i nizak standard potrebama za radnom snagom, odnosno

školuju se kadrovi za koje već godinama nema potrebe na tržištu rada, nepostojanje podsticaja za mlade obitelji i rađanje, odnosno za rast nataliteta.

S tim u vezi, treba istaći probleme porasta zloupotrebe djece zbog rada na ulici (prosjačenja). Prisiljavanje djece na ovakav rad najčešće se vrši od strane roditelja, a opravdava se osiguravanjem egzistencije porodici. Ovakav rad djece je zabranjen domaćim zakonima i krajnje je štetan za psihofizički razvoj djece. Praktično ne postoji efikasan sistem zaštite koji bi djecu trebao ukloniti s ulice, a članove porodice koji na ovakav način zloupotrebljavaju i iskorištavaju djecu, drastično sankcionisao. Ne postoje odgovarajući mehanizmi za zaštitu, smještaj i integraciju u obrazovanje ove djece. Zbog ignorisanja ovih problema, posljednjih godina zabilježen je značajan porast nasilja i maloljetničke delikvencije, te slučajeva višestrukih povratnika u vršenju krivičnih djela među maloljetnicima.

Na području Zeničko-dobojskog kantona resorno Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice provodi aktivnosti na reformi socijalne zaštite sa naglaskom na procese deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite i adekvatnog ostvarivanja prava u skladu sa pozitivnim zakonskim rješenjima i međunarodnim dokumentima, što se ogleda u sljedećim aktivnostima:

- vezano za smještaj djece bez roditeljskog staranja i osoba s invaliditetom u ustanove socijalne zaštite, u posljednje četiri godine Ministarstvo daje saglasnosti za privremeni smještaj za većinu korisnika gdje za to postoji mogućnost, uz obavezu prvostepenih organa (centara za socijalni rad/općinskih službi za socijalnu zaštitu) da intenziviraju aktivnosti s ciljem omogućavanja povratka korisnika u biološke porodice ili iznalaženja alternativnih vidova zbrinjavanja (smještaj u drugu porodicu, usvojenje, smještaj u Ustanovu „Sumero centar za podršku osobama s invaliditetom u zajednici“, usluge dnevnog zbrinjavanja JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona, Prihvatilište za za samohrane nezaposlene trudnice i samohrane nezaposlene majke sa djetetom do 12 mjeseci starosti sa područja Kantona);
- u skladu sa implementacijom Plana transformacije JU „Dom porodica“ Zenica, u 2016. godine je potpisan ugovor između Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, ovog Ministarstva i JU „Dom porodica“ Zenica o provedbi projekta za podršku mladima za samostalno stanovanje, čija je realizacija u toku;
- primjena Protokola o postupanju i saradnji s ciljem unapređenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom. Potpisnice navedenog Protokola su: Ministarstvo, svi centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite i JU „Dom porodica“ Zenica i Ustanova za prihvati i odgoj djece „Mala škola“ Vareš. Ministarstvo je donijelo Instrukciju o načinu postupanja u ustanovama i nadležnim službama socijalne zaštite u provedbi mjera zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja uz obavezu korištenja propisanih obrazaca na području Zeničko-dobojskog kantona, čime je omogućeno jednoobrazno postupanje u zaštiti djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja. Instrukcija se primjenjuje i za ostale korisnike koji se uvode u prava iz socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom;
- Ministarstvo u skladu sa Ugovorom o smještaju korisnika u JU „Dom porodica“ Zenica, finansira sljedeće usluge: zbrinjavanja za djecu bez roditeljskog staranja, djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju i djecu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, usluge prihvatilišta za majku i dijete, privremeno stanovanje uz podršku korisnicima koji imaju poteškoće u porodici, odnosno nesuglasice u porodici. Također, sufinansira usluge stanovanja u zajednici uz podršku za mlade koji odlaze iz sistema društvene brige;

- kao rezultat provedenih pilot-projektnih aktivnosti, na prijedlog ovog Ministarstva, osnovana JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona, sa sjedištem u gradu Zenica, sa poslovnim jednicama u općinama Visoko, Tešanj i Žepče/Maglaj. U ovoj ustanovi omogućavaju se stručne usluge dnevnog zbrinjavanja za djecu, radno-okupacione radionice za odrasle, te usluge ranog podsticanja razvoja i rane intervencije za djecu s posebnim potrebama predškolskog uzrasta za djecu i mlade sa područja Zeničko-dobojskog kantona;
- od 2015. godine, provode se aktivnosti na izmještanju korisnika iz zavoda zatvorenog tipa, kao i smještaj novih korisnika na području Zeničko-dobojskog kantona u Podružnicu ustanove „Sumero centar za podršku osobama s invaliditetom u zajednici“ u Zenici, a u saradnji ovog Ministarstva sa navedenom ustanovom i nadležnim centrima za socijalni rad/općinskim službama za socijalnu zaštitu. Ovaj vid zbrinjavanja podrazumijeva smještaj lica u stambene jedinice na području grada Zenica, gdje im se omogućava stručna podrška asistencijom s ciljem njihovog osposobljavanja za samostalan život i socijalno uključivanja u lokalnoj zajednici. Također, u stambene jedinice je izvršen i smještaj mladih lica invaliditetom iz JU „Dom porodica“ Zenica kojim nije bilo moguće obezbijediti povratak u porodicu ili u lokalnu zajednicu. U navedenu ustanovu je premješteno 5 mladih lica iz JU „Dom porodica“ Zenica u 2016. godini;
- u organizaciji Ministarstva, a uz finansijsku podršku Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, u periodu septembar-novembra 2016. godine, uspješno je realizovan projekat „Modularni programa edukacije za stručni kadar pri centrima za socijalni rad, općinskim službama nadležnim za poslove socijalne zaštite i ustanovama socijalne zaštite iz Zeničko-dobojskog kantona“ za 31 predstavnika iz 17 ustanova/općinskih službi socijalne zaštite sa područja Zeničko-dobojskog kantona i četiri predstavnika Ministarstva.

Ovim projektom, učesnicima je omogućena dodatna edukacija na sljedeće teme: „Supervizija i samozaštita“, „Reforma socijalne zaštite sa naglaskom na izvaninstitucionalno zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja“, „Uloga centara za socijalni rad/službi po pitanju jačanja usluge usvojenja i hraniteljstva – od promocije usluge do educiranih potencijalnih usvojioca i hranitelja“, „Nove metode u radu sa porodicama u riziku od razdvajanja“, „Mentorstvo za socijalno uključivanje“ i „Vođenje slučaja“.

Uz radne materijale, učesnicima su distribuirani i sljedeći dokumenti: Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unapređenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja na području Zeničko-dobojskog kantona; Akcioni plan za djecu BiH (2015-2018), Izvještaj o provođenju Akcionog plana za djecu BiH (2015-2018) za period juni 2015. godine do aprila 2016. godine, Inicijative Vijeća za djecu BiH u vezi provođenja Akcionog plana za djecu BiH (2015-2018), Strategija deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH (2014-2020), Javna politika o razvoju hraniteljstva u FBiH (Prijedlog), Nacrt Zakona o hraniteljstvu FBiH;

- Podrška projektu „Sigurna kuća za žene žrtve nasilja u porodici i zajednici sa područja općina Zeničko-dobojskog kantona“ koje implementira Udruženje „Medica“ Zenica a kojim se pružaju usluge smještaja u „Sigurnu kuću“ i tretmani na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u obitelji i zajednici. Prema ranije potpisanom Protokolu obaveza Zeničko-dobojskog kantona, odnosno Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice je da

osigura 30% potrebnih sredstava za sufinansiranje rada „Sigurne kuće“. Ministarstvo je aktivno sudjelovalo u radu Koordinacionog tijela na nivou Kantona, te koordiniralo sa nadležnim institucijama i organizacijama na izradi dvogodišnjeg Programa mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u obitelji za područje Zeničko-dobojskog kantona 2016-2017.

Ove aktivnosti predstavljaju adekvatan sistemski odgovor lokalne i šire društvene zajednice kada je u pitanju prevencija, zaštita i borba protiv nasilja nad djecom i mladima, planiranje i izdvajanje budžetskih sredstava u ove svrhe, te uspješnu saradnju lokalnih i kantonalnih institucija sa nevladinim sektorom.

Zdravstvena zaštita

Zdravstvena zaštita je sistem državnih, skupnih i individualnih mjera za unapređenje, čuvanje i vraćanje zdravlja. Cilj same zdravstvene zaštite jeste promocija, odnosno unapređenje zdravlja, prevencija, odnosno sprječavanja bolesti, pravovremeno otkrivanje bolesti, učinkovito djelovanje i liječenje i rehabilitacija. Zdravstvena djelatnost organizovana je na tri nivoa, a to su primarna, sekundarna i tercijalna zdravstvena zaštita.

Primarna zdravstvena zaštita:

Primarna zdravstvena zaštita je prvi i najčešći oblik kontakta stanovništva sa zdravstvenom službom. To je ona zdravstvena zaštita koja se pruža na mjestu gdje ljudi žive, rade i gdje se školuju. Ta zaštita podrazumijeva sveobuhvatnu brigu za zdravlje, preventivne mjere, zdravstveni odgoj te saradnja sa svim organizacija i ustanovama koje mogu pridonijeti boljem zdravlju stanovništva. Na području ZDK u svim općinama organizovana je primarna zdravstvena zaštita preko Domova zdravlja.

Sekundarna zdravstvena zaštita

Za razliku od djelatnosti primarne zdravstvene zaštite koja svoju aktivnost usmjerava na unaprijeđenje zdravlja, te ambulantno i kućno liječenje bolesti, sekundarna zdravstvena zaštita je redovito povezana sa stacionarnom zdravstvenom zaštitom i usmjerena je na dijagnostiku i liječenje. Zdravstvena djelatnost na sekundarnom nivou obuhvaća specijalističkokonsultativnu i bolničku zdravstvenu djelatnost. Na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite može se organizovati i provoditi nastavna i naučnoistraživačka djelatnost.

Tercijarna zdravstvena zaštita

Tercijarna zdravstvena zaštita služi za obavljanje visokodiferenciranih (i skupljih) pretraga i terapijskih zahvata, najčešće rješavanje najkompleksnih problema bolesti i bolesnika sa teškim i rijetkim bolestima. Tercijarna zdravstvena zaštita pruža se na klinikama i kliničkim bolnicama te kliničkim bolničkim centrima, na navedenim institucijama se vrši obrazovanje medicinskog kadra i naučnonastavnička djelatnost.

Prava osiguranika iz reda mladih:

Prema Federalnom Zakonu o zdravstvenoj zaštiti član 26 “svaki građanin ima pravo da zdravstvenu zaštitu koju ostvaruje uz poštivanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrijednosti, odnosno ima pravo na fizički i psihički integritet i na sigurnost njegove osobnosti, kao i na uvažavanje njegovih moralnih, kulturnih, religijskih i filozofskih ubjeđenja. Svako dijete od rođenja do navršenih 18 godina života ima pravo na najviši mogući standard zdravlja i zdravstvene zaštite”.

Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine članom 4 definiše je da su omladina odnosno mladi osobe u životnoj dobi od navršenih 15 do navršenih 30 godina starosti.

Iz ovog proizilazi da se mladi mogu podijeliti u više grupa odnosno kategorija i to :

- Učenici
- Studenti
- Nezaposlene osobe prijavljene u biro za zapošljavanje
- Zaposleni odnosno aktivni osiguranici koji su u radnom odnosu
- Osiguranici po nekom drugom osnovu (preko centra za socijalni rad, zemljoradničko zdravstveno osiguranje i dr.)
- Neosigurane osobe

Prema kategorijama osiguranika različita su prava iz Odluke o neposrednom učešću osiguranih lica u troškovima zdravstvene zaštite na nivou Kantona: učenici, studenti na redovnom školovanju do navršene 26 godine života, oni koji su prijavljeni na birou za zapošljavanje i socijalno ugrožene kategorije – oslobođene su plaćanjau troškovima korištenja zdravstvene zaštite, a omladina odnosno mladi koji su radno aktivni plaćaju učešće u troškovima korištenja zdravstvene zaštite. Neosigurana lica imaju pravo na zdravstvenu zaštitu ukoliko se radi o hitnom medicinskom stanju ili pravo na liječenje ukoliko se radi o teškom po život opasnom oboljenju.

Trenutno stanje i problematika mladih u sklopu zdravstvene zaštite na području Kantona

Zdravstvena zaštita mladih na području Zeničko-dobojskog kantona se vrši u ugovornim zdravstvenim ustanovama Zavoda zdravstvenog osiguranja. Govoreći o zdravstvenoj zaštiti misli se na kompletnu zdravstvenu zaštitu iz oblasti primarne zdravstvene zaštite (domovi zdravlja sa svojim službama i apotekama), sekundarnu zdravstvenu zaštitu (bolničku, vanbolničku, konsultativno-specijalističku, dijagnostiku), ugovorene usluge sa kliničkim centrima i ugovorene usluge sa zavodima, banjsko-klimatskim liječilištima itd.

Veoma je značajno istaći da su djeca i adolescenti do navršenih 26 godina oslobođeni plaćanja participacije za zdravstvene usluge, ukoliko se radi o redovnom studiju. Također je važno istaći da je na području Kantona došlo do značajnog unapređenja zdravstvene zaštite djece i omladine što se ogleda u sljedećem:

Preventivno-promotivna zdravstvena zaštita djece i studenata realizira se u punom kapacitetu od strane Zavoda za javno zdravstvo-Instituta za zdravlje i sigurnost hrane, što se u potpunosti financira sredstvima obaveznog zdravstvenog osiguranja u punom kapacitetu jedino u Zeničko-dobojskom kantonu u cijeloj Federaciji Bosne i Hercegovine.

Zavod za borbu protiv bolesti ovisnosti prema novim standardima i normativima finansira se većinom iz sredstava Zavoda zdravstvenog osiguranja Zeničko-dobojskog kantona. Sredstva za

finansiranje navedene ustanove su povećana što je rezultiralo proširenjem djelatnosti i uvođenjem novih programa liječenja ovisnika o opioidima, alkoholu, pušenju, kao i drugim oblicima ovisnosti. Mentalno zdravlje je jedan od najznačajnijih segmenata zdravlja, kojem Svjetska zdravstvena organizacija i ostale međunarodne institucije poklanjaju pažnju kroz aktivnosti i programe zaštite mentalnog zdravlja u sklopu zdravstvene politike svake zemlje. Unapređenje mentalnog zdravlja predstavlja složen proces koji obuhvata brojne segmente ne samo zdravstvenog sistema, već i segmente društvene infrastrukture. Mentalna bolest ne predstavlja lični neuspjeh, jer to se ne događa samo drugima. Mentalno i tjelesno zdravlje su nerazdvojni sinonimi, njihov uticaj je dubok i kompleksan. Mentalno oboljenje su posljedica prisustva genetskih, bioloških, socijalnih i faktora sredine. U Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona od 2005. god. do danas javilo se 1278 osoba sa zahtjevom za pomoć medicinske, psihološke ili socijalne prirode. Trenutno je na supstitucionoj (metadonskoj ili suboksonske) terapiji 324 pacijenta, od tog broja njih 48 je u životnoj dobi do 30 godina. Od ukupnog broja liječenih pacijenata oko 833 pacijenta su ovisnici o heroinu/opijatu što i predstavlja prvo mjesto po broju ovisnih pacijenata dok se na drugom mjesu nalaze ovisnici o alkoholu.

Liječenje studenata unaprijeđeno je radom Studentske ambulante. Pored usluga općeg liječničkog pregleda u ambulanti se obavljaju i usluge osnovne laboratorijske dijagnostike, pisanje recepata, uputnica i druge potrebne medicinske usluge. Ostvarivanje zdravstvene zaštite je u interesu svakog pojedinca, ali i države. Studentima se moraju omogućiti kvalitetni i lako dostupni uslovi zdravstvene zaštite, uzimajući u obzir njihove školske obaveze i dragocjeno vrijeme. Zavod za medicinu rada i sportsku medicinu Zenica, po ugovoru sa ZZO dužan je studentima-osiguranicima sa područja ZZO Zeničko – dobojskog kantona, pružati usluge primarne zdravstvene zaštite. Imajući u vidu da u Zenici studiraju studenti sa područja cijelog kantona, ali i drugih kantona, Zavod vrši i zdravstvenu zaštitu studenata i iz drugih kantona, te je neophodno u budućem periodu **kroz ugovor sa ZZO drugih kantona ostvariti naknadu za zdravstvenu zaštitu studenata koji ne pripadaju ZZO Zeničko – dobojskog kantona, kako zbog zdravstvenih problema ne bi morali putovati kući, a samim time i izostajati sa nastave.** Zavod za medicinu rada i sportsku medicinu Zenica raspolaže visokokvalitetnom opremom i kadrom, te pruža zdravstvene usluge na primarnom i sekundarnom nivou zdravstvene zaštite, što znači da studenti mogu dobiti kompletnu zdravstvenu uslugu na jednom mjestu.

Sportska ambulanta vrši preglede sportske populacije, sistematske i periodične preglede. Važno je naglasiti da je sportska ambulanta jedina ambulanta takve vrste u Bosni i Hercegovini. Otvaranjem ambulante medicine sporta, učinjen je veliki korak u cilju preventivne i specifične zaštite mladih na nivou Zeničko – dobojskog Kantona. Pregledi u ambulanti medicine sporta se vrše tokom cijele godine, prijemom zahtjeva ispred klubova, na nivou kantona do sada je ostvarena odlična saradnja. Osnovni zadaci u radu specijaliste medicine rada i sporta su obavljanje sistematskih pregleda sportista (a koji se sastoji od kliničkog pregleda, antropološkog pregleda, ocjene funkcionalnog stanja, koji su veoma značajni za opšti nivo zdravlja sportske populacije. Ambulanta učestvuje u očuvanju zaštite zdravlja sportista, kao i onih koji se bave ostalim oblicima tjelesnog vježbanja – tjelesnim odgojem i rekreacijom, gdje je osnovni preduslov da **sportska aktivnost ima pozitivan učinak na zdravlje**, i da se ta aktivnost dozvoli samo onima kojima zdravstveno stanje to dopušta. Bitno područje u radu ambulante medicine sporta je **profesionalna orijentacija i selekcija**, učešće u pružanju specifične zdravstvene zaštite

sportista koja obuhvata utvrđivanje zdravstvene sposobnosti za bavljenje sportom, odnosno određenim sportom osoba koje se natječu u sportskim natjecanjima, a u svrhu očuvanja njihovog zdravlja i adekvatne zdravstvene zaštite, te suzbijanje uzimanja **sredstava dopinga** i drugih nedopuštenih sredstava i postupaka. U dosadašnjem radu utvrđivala se opća i posebna zdravstvenu sposobnost, pratilo se zdravstveno stanje sportista, procjena rizika za zdravlje sportista, vršeni su kontrolni pregledi u okviru kojih se daju savjeti o zdravlju sportista, sigurnosti, higijeni, zaštitnim sredstvima, te zdravstveno prosvjeđivanje sportista.

Obavljanjem preventivne aktivnosti za koje je specijalista medicine rada i sporta osposobljen, ocjenjuje privremenu i trajnu spriječenost za rad te profesionalnu / sportsku orijentaciju djece i mladeži prilagođenu njihovim fiziološkim i psihološkim mogućnostima.

Bitno za informisanje javnosti svakako je **izdavanje dozvole i potvrđivanje** sportske iskaznice / legitimacije, za koje je jedini ovlašten specijalista medicine rada i sporta, čime se isključuje eventualna pristranost klupskih liječnika i mogućnost uticaja uprave kluba na njegovu odluku o sposobnosti.

Jedna od bitnih tačaka je svakako tjelesni odgoj, kao obavezni nastavni predmet u školama, gdje nedostaje saradnja sa preventivno-promotivnom zdravstvenom zaštitom mladih u školama i fakultetima u vezi povećanja nastave tjelesnog odgoja, bolja kontrola i nadzor o sprovedbi zdravstvene zaštite svih učenika s krajnjim ciljem podizanja motornih sposobnosti, samog razvoj svijesti o prevenciji danas vodećih bolesti nerurološkog, koštano-zglobnog i srčano-žilnog sistema (za koje su odgovorni nedovoljno kretanje-nepravilna prehrana i psihički stres).

Sve su to razlozi za formiranje savjetovaništa za sportiste kroz koje treba da budu liječnici dodatno educirani, unutar kojih je neophodna uključenost **nutricionista za sportiste**, projekti za kvalitetniji rad ambulate medicine sporta.

Sprovođenjem aktivnosti zaštite zdravlja i sigurnosti u sportu, treba se **omogućiti učešće u istraživanjima i razvoju iz područja medicine sporta**, kroz koje se daju naučne osnove za preporaznavanje faktora, dijagnoze, liječenja i sprječavanja bolesti u vezi sa sportom.

Od velikog značaja su opširni pregledi spec. medicine sporta s ciljem sprječavanja ozljeda u sportu, te sprječavanje i liječenje tjelesnom aktivnošću.

Mogućnosti i opravdanost korištenja usluga ambulate medicine sporta, adekvatna informiranost o značaju tjelesnog odgoja i sporta imaju dugoročne biološko-zdravstvene efekte. Jedan od osnovnih osobina rekreacije razonoda i zabava, ali i podizanje i održavanje psihičke, funkcionalne i odbrambene sposobnosti organizma.

Kroz dosadašnji rad ambulate medicine sporta, pregledom velikog broja amatera-kategorije od pjetlića, pionira, kadeta, juniora do seniora, primjećuje se **iznimno veliki značaj ovakve vrste sveobuhvatnog pregleda, sa ciljem unaprjeđenja zdravlja učesnika u sportu. Veliki problem mladih predstavlja** stanje loše oralne higijene (kariozni zubi i potrebe za ortodontom), poremećaji lokomotornog sistema (od deformiteta kičmenog stuba, skolioza, kifoza, nepravilno držanje tijela, ravnih tabana), veliki broj sportista, čak i reprezentativaca sa visoko zastupljenim poremećajima vida, refraktornim anomalijama koje predstavljaju kontraindikaciju za aktivno bavljenje kontaktnim sportovima. Veoma bitno za spomenuti značaj edukacije specijalista/subspecijalista iz oblasti sporta, uključenost dječjeg kardiologa – sportskog kardiologa (**UZ srca, spiroergometrijsko testiranje kao obavezni sadržaj pregleda svih punoljetnih sportista**) sa ciljem najbitnije preventivne mjere u sprječavanju letalnih ishoda.

Ono što je neophodno na nivou Kantona, a svakako i na nivou cijele države, je jedinstven **pravilnik o amaterskim – profesionalnim učesnicima** u sportu, do sada nepreporazan u okviru Zdravstvenog sistema, jasno razgraničavanje usluga za jedne i druge. Profesionalni učesnici u

sportu su svakako dobi i ispod 18 god, a ne samo punoljetni profesionalni sportisti, prema intenzitetu treninga i učestalosti treniranja, i njima je svakako potrebna proširena usluga u okviru ambulate medicine sporta-doeukacija konsultativno specijalističkih grana unutar kojih uključenost ortopeda, fizijatara, kardiologa, zdravstvenih stručnjaka educiranih u oblasti sporta .

Oralno zdravlje nije na zadovoljavajućem nivou. Ranija istraživanja zubnih oboljenja su pokazala da dijete sa sedam godina u prosjeku ima dva do tri kariozna zuba, sa 18 godina 9-12 karioznih zuba a sa 46 godina 20 karioznih zuba. Oko 98% odrasle populacije ima karijes.

Posmatrajući stanje oralnog zdravlja kod školske djece, kod kojih se vrše preventivni i ciljani pregledi, uočava se vrlo nepovoljno stanje djece u prvom razredu osnovne škole gdje je nađeno najviše mliječnih karioznih subi, a najviše stalnih karioznih zuba nađeno je u dobnoj skupini za peti razred osnovne škole.

Trendovi pokazuju pad obuhvata vakcinacijom koji je evidentan za sve vakcine i u svim dobnim skupinama, i pored svih napora koji se ulažu da bi provakcinisanost dostigla potrebni procenat i vakcinacija postigla svoj cilj. Naročito je evidentan pad procenta vakcinisanih MRP vakcinom koji u proimunizaciji iznosi oko 67% a potrebno je najmanje 95%.

Uhranjenost je pokazatelj zdravstvenog stanja pojedinaca i mogući prognostički faktor za niz bolesti. Veoma je bitno poznavanje stanja uhranjenosti u dječijoj dobi zbog praćenja rasta i razvoja te prepoznavanje pojedinaca koji odstupaju od utvrđenih kriterija uhranjenosti za djecu određene dobi. Ovdje treba istaći da Institut za zdravlje i sigurnost hrane vodi kontinuirana ispitivanja i praćenja uhranjenosti djece po svim osnovnim i srednjim školama na području Zeničko – dobojskog kantona.

Većina školskih objekata zadovoljava osnovne sanitarne higijenske uslove u pogledu lokacije i uređenosti školske zgrade i njene okoline, dispozicije čvrstog i tačnog otpada, zagrijavanja, osvjetljenosti, te sigurnosnih mjera u prostorijama gdje borave učenici i nastavno i drugo osoblje, vodosnadbijevanje, sanitarnog nadzora nad zaposlenicima posebno u školskim kuhinjama. U izvjesnom postotku školskih objekata, posebno područnih uočeni su nedostaci koji predstavljaju direktnu opasnost po zdravlje učenika i uposlenika tih škola (sanitarano-higijenski uslovi u školskim toaletima, neispravnost vode za piće iz lokalnih vodnih objekata kojima se snabdijevaju neke škole, nedostatak ormarića i materijala za pružanje prve pomoći, pojava vlage i plijesni u prostorijama u kojima borave učenici i slično).

Redovno se obavlja preventivna sistemska deratizacija, proljetna i jesenja faza, u školskim objektima (258), u svim općinama ZDK.

U toku 2016. godine za sanitarno-higijensku kontrolu hrane uzeto je 137 uzoraka hrane, te 5 briseva u 69 školskih kuhinja i objekata u okolini škole u kojima se djeca hrane. Evidentirana su 4 (3%) neispravna nalaza.

U toku 2016. godine urađeno je 441 uzorka vode za piće iz školskih objekata na mikrobiološku analizu i 441 uzorka na fiziko-hemijsku analizu. Od analiziranog broja uzoraka na mikrobiološku analizu u 2016. godini bilo je 35,4% neispravnih uzoraka vode za piće iz školskih objekata.

Pri Domu zdravlja Zenica u Službi za zdravlje žena postoji posebna ambulanta za adolescentice, što se smatra velikim napretkom kada je u pitanju zdravlje te populacije.

Pri Centru za mentalno zdravlje Doma zdravlja Zenica organizujeno je savjetovalište za djecu i omladinu. Specijalist psihijatar završio je edukaciju iz te oblasti i posjeduje odgovarajući certifikat.

Odjel adolescentske psihijatrije još nije uspostavljen u Zeničko-dobojskom kantonu, te je potrebno u što kraćem vremenskom periodu osigurati adekvatan prostor na psihijatriji Kantonalne bolnice Zenica i omogućiti obavljanje subspecijalizacije iz adolescentne psihijatrije jednom od psihijatara Kantonalne bolnice Zenica. Liječenje takvih pacijenata se trenutno obavlja van kantona u ugovornim kliničkim centrima Sarajevo i Tuzla.

Iz predloženog se može konstatirati da je Zdravstvena zaštita djece i adolescenata organizujena dosta dobro i prednjači u nekim segmentima u odnosu na druge kantone u Federaciji BiH

Kultura i sport

Kultura

Kultura mladih je jedan od osnovnih elemenata identiteta mladih i iznimno važno područjenjihove afirmacije, komunikacije i stila života. To je područje kroz koje mladi kritički preispituju tradicionalne kulturne obrasce i nasljeđe kao dio svojeg identiteta i, stvarajući nove obrasce i estetiku, kreiraju prostor za vlastito prepoznavanje i djelovanje. Uključivanjem kulture mladih kao zasebnog dijela *Strategije kulturne politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2014.-2020. godina* nastoji sedoprinijeti jačanju svijesti javnosti o značaju i potrebama omladinske kulture.

Odnos prema kulturi i estetici je stvar učenja i odgoja. Zbog toga je od velike važnosti početi s njegovanjem kulturnih navika što ranije, u porodici, vrtiću i školi. Nerijetko se pod pojmom kulture mladih podrazumijeva alternativno i vaninstitucionalno subkulturno stvaralaštvo mladih, iako su ti segmenti tek dio kulture mladih. Kulturu mladih, kao njen važan dio, čine i mnogi oblici institucionalnog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

U oblasti kulturne djelatnosti mladih na području Zeničko- dobojskog kantona podržavane su manifestacije koje okupljaju muzičke stvaraoce, plesače, glumce, kulturno-umjetničkeamatere, filmske, video i multimedijalne kreativce. Takmičenja i susreti mladih u oblastikulturnog i umjetničkog stvaralaštva: književnosti, likovne umjetnosti, glume, plesa, performansa, sve vrste muzike, filma, fotografije i dr. u Kantonu, Bosni i Hercegovini i inostranstvu važan su način interkulturalne i međukulturalne razmjene. Mobilnost mladihdoprinosi sticanju međunarodnog iskustva, potvrđivanju, razvoju, jačanju samopouzdanjamladih i stvaranju prilika za otkrivanje talenata.

Mladi ljudi kroz inicijative, istraživanja i inovativne pristupe bitno doprinose kulturnom, a time i ukupnom razvoju. Međutim, participacija mladih u sistemu odlučivanja i kreiranja slobodnih aktivnosti je zanemariva. Mnogi pokušaji samoorganizovanja mladih i realizacije zamisli, nakon početnog razdoblja entuzijazma, propadaju jer nedostaje povjerenje, materijalna podrška i prostor za okupljanje. To je posebno izraženo u ruralnim i manjim sredinama. Sve to negativno utiče na ionako izraženu pasivnost, isključenost, nezainteresovanost i zatvorenost mladih ljudi.

Mladima treba obezbijediti javni i medijski prostor za kulturne programe koje sami kreiraju u javnim ustanovama - školski prostori, Pozorište, biblioteke, muzeji, radio i TV stanice.

Sport

Sport predstavlja svaki oblik tjelesne aktivnosti kojim se, putem organizovanog učešća ili bavljenja u slobodno vrijeme, cilja na izražavanje ili poboljšavanje tjelesne spremnosti i duševne dobrobiti, stvarajući društvene veze ili dajući rezultate u takmičenju na svim nivoima.

Slobodno vrijeme predstavlja skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati.

Institucije koje su primarno nadležne za pitanja kulture, sporta i slobodnog vremena mladih su nadležna ministarstva na nivou entiteta.

Temu sportskih aktivnosti mladih možemo pormatrati kroz školski sport i rekreativni sport.

Školski sport

Školski sport podrazumijeva sportske aktivnosti učenika koje se provode kroz vannastvne aktivnosti u školama.

Profesori tjelesnog i zdravstvenog odgoja u svojoj radnoj sedmici obavezni su održati dva školska sata vannastavnih aktivnosti. Na jednom satu aktivno može sudjelovati od 12 do 20 učenika, u ovisnosti od uslova za tjelesni i zdravstveni odgoj koje škola posjeduje, što znači da jednom sedmično do 80 učenika, ima dodatnu tjelesnu aktivnost od 45 minuta. U praksi, najviše do 7% učenika je uključeno u sportske sekcije, što je, također, varljivo jer više učenika bude aktivno u različitim sportskim sekcijama.

Termini predviđeni za sportske sekcije, čak i onim školama u kojima postoje uslovi za realizaciju sekcija u radnoj sedmici, nedovoljni su da potaknu značajnije uključivanje učenika u sportske aktivnosti pored redovne nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Dva ili četiri školska sata sekcije, u ovisnosti radi li u školi jedan ili dva profesora, nikako ne mogu zadovoljiti potrebe učenika za redovnim bavljenjem tjelesnim aktivnostima, a dodatan problem je što često u dvoranama nema prostora za organizovanje i ta dva sata sedmično. Školske sportske dvorane se ponekad izdaju i na štetu termina predviđenih za sekcije.

Pored školskih sportskih sekcija, učenici koji budu izabrani od strane voditelja sekcije imaju mogućnost učešća na Malim olimpijskim igrama u svojoj općini, a oni najbolji i na Malim olimpijskim igrama Zeničko-dobojskog kantona i Federacije BiH.

Sportska takmičenja između ekipa škola na nivou općina pripremaju, organizuju i provode općinska udruženja pedagoga tjelesne i zdravstvene kulture odnosno sportski savezi općina u kojima nije formirano udruženje pedagoga tjelesne i zdravstvene kulture. Sportska takmičenja između škola na nivou Kantona i šire organizuje Kantonalno udruženje pedagoga tjelesne i zdravstvene kulture u suradnji sa Kantonalnim sportskim savezom i sportskim savezima općina. (Zakon o sportu Zeničko-dobojskog kantona član 17.)

Program Malih olimpijskih igara, takmičenja učenica i učenika, realizira se ovisno od novčanih sredstava koja se izdvajaju iz *Budžeta*. Zbog finansijskih problema program je siromašniji a time je manji i broj učenika koji učestvuju u ovom vidu sportske aktivnosti.

Školski sport podrazumjeva mnogo više aktivnosti nego što je to slučaj danas. Upitno je može li se uopće govoriti o školskom sportu, jer broj termina sekcija u školama nije dovoljan za bilo kakav ozbiljan rad. Rad profesora u sportskim sekcijama se ne plaća, kao što je to bio slučaj ranije, niti se sekcije mogu vrednovati i ulaziti u sedmičnu normu sati za svakog profesora.

Današnji rad sportskih sekcija sastoji se od selektiranja najuspješnijih učenika koje se onda kratko uigravaju za takmičenja u okviru Malih olimpijskih igara, tako da o školskom sportu možemo pričati samo kao školskom natjecanju najuspješnijih učenika.

Pored stručnog kadra i dovoljnog broja sati, za uspješno organizovanje *Školskog sporta* neophodna je i infrastruktura, odnosno prostor za izvođenje sportskih sekcija i neophodna oprema i rekviziti.

Pod prostornim uslovima podrazumijevaju se dvorana za tjelesni i zdravstveni odgoj i otvoreni poligon (sportsko igralište) što podrazumijeva prikladnu zaravnjenu, asfaltiranu ili travnatu površinu igrališta raznih dimenzija. U nedostatku dvorana i sportskih igrališta mogu se koristiti i prilagođene učionice u kojima se realizira nastava tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Da bi prostorni uslovi bili na zadovoljavajućem nivou neophodno je da pored dvorane postoji i kabinet za nastavnika, svlačionice za učenike, odvojeno za dječake i djevojčice, mokri čvor, spremište za odlaganje sprava i rekvizita.

Rekreativni sport

Rekreativni sport, odnosno rekreativno bavljenje sportom, odnosi se na organizovan vid bavljenja tjelesnom vježbom pod nadzorom stručnih osoba. Takav vid bavljenja sportom može biti povremena ili trajna aktivnost omladine srednjeg i starijeg uzrasta, te odraslih osoba svih dobnih skupina.

Potrebno je naglasiti da se ovdje bavimo isključivo organizovanim rekreativnim sportskim aktivnostima, a ne samoinicijativnim, neredovnim i neorganizovanim fizičkim vježbanjem koje može biti kontraproduktivno za zdravlje.

Stanje u *Rekreativnom sportu* na području Zeničko-dobojskog kantona, kao i u ostatku Bosne i Hercegovine, dosta je haotično. Stručno organizovanih i vođenih aktivnosti skoro da nema. Istina, postoje brojne aktivnosti koje građani Zeničko-dobojskog kantona provode samoinicijativno. Pored toga što te aktivnosti nisu kontrolisane od strane stručnih osoba, pa ni od strane ljekara, takve aktivnosti su najčešće neredovne, povremenog i privremenog karaktera.

Organizacija sportske rekreacije u preduzećima je, u najboljem slučaju, prepuštena samim radnicima, i takve aktivnosti provodi mali broj zaposlenih, najčešće jednom sedmično.

Društveni status sportske rekreacije u Zeničko-dobojskom kantonu još uvijek nije primjeren značenju i potrebama koje ovo područje ima za čuvanje i unapređenje zdravlja naših građana, a posebno za sportsku rekreaciju i edukaciju voditelja sportske rekreacije.

Poznato je da „Sport za sve“ u Evropi doživljava sve veću ekspanziju. S obzirom na trendove potražnje za aktivnostima koje su u funkciji poboljšanja ukupne kvalitete života, moguće je očekivati povećanje broja aktivista u sportskoj rekreaciji i u Zeničko-dobojskom kantonu.

Prognozu možemo temeljiti na nekoliko činjenica:

- Udio aktivnih članova u sportskoj rekreaciji u zapadnoevropskim zemljama kreće se od 13 do 72 % dok je on danas u Bosni i Hercegovini 6 %.
- Jačanje svijesti o potrebi vježbanja i aktivnog odnosa u cilju poboljšanja zdravlja prisutno je i u Bosni i Hercegovini, ali je ograničavaju materijalne i finansijske mogućnosti.

Na temelju iznesenog stanja, kao i na temelju Analize rezultata istraživanja potreba i problema mladih na području zeničko dobojskog kantona može se konstatirati da su mladi uglavnom vrlo nezadovoljni i nezadovoljni podrškom lokalnih vlasti, posebno kada je riječ o podršci mladima da sami kreiraju sportske sadržaje.

Zadovoljstvo mladih podrškom sportu

	Vrlo nezadovoljan	Nezadovoljan	Ni zadovoljan ni nezadovoljan	Zadovoljan	Vrlo zadovoljan	Ne znam
Podrškom lokalnih vlasti kad je riječ o razvoju sporta	19,5 %	16,8 %	29,5 %	16,3 %	7,9 %	10 %
Podrškom lokalnih vlasti vama da kreirate sportske sadržaje	19,9 %	18,5 %	29,8 %	8,3 %	3,5 %	19,9 %
Nastavom fizičkog/tjelesnog odgoja u školi ili na fakultetu	16,8 %	17,6 %	27,6 %	15,7 %	5,4%	17%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Razlike bazirane na mjestu stanovanja i spolu nisu značajne, podjednako su nezadovoljni mladi iz gradskih i vangradskih sredina, kao i muškarci i djevojke.

Na području ZDK postoji jedna atletska arena, jedna trim staza, četiri otvorena bazena, po dva igrališta za nogomet, košarku i odbojku, jedan za ragbi i 10 za tenis, tri velike sportske dvorane, jedna srednja i jedna mala, te pet teretana, dvije streljane, dvije kuglane i jedna skijaška staza.

Navedeni sadržaji odnose se na podatke Federalnog zavoda za statistiku za i ne uključuju sadržaje dostupne u okviru privatnih društava.

Aktivizam mladih

Aktivizam mladih predstavlja društveni angažman mladih koji su okupljeni oko neke zajedničke ideje i koji kroz zajedničko umrežavanje i provođenje određenih aktivnosti nastoje unaprijediti kvalitet života mladih, promijeniti trenutnu situaciju, riješiti relevantne probleme svoje društvene grupe doprinoseći tako društvu u kojem žive. Volontiranje predstavlja jedan od postulata civilnog društva, afirmišući ono najplemenitije u čovjeku - pacifizam, slobodu, jednake mogućnosti, sigurnost i pravdu za sve ljude.

Mladi najuspješnije i najlakše zastupaju svoje interese kroz aktivizam mladih i udruženja mladih.

Mladi ljudi predstavljaju ogroman potencijal za razvoj koji je u društvu važno prepoznati i podržati omogućavanjem različitih oblika aktivnog učešća uključujući i volontiranje. U vremenu u kojem živimo pdsticanje mladih na volontiranje ima višestruki značaj. Osim što predstavlja izvor društvene energije za pomoć skupinama u potrebi, ono je i iskustveni način odgoja mladih za aktivnu građansku ulogu u razvoju socijalnog i demokratskog društva. Jednako važnu ulogu volonterstvo ima u razvoju samopoštovanja i vrijednih socijalnih vještina važnih za razvoj svakog pojedinca. Volontiranje ima potencijal podržati odgovorno odrastanje i vrlo je dragocjen alat za uvođenje mladih ljudi u građansku odgovornost i aktivizam.

Volontiranje može doprinijeti sticanju znanja i iskustava koja su više nego tražena na tržištu rada, predstavlja priliku za učenje i sticanje novih znanja i vještina. Volontiranjem se stiču raznovrsna praktična iskustva koja mogu biti korisna u različitim životnim situacijama. Istovremeno, volontiranje je prilika za lični rast i razvoj, jačanje postojećih i sticanje novih kompetencija, putem volontiranja osoba širi svoje kontakte.

Uključivanje mladih u volonterske aktivnosti otvara prostore u kojima će mladi ljudi moći slobodno izraziti svoje mišljenje u traganju za odgovorima na potrebe zajednice. Volontiranje je izvrstan način da mladi budu produktivni i aktivni članovi zajednice tokom svog odrastanja u aktivnostima primjerenima njihovoj dobi, tjelesnom i intelektualnom stupnju razvoja i vještinama koje ne predstavljaju rizik za njihovo zdravlje, razvoj i uspjeh u izvršavanju svakodnevnih obveza. Takav tip aktivnog učešća ima značajne i dugotrajne učinke jer se za budućnost oblikuje osoba svjesna sebe i svoje okoline, svojih potreba i mogućnosti, kao i potreba i mogućnosti zajednice koja ju okružuje. Mladi mogu razvijati i jačati svoje stavove i vrijednosti te mogu upoznavati sebe u odnosu na druge i na potrebe okoline. Promjene u globalnoj ekonomiji suočavaju mlade sa smanjenim mogućnostima za učešće u društveno-političkom životu što ih čini skupinom u riziku od socijalnog isključivanja. Upravo stoga zapošljavanje predstavlja jedan od najvažnijih načina za opstanak ili povratak u aktivan društveni život. Volontiranje, osim što snažno doprinosi ličnoj afirmaciji i općem dobru, predstavlja način za sticanje znanja i vještina koje mogu biti korisne i za tržište rada.

Aktivno učešće mladih u društvu i politička participacija pitanje je koje treba razmatrati u skladu s načelima supsidijarnosti, odnosno stavljajući naglasak na aktiviranje mladih na općinskom nivou, u neposrednoj društvenoj zajednici, gdje se prvenstveno prepoznaju problemi mladih i gdje se ti problemi lakše mogu rješavati, što implicira i da bi mladi bili zainteresiraniji za socijalno-političku participaciju.

Međutim, društveno i političko djelovanje mladih ne može se reducirati samo na djelovanje u okviru političkih stranaka i državnih institucija (vijeća, savjeti itd.), pa čak niti na djelovanje samo u okviru udruženja, nego treba uzeti u obzir i neformalne grupe i inicijative, posvećene konkretnim lokalnim problemima.

Nadalje, kulturne aktivnosti mladih i kulturni sadržaji koji su namijenjeni mladima usko su povezani s onim što je razmatrano pod imenom „Aktivni mladi“ jer, kulturna dimenzija u užem smislu, kao prostor razvijanja kreativnosti, doprinosi stvaranju političke kulture i poticajnog društvenog okruženja čak i kada kulturne i umjetničke djelatnosti nemaju neposredno vidljivog „društvenog uticaja“.

Na kraju, mediji i medijski sadržaji koji su namijenjeni mladima i koje mladi sami stvaraju važan su preduslov „aktiviranja mladih“. Posebno treba naglasiti medijsko djelovanje koje osmišljavaju i provode mladi, a u tom smislu treba na različite načine poticati kako otvaranje prostora za mlade u postojećim javnim medijima, tako i njihovo samoorganizovano i kreativno

stvaranje vlastitih medija, elektronskih (radio, televizija, Internet) i štampanih (novine, časopisi, newsletteri, itd.).

Omladinska politika i učešće mladih u političkom životu

Na području Zeničko-dobojskog kantona su primjetne pozitivne promjene u učešću mladih u političkom životu. U proteklom periodu u pojedinim općinama na inicijative kantonalnih i općinskih organa vlasti i Omladinske informativne agencije, kao i nekih nevladinih organizacija koje okupljaju mlade ili rade za mlade pristupilo se osnivanju lokalnih omladinskih vijeća, klubova mladih, savjeta mladih u općinama, kao i komisija mladih pri općinskim vijećima i Kantonalnoj skupštini. U sistematizacijama stručnih službi Kantona i nekim općinama predviđeni su posebni referati za pitanja mladih. Posebno treba istaknuti da su putem budžeta Kantona, a i nekih općina obezbjeđena sredstva za podršku aktivnostima mladih.

Sve ove aktivnosti vezane za ustoličenje omladinske politike imaju za cilj da pokrenu proces političkog angažmana mladih i razbijanje shvatanja da mladi nisu u stanju da nose teret svojih obaveza za učešće u razvoju demokratskih odnosa i građenju društva po mjeri i potrebama građana i mladih koji čine preko 1/3 ukupnog stanovništva Kantona. Da će trebati još mnogo truda i konkretnih aktivnosti za aktiviranje mladih i umanjenje averzije prema političkom i društvenom angažmanu, pokazuju i rezultati istraživanja na nivou Kantona i na nivou BiH. U anketi koja je relizovana u Kantonu od 500 ispitanika na pitanje: da li ste zainteresovani za bavljenje politikom negativno je odgovorilo 338 (67%) samo 95 se izjasnilo da su zainteresovani za politički rad. Sigurno da ovakom odnosu mladih doprinosi i nizak stepen njihovog angažmana u raznim organima. U organima mjesnih zajednica angažovano je samo 19 anketiranih, u općini 2, u organima stranaka 21, a 429 nije angažovano u društveno političkim strukturama.

Mladi i civilno društvo

Pojam civilno društvo se često poistovjećuje s pojmom nevladine organizacije. Međutim, taj pojam je svojim obimom širi od obima pojma nevladine organizacije. Termin civilno društvo etimološki, potiče od latinske riječi *civis*, *civilis* što znači građanin, što je suprotno terminu vojnik. U tom smislu građansko ili civilno društvo stoji nasuprot vojnom društvu, dakle, stoji kao alternativa društvu uređenom na militarnim načelima. Međutim, njegovo ključno određenje nastaje u odnosu prema državi.

Pojedine definicije civilnog društva u taj pojam uključuju i političke stranke i tržište. Međutim, mnogi to osporavaju tvrdeći da u civilnom društvu kao nečem neprisilnom i slobodnom nema mjesta za političko djelovanje i tržište. Ma koju definiciju prihvatili svima njima je zajedničko slobodno udruživanje pojedinaca u udruženja raznovrsnog karaktera i usmjerenja. Jedan od pokazatelja razvijenosti civilnog društva u nekoj zemlji, a koji je važniji od broja udruženja, jeste višestruko članstvo pojedinaca u udruženjima. Na ovom višestrukome članstvu se gradi društvo koje nije samo zbir udruženja. Zahvaljujući svojoj zasnovanosti na individualnoj autonomiji, civilna udruženja ovise o volji, interesima, težnjama pojedinaca koji u njih ulaze i iz njih izlaze.

Možemo zaključiti da civilno društvo obuhvaća sve institucije i udruženja koja djeluju potpuno odvojeno od države. U užem smislu, civilno se društvo poistovjećuje s dobrovoljnim

udruženjima građana. Od svih oblika civilnog društva, NVO ipak imaju jednu od najvažnijih uloga u učvršćivanju demokratije, posebno u zemljama koje prolaze kroz tranziciju.

One učestvuju u oblikovanju političkog i društvenog života putem vanjske kontrole rada vladinih službi, vršenja pritiska na vladu i njene odluke, zaštite ljudskih prava, promicanja vrijednosti tolerancije, prihvatanja različitosti i solidarnosti. Ključna uloga građanskih asocijacija u građanskom društvu i demokratskoj državi jeste *izražavanje građanskih zahtjeva, njihovih želja i potreba*, s ciljem da postanu dio političkih zahtjeva i da uđu u proceduru političkog odlučivanja u institucijama vlasti. Ove organizacije su važan oblik *političke mobilizacije i političke socijalizacije* građana. Kroz slobodu udruživanja građana društvo njeguje *pluralizam vrijednosti i mišljenja*. Značaj ovih organizacija *ogleda se u zadovoljavanju interesa i potreba građana u onim sferama u kojima te potrebe ne mogu zadovoljiti državni organi*. Da bi građansko društvo steklo željenu autonomiju potrebno je razvijati institucije civilnog društva: *javno mnijenje, interesne grupe, nevladine organizacije, društvene pokrete, slobodu medija*. Učešće mladih u civilnom sektoru od esencijalnog je značaja za razvoj svakog društva, a posebno bosanskohercegovačkog tranzicijskog društva.

Pošto položaj mladih u našem društvu još nije zadovoljavajući njihovo aktivno učešće u civilnom društvu, nevladinim organizacijama, je od značaja kao ključni faktor koji će uticati na promijenu položaja mladih u društvu. Djelovanje mladih u civilnom sektoru je od suštinskog značaja za razvoj i oporavak našeg društva.

Omladinski civilni sektor u Zeničko-dobojskom kantonu

Analize registarskih dokumenata u nadležnim tijelima Zeničko-dobojskog kantona ukazuje da je struktura udruženja odnosno nevladinog sektora na području Kantona vrlo raznolika i da su djelatnostima udruženja obuhvaćene skoro sve potrebe građana, bilo da se radi o registrovanom udruženju ili udruženju sa neformalnim statusom. Posebno su prisutne aktivnosti udruženja u oblasti socijalne zaštite. Međutim, veliki broj ostalih udruženja u svojim odlukama o osnivanju navode i aktivnosti vezane za širu društvenu problematiku. Pored udruženja u oblasti socijalnog sektora brojna su udruženja koja se bave edukacijom, ljudskim pravima, problematikom djece i omladine.

Među najbrojnijim udruženjima su razna sportska i kulturno-umjetnička udruženja. Treba istaći činjenicu da su u najvećem broju slučajeva članovi ovih udruženja mladi ljudi. Na osnovu trenutno raspoloživih informacija može se reći da su udruženja na području Kantona dala veliki doprinos zadovoljavanju potreba građana u raznim oblastima života.

Kvantifikacije doprinosa civilnog sektora, bit će predmet posebnih informacija, istraživanja i analiza, ali se može reći da je nemjerljiv doprinos udruženja i njihovih donatora u oblasti: ekonomskog i privrednog razvoja, socijalne zaštite, sporta, kulture, razvoja demokratije, borbe za ljudska prava, zaštitu okoline, obrazovanju, zdravlju, zaštiti djece i omladine, organizovanom korištenju slobodnog vremena građana svih uzrasta, radnog angažovanja i volonterizma. U odnosu na korisnike i članstvo evidentna su tri osnovna oblika udruženja: udruženja koja rade za članstvo (naprimjer udruženja lovaca, ribara, invalida, boraca itd.), udruženja koja rade samo za korisnike (udruženja za djecu, borbu protiv narkomanije, humanitarne organizacije i sl.) i kombinovana udruženja koja se osnivaju i za korisnike i za članstvo (sportske organizacije, organizacije za mlade, staleške organizacije itd.).

Dominatni status aktivista je volonterski. Procjenjuje se da je u upravama udruženja i raznim timovima angažovano preko 5.000 volontera –aktivista. Broj povremenih ili stalnih korisnika nekih od „usluga“ udruženja (humanitarne pomoći, sportske aktivnosti, edukacije, kulturne aktivnosti, aktivnosti zaštite okoline itd.) u proteklom periodu premašuje cifru od jednog miliona što će reći da je svaki stanovnik Kantona više puta koristio neku "uslugu" neke domaće ili strane NVO.

Procenat mladih Zeničko-dobojskog kantona koji su aktivni kroz članstvo u organizacijama, bilo političkim ili nepolitičkim, približan je procentu iz istraživanja na nivou FBiH i veći od procenta Kantona Sarajevo.

Najviše mladih u ZDK uspjele su okupiti omladinske organizacije, političke stranke i organizacije za ljudska prava i humanitarnu pomoć. Slijede ih omladinske organizacije političkih stranaka, potom religijske i profesionalne organizacije u istom procentu od 10 % te okolišne organizacije.

Tabela 1: Članstvo u organizacijama

	ZDK 2017.	KS 2016.	FBiH 2013.
Omladinske organizacije ili asocijacije	32 %	26 %	33 %
Omladinske organizacije političkih stranaka	12 %	11 %	14 %
Religijske organizacije	10 %	5 %	11 %
Politička stranka	17 %	15 %	17 %
Okolišne organizacije	9 %	5 %	11 %
Ljudska prava ili organizacije za humanitarnu pomoć	17 %	18 %	13 %
Profesionalne organizacije	10 %	5 %	4 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Procenat mladih koji nisu članovi navedenih organizacija, ali su učestvovali u aktivnostima koje su organizacije organizovale ili su radili za njih nešto je veći od procenta mladih koji su članovi.

Kada je u pitanju omladinska politika na području Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport je od općina sa područja Zeničko-dobojskog kantona tražilo podatke o omladinskoj politici (Strategija za mlade, budžet, službenik za mlade, prostor za mlade, Vijeće mladih, komisije za mlade pri G/OV). Od 11 općina i grada Zenice, podatke, odnosno odgovore na postavljena pitanja je dalo njih šest (Kakanj, Vareš, Zavidovići, Maglaj, Tešanj i Usora), što je dovoljan pokazatelj provedbe Zakona o mladima u F BiH.

Finansiranje potreba mladih

Značajan dio Budžeta Kantona i općina usmjeren je u oblasti u kojima mladi direktno ili indirektno zadovoljavaju svoje potrebe i ostvaruju svoja prava. Za finansiranje potreba mladih svih uzrasta Budžetom Kantona za 2017. godinu (“Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 15/16.) planirana su sljedeća sredstava:

- srednje obrazovanje : 37.478.742,00 KM
- visoko obrazovanje : 16.343.005,00 KM
- omladinske projekte : 50.000,00 KM
- sport: 662.000,00 KM
- stipendije: 900.000,00 KM (Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport) i 1.635.000,00 KM- (Ministarstvo za boračka pitanja).
- sufinansiranje troškova smještaja studenata u studentske centre 1.573.000,00 KM
- „Transfer za posebno nadarene i talentirane mlade“ 30.000,00 KM.

Ukupno gledajući iz prethodnih podataka vidljivo je da se iz Budžeta Kantona za finansiranje potreba mladih izdvajaju znatna sredstva.

Također treba naglasiti da se pored ovog iznosa za potrebe mladih, dio sredstava povlači i iz drugih izvora-fondova (zdravstvo, zapošljavanje, rad i socijalna politika..).

Značajno je napomenuti da je program stambenog kreditiranja mladih ponovno uspostavljen u 2016. godini na inicijativu skupštinske Komisije za mlade i Vlade Zeničko-dobojskog kantona. Iznos koji je u ovom ciklusu odobren je 2.200.000,00 KM.

Sigurnost mladih

Maloljetnička delinkvencija je protudruštveni oblik ponašanja, opasna i složena socijalnopatološka pojava, delikatan ne samo kriminološki, pravni, ekonomski i sociološki, nego isto tako porodični, medicinski i pedagoški problem najtežih oblika poremećenog ponašanja mladih.

Društveno neprihvatljivo ponašanje djece i maloljetnika i razlozi zbog kojih oni dolaze u sukob sa zakonom posljedica su nepovoljnih postratnih okolnosti i ukupnih prilika u kojima maloljetnici žive, te poremećenih odnosa u porodici, nedostatka brige i kontrole od strane roditelja, nasilništvo, alkoholizam, neposredno okruženje maloljetnika i djece kao i neka obilježja adolescenata kao što su: socijalna i emocionalna nezrelost, niska tolerancija na frustracije, potreba za dokazivanjem uz negativnu identifikaciju i slično.

Pravna regulativa

Početkom februara 2015. godine, počela je primjena Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Ovim zakonom utvrđuju se posebna pravila postupanja prema djeci koja su u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci prema kojima su dužni postupati sudovi, tužiteljstva, uključujući ovlaštene službene osobe, organe starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i druge učesnike uključene u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interes djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, te omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja trebaju voditi rehabilitaciji i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu. Ovaj zakon predstavlja okvirni zakon u oblasti maloljetničkog prestupništva, te svi dugi propisi kojima se reguliše ova oblast moraju biti usklađeni sa istim.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku F BiH sadrži odredbe koje se primjenjuju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela što se odnose na materijalno krivično pravo, odredbe o organima koji ga primjenjuju, krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija, kao i odredbe o krivičnopravnoj zaštiti djece na čiju štetu je izvršeno krivično djelo. Odredbe ovog zakona primjenjuju se i na punoljetne osobe kada im se sudi za krivična djela koja su učinile kao maloljetnici, a ispunjeni su uslovi koje predviđa ovaj zakon, kao i na osobe koje su krivično djelo učinile kao mlađe punoljetne osobe.

Dijete je u skladu sa ovim zakonom svaka osoba koja nije navršila 18 godina života. Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom. Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina a nije navršilo 18 godina života i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom. Mlađi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 a nije navršio 16 godina života. Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 a nije navršio 18 godina života. Mlađa punoljetna osoba je osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18 a nije navršila 21 godinu života.

Domaće zakonodavstvo poznaje dvije mjere kojima se postupak prema maloljetniku može preusmjeriti od redovnog krivičnog postupka. Prva je mjera policijskog upozorenja, koju izriče policijski službenik sa posebnim znanjima, a druge su odgojne preporuke koje su u nadležnosti tužioca, odnosno sudije. Mjera policijskog upozorenja je novina u domaćem zakonodavstvu i predstavlja primjer iskustva i "dobre prakse" drugih zemalja, jer se efikasno primjenjuje u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema. Primjenom policijskog upozorenja otvorena je mogućnost za skretanje krivičnog postupka ka vansudskim mehanizmima od strane policijskih službenika, koje se može izreći za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Policijsko upozorenje izriče ovlaštena služba nadležnog ministarstva sa posebnim znanjima iz oblasti prava djeteta i prestupništva mladih, uz ispunjenje određenih uslova i uz odobrenje tužitelja. Svrha izricanja policijskog upozorenja je kumulativno određena i to da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku za učinjeno krivično djelo ili da se obustavi već pokrenuti i da se primjenom ove mjere utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti, kako ubuduće ne bi činio krivična djela.

Jedna od posebno važnih novina u ovom maloljetničkom zakonodavstvu odnosi se na primjenu instituta odgojnih preporuka prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela koje se mogu primijeniti za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za krivična djela za koja je zapriječena kazna duža od tri godine zatvora - ako su ispunjeni posebni uslovi i ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela. Odgojne preporuke se mogu primijeniti uz uslov: da maloljetnik priznaje krivično djelo, da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno, da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo, da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim, da maloljetnik u pisanoj formi da pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak roditelja ili staratelja i da u pisanoj formi pristanak da i oštećeni u slučaju kada se to prema zakonu zahtijeva. Odgojne preporuke imaju svrhu da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku i da se primjenom odgojnih preporuka utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela. Odgojne preporuke su: lično izvinjenje oštećenom, nadoknada štete oštećenom, redovno pohađanje škole ili redovno

odlaženje na posao, uključivanje u rad, bez nadoknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno), uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i sigurnosne mjere. Prema mlađem maloljetniku mogu se izreći samo odgojne mjere, a prema starijem maloljetniku, osim odgojnih mjera, izuzetno, može se izreći kazna maloljetničkog zatvora. Pod posebnim uslovima navedeni u ovom zakonu maloljetniku se mogu izreći mjere sigurnosti. Maloljetniku se ne mogu izreći sudska opomena ni uslovna osuda. Odgojne mjere su: mjere upozorenja i usmjeravanja: sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar, mjere pojačanog nadzora: pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja; pojačani nadzor u drugoj porodici i pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja i zavodske mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje. Evidenciju o izrečenim odgojnim mjerama vode nadležni organi starateljstva na osnovu propisa koje donosi federalno ministarstvo nadležno za poslove socijalne zaštite.

Prema maloljetniku se mogu izreći sljedeće mjere sigurnosti: obavezno psihijatrijsko liječenje; obavezno liječenje od ovisnosti; obavezno ambulantno liječenje na slobodi; zabrana upravljanja motornim vozilom i oduzimanje predmeta.

Kada je riječ o prekršajima počinjenim od strane maloljetnika, u skladu sa zakonom o prekršajima FBiH prema maloljetniku koji u vrijeme izvršenja prekršaja nije navršio 14 godina života ne može se pokrenuti, ni voditi prekršajni postupak, dok se prekršajni postupak prema maloljetniku može pokrenuti samo putem zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 14 a nije navršio 16 godina života (mlađi maloljetnik) mogu se izreći samo odgojne mjere. Maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 16 a nije navršio 18 godina života (stariji maloljetnik) mogu se izreći odgojne mjere, kao i određeni broj sankcija ili mjera određenih u ovom zakonu.

Stanje bezbjednosti mladih na području Zeničko-dobojskog kantona

Stanje kriminaliteta - maloljetnička delinkvencija na području ZDK za 2016.godinu

Tokom 2016. godine na području ZDK-a evidentirano je 98 maloljetnih počinilaca krivičnih djela, što je za 73 počinioaca ili 42,7% manje nego u prethodnoj godini.

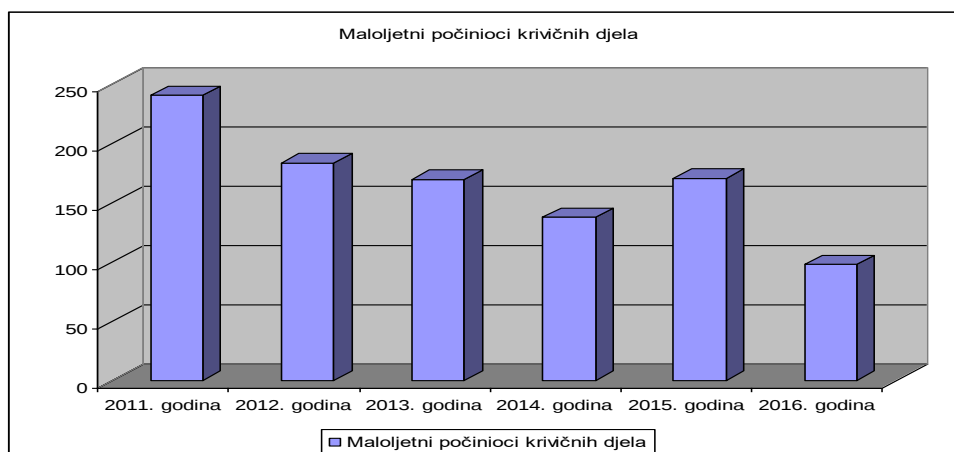
Od ukupnog broja prijavljenih maloljetnih počinilaca krivičnih djela, 26 je starosti od 14 do 16 godina, od kojih 2 ženskog i 24 muškog spola i 72 starosti od 16 do 18 godina, od kojih 2 ženskog i 70 muškog spola.

Maloljetnici su prijavljeni za sljedeća krivična djela i broj maloljetnih počinilaca je:

- „teška tjelesna povreda“ (2)
- „laka tjelesna povreda“ (2)
- „učestvovanje u tuči“ (2)
- „ugrožavanje sigurnosti“ (2)
- „posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga“ (1)
- „krađa“ (8)
- „teška krađa“ (53)

- „razbojništvo“ (8)
- „oštećenje tuđe stvari“ (2)
- „prevara“ (2)
- „šumska krađa“ (2)
- „izazivanje opće opasnosti“ (1)
- „ugrožavanje javnog prometa“ (1)
- „teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa“ (1)
- „nasilničko ponašanje“ (7)
- „samovlašće“ (1)
- „krivotvorenje isprave“ (1)
- „posebni slučajevi krivotvorenja isprave“ (2).

Dijagram maloljetničke delinkvencije

Kako se vidi iz prethodnog dijagrama, maloljetnička delinkvencija je u opadanju od 2011. do 2016. godine, uz porast u 2015. godini.

Maloljetnička delinkvencija predstavlja značajan problem za društvo, jer se maloljetnici sve češće pojavljuju kao počinioči težih imovinskih krivičnih djela, teških krađa i razbojništava, itd.

Iz tog razloga, Uprava policije je radila u skladu sa Programom prevencije maloljetničke delinkvencije, koji je izrađen na državnom nivou, kao i u skladu sa Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i mladima u krivičnom postupku u F BiH.

Stanje kriminaliteta - maloljetnička delinkvencija na području ZDK za period januar septembar 2017. godine

U izvještajnom periodu su evidentirana 73 maloljetna počinioča krivičnih djela, što je za 12 počinilaca ili 14,1% manje nego u istom periodu prethodne godine. Od ukupnog broja prijavljenih maloljetnih lica, jedno je ženskog i 72 muškog spola.

Maloljetnici				
Ukupno maloljetnici	(14-16) god.		(16-18) god.	
	Ž	M	Ž	M
73	1	18	0	54

Maloljetnici su prijavljeni za sljedeća krivična djela i broj maloljetnih počinilaca je:

- „ubistvo u pokušaju“ (2)
- „teška tjelesna povreda“ (2)
- „laka tjelesna povreda“ (3)
- „ugrožavanje sigurnosti“ (2)
- „posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga“ (1)
- „krađa“ (8)
- „teška krađa“ (34)
- „razbojništvo“ (4)
- „oduzimanje tuđe pokretnine“ (1)
- „oštećenje tuđe stvari“ (4)
- „teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa“ (2)
- „nasilničko ponašanje“ (8)
- „krivotvorenje isprave“ (2)

Počinjeni prekršaji – javni red i mir od strane maloljetnika za 2016. godinu

Od ukupnog broja počinilaca prekršaja, 84 su bila maloljetna lica, od kojih 11 ženskog i 73 muškog spola. Maloljetnici su bili evidentirani za počinjenje sljedećih prekršaja i broj maloljetnih počinilaca prekršaja je:

- „Svađa, vika i nepristojno ponašanje“ (3)
- „Tuča“ (45)
- „Naročito drsko ponašanje“ (8)
- „Odbijanje naređenja i omalovažavanje policijskih službenika“ (13)
- „Prosjačenje“ (3)
- „Ostali prekršaji po Zakonu o JRM“ (9)
- „Prekršaji prema odluci općinskih vijeća o JRM“ (3)

Najčešća mjesta na kojima su maloljetnici vršili prekršaje javnog reda i mira su bile ulice trgovih i drugi otvoreni prostori, škole i školska dvorišta, ugostiteljski objekti i trgovinske radnje.

Počinjeni prekršaji – javni red i mir od strane maloljetnika za period januar –septembar 2017. godine

Učinioci prekršaja po spolu					
Do 18 godina		Od 19 do 25 god		Od 26 do 35 god	
Ž	M	Ž	M	Ž	M
8	31	78	377	110	539

Statistički pregled nastradalih lica – učesnici u saobraćaju za vremenski period januar 2016 – decembar 2016. godine

Re d. br oj	STARO SNA DOB NASTR ADALI H OSOBA	U NASELJU				VAN NASELJA			
		Ukupn o nastrada la lica	Pogin ulo	Tež e pov rije đeno	Lakše povrijeđ eno	Ukupno nastrada la lica	Pogin ulo	Teže povrije đeno	Lakše povrije đeno
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	Ispod 6 godina	22		3	19	6		2	4
2	Od 6 do 9 godina	37	1	5	31	5		1	4
3	Od 10 do 14 godina	30	2	3	25	7		2	5
4	Od 15 do 17 godina	28	1	6	21	9		5	4
5	Od 18 do 20 godina	61	2	8	51	18	3	1	14
6	Od 21 do 24 godine	85	4	12	69	29	3	5	21
7	Od 25 do 30 godina	94	3	12	79	41	2	6	33

Re d. br oj	STAROSN A DOB NASTRAD ALIH VOZAČA	U NASELJU				VAN NASELJA			
		Uku pno nastrada la lica	Pogi nulo	Tež e pov rije đeno	Lakše povrijeđ eno	Ukupno nastrada la lica	Pogin ulo	Teže povrije đeno	Lakše povrije đeno
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	Od 18 do 23 godine	49	1	5	43	14		1	13
2	Od 23 do 30 godina	53	1	7	45	19	2	1	16

Ministarstvo unutrašnjih poslova Zeničko – dobojskog kantona u skladu sa ovlaštenjima propisanim zakonima i podzakonskim aktima kontinuirano radi na poboljšanju ukupnog stanja bezbjednosti svih građana, uključujući i populaciju mladih.

U vremenskom periodu 2015-2017 godine policijski službenici Uprave policije, MUP-a ZDK-a su u saradnji sa brojnim organizacijama i institucijama priustvovali obukama – kursevima, kao i drugim oblicima edukacija iz oblasti maloljetničke delinkvencije, procesuiranja nasilja nad djecom, borbe protiv dječije pornografije, primjene Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, raznih seminara iz oblasti vršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama, kao i relazacije projekata „Rad policije u zajednici“ za uzraste učenika osnovnih i srednjih škola na području Zeničko – dobojskog kantona. Bitno je istaći da je određeni broj policijskih službenika MUP ZDK u proteklom vremenskom periodu certificiran za rad sa maloljetnicima u krivičnom postupku.

Informisanje mladih

U složenim društvima u integriranoj Evropi koja nudi brojne mogućnosti i izazove, pristup informacijama te sposobnost analiziranja i korištenja informacija su sve važniji za mlade. Rad na informiranju mladih može pomoći mladima u postizanju njihovih težnji i promovisati učešće mladih kao aktivnih građana u društvu. Informacije trebaju biti pružene na način koji uvećava izbor mladih ljudi kroz promociju osnaživanja i njihove samostalnosti. Pravo na pristup sveobuhvatnim, objektivnim razumljivim i pouzdanim informacijama je priznato u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, te Preporuci broj (90) 7 Vijeća Evrope o informiranju i savjetovanju za mlade ljude u Evropi. Ovo pravo je ujedno osnova za aktivnosti informiranja mladih koje poduzima Evropska unija.

Prema Evropskoj povelji o informiranju mladih, opće informisanje mladih obuhvata sve teme zanimljive mladima, a može uključivati spektar aktivnosti: informisanje, savjetovanje, usmjeravanje, podršku, druženje, mentorstvo i obrazovanje i umrežavanje. Ove aktivnosti mogu pružiti Informativni centri/servisi za mlade .

Prema analizi koja je rađena na području Kantona, Oko 97 % domaćinstava u ZDK u kojima žive mladi posjeduje priključak za internet, tako da se mladi najčešće informiraju upravo putem internetskih portala o svim temama koje ih zanimaju. Oko 80 % mladih koristi računar i internet svakodnevno, a oko 14 % gotovo svaki dan. Korištenje interneta na nivou je korištenja u zemljama članicama EU. Pretpostavka je da su društvene mreže najčešće korišteni izvor informiranja mladih. 30 % mladih nikada ne čita neke dnevne novine, a 41 % njih ne čita sedmične magazine. Na nivou FBiH 11 % mladih nikada ne čita dnevne novine, a 21 % ih nikada ne čita sedmične novine.

Općenito, u proces informiranja, ali posebno u razmjenu informacija važnim i od značaja za mlade, neizbježno je uključivanje onih koji se bave s mladima, prije svega predstavnika svih sektora (javni, civilni i poslovni), uključujući i donosilace odluka u svrhu aktivnog i sistemskog prijenosa informacija između mladih i donosilaca odluka kao i njihovoj međusobnoj suradnji. Info platforma **HOĆU.ba** je poseban servis za informisanje 500.000 mladih i onih koji rade sa njima, kojima nudi više od 3.000 korisnih informacija godišnje s ciljem osnaživanja, motiviranja i aktiviranja mladih u bh. društvu.

Info platforma se sastoji od seta komunikacijskih alata – od modernog web portala www.hocu.ba, društvenih mreža, on line magazina za nastavnike, NVO-e i roditelje, video

materijala pa do najava u elektronskim medijima, info radionica u školama, regionalnih prezentacija i dijaloga sa ključnim akterima i promotivnog učešća na drugim događajima za mlade.

Slobodno vrijeme mladih

Slobodno vrijeme (eng. leisure time, leisure, free time; njem. freizeit; franc. le loisir; tal. tempo libero) definisano je kao vrijeme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo koje obveze ili nužde. Vrijeme je to "izvan svih profesionalnih, porodičnih i društvenih obveza, u kojemu pojedinac po svojoj volji odabire i sadržaje aktivnosti odmora, razonode i stvaralaštva". (Potkonjak, 1989).

Slobodno vrijeme se određuje kao vrijeme u kojemu sama ličnost vršeći svoj izbor, teži za potpunim razvojem, ako za to ima sredstava i mogućnosti, odsječak vremena oslobođen svake nužnosti, a koji ostaje pojedincu na raspolaganje za zadovoljenje osobnih, intimnih potreba u ostvarenju sebe kao unikuma". (Arbunić, 2004). Sami mladi, k tome, od slobodnog vremena očekuju da im osigura zabavu, druženje, učenje novih vještina te priliku da budu aktivni u životu svoje lokalne zajednice. Aktivnosti i prostor slobodnog vremena tako postaju važno sredstvo za osnaživanje mladih kao i sfera realizacije interesa svakog pojedinca ili grupe.

Slobodno vrijeme je "vrijeme aktivnog odmora, razonode, pozitivna razvoja, socijalizacije, humanizacije i stvaralačkog potvrđivanja ličnosti" a njegova bitna obilježja su sloboda, dobrovoljnost, smislenost, kreativnost, individualnost, amaterizam, inkulturacija, samoaktualizacija, samoaktivitet (Previšić, 2000, 405).

Ističe se, kako je slobodno vrijeme izvor niza problema, čije društveno i institucionalno artikuliranje uslovljuje pozitivan ili negativan razvitak individualnih života

Irby i Tolman slobodnom vrijeme (2002) definišu kao one sate kroz dan kada mladi nisu formalno angažirani u školskim, kućanskim ili radnim aktivnostima. To vrijeme vide kao priliku za relaksaciju, razvoj i učenje u fleksibilnijem okruženju, vježbanje samokontrole i samoizražavanje. Kao pozitivne učinke aktivnosti slobodnog vremena na djecu i mlade, isti autori navode:

- socioemocionalni razvoj i angažman – uključujući i održavanje prijateljstava te angažman u zabavi i druženju kao i sposobnost da se nosimo s različitim situacijama;
- profesionalni razvoj/orijentacija i angažman – vještine nužne za zapošljavanje, razumijevanje profesionalne karijere i načina njezina ostvarivanja;
- fizički razvoj i angažman – biološka maturacija i zdravlje;
- kognitivni razvoj i angažman – kritičko mišljenje, kreativnost, rješavanje problema;
- civilni razvoj i angažman – vlastiti uticaj na socijalnu okolinu te odgovornost prema drugima uz priliku da se zajednički radi na postizanju nekog cilja (Irby i Tolman, 2002).

Slobodno vrijeme ujedno je prostor za razvoj i manifestaciju problematičnog ponašanja adolescenata poput konzumacije cigareta i alkohola, lutanja, rizičnih seksualnih ponašanja, do nasilja i delinkvencije.

Aktivnosti u slobodnom vremenu Jerbić (1973) je podijelio u četiri kategorije:

- a) spontane aktivnosti (besciljne aktivnosti, razgovori, šetnje i izleti, slobodna igra),
- b) konzumirajuće aktivnosti (čitanje, slušanje radija, gledanje TV, posjet kinu i muzeju, odlazak na sportske i kazališne priredbe),

- c) organizujene aktivnosti (obiteljske zabave, javne zabave, stvaralačke organizujene aktivnosti) i
- d) ostale aktivnosti.

Pod društveno prihvatljivim aktivnostima slobodnog vremena podrazumijevamo sve one aktivnosti koje pridonose rekreativno-produktivnom osmišljavanju i provođenju slobodnog vremena. Te aktivnosti bi uvijek, pa i onda kada označavaju samo odmor i razonodu, trebale bi planirane i sadržajno osmišljene, a motivacijski istinski utemeljene i razvojno usmjerene. Takva percepcija slobodnog vremena pretpostavlja permanentno odgojno djelovanje na pojedinca već od ranog djetinjstva.

Tendencijama koje pridonose pasivizaciji mladih („virtualizacija“ druženja; provođenje slobodnog vremena u komercijalnim prostorima; okupiranost sadržajima koji ne zahtijevaju nikakav intelektualni i fizički angažman; „odlijepljenost“ od društvenog i političkog života u lokalnoj zajednici i na nacionalnoj nivou; itd.) treba se pokušati suprotstaviti razvijanjem poticajnog okruženja za rad i djelovanje mladih, ponajprije kroz udruge mladih, klubovi ili centri za mlade, ali i kroz neformalne inicijative mladih.

Jednu od ključnih uloga pritom imaju klubovi i centri za mlade. Oni mogu biti inkubatori ideja i inicijativa jer tamo se, ako postoje materijalni uslovi, mogu organizovati i provoditi različite aktivnosti: kulturne, medijske, sportske, socijalno-volonterske, društveno-političke i dr. Koncept klubova i centara za mlade kao autonomnih prostora koje vode mladi za mlade valja gledati kao sjeme aktivnog građanstva. Takvi prostori su, općenito gledajući, prilika za samoorganizovanje mladih, izgradnju vlastitih punktova, mreža i struktura, a konkretnije, oni su garancija da će se, uz odgovarajuću potporu, koncipirati i prakticirati različiti programi i projekti mladih i za mlade, usmjereni na njihovo socijalno aktiviranje.

Stoga, u ovom aspektu, uloga državnih institucija ne bi bila da definišeju sadržaj aktivnosti mladih i da usmjeravaju te procese, nego da osiguraju materijalne preduslove za slobodan, kreativan i socijalno angažiran rad mladih, odnosno da osiguraju podlogu i okvir za samoorganizujene djelatnosti mladih.

Prostori za mlade / Omladinski klubovi (centri)

Provođenje slobodnog vremena kod mladih treba da bude struktuirano i svrsishodno s tim u vezi prostori za mlade / omladinski klubovi, centri mogu da imaju ključnu ulogu u kreiranju aktivnosti za slobodno vrijeme kod mladih. Omladinski klubovi obično imaju jasno definišene aktivnosti na kojima mladi mogu da učestvuju te na taj način mogu zadovoljiti svoje potrebe za socijalizacijom ali i sticanje nekih novih vještina i znanja. Također, podatak da 18,2% ispitanika redovno posjećuje kladionice postojanjem omladinskih klubova ili prostora za mlade smanjio bi se procenat posjetilaca kladionica među mladima.

Javne površine i mladi

Mladi veoma rijetko koriste javne površine u službi kvalitetnijeg provođenja slobodnog vremena. Stim u vezi Kantonalna ministarstva i općinske institucije bi trebale raditi na promoviranju organizacije različitih aktivnosti (kulturnih, sportskih, rekreativnih) na javnim

površinama u lokalnoj zajednici. Te javne površine mogu biti uređene od strane mladih i kao takve mogu biti jedan od segmenata svrsishodnijeg iskorištavanja slobodnog vremena kod mladih

Volontiranje i mladi

Volontiranje je dobrovoljno ulaganje ličnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se bez naknade pružaju usluge ili aktivnosti za opće dobro FBiH (Zakon o volontiranju FBiH, čl.3. stav1.). Volonterski radom u zajednici mladi mogu konkretnije da provedu slobodno vrijeme. Trend volontiranja u u Zeničko-dobojskom kantonu je u porastu te takav trend treba i nastaviti, volonterskim radom mladi obogaćuju slobodno vrijeme ali u isti mah doprinose razvoju lokalne zajednice i kreiranju životnog okruženja u lokalnoj zajednici i rade na sopstvenom usavršavanju kao individua. Volonterski rad mladih, posebno u situacijama ograničenih mogućnosti za visoko obrazovanje ili pronalazak zaposlenja, može biti koristan oblik razvoja vještina, sticanja iskustava te profesionalnog razvoja pojedinca.

Omladinski projekti

Putem učešća u omladinskim projektima mladi mogu da kreiraju i provode slobodno vrijeme u skladu sa njihovim interesima. S tim u vezi omladinski projekti moraju biti jasno struktuiran i adekvatno provedeni da bi mladi u jednoj zajednici imali korist od istog. Omladinski projekti bi trebali biti raznovrsni i trebaju da dopuštaju učešće u njima mladim ljudima svih profila i zanimanja.

Omladinski projekti treba da budu prepoznati od strane resornih ministarstava kao dobar način iskorištavanja slobodnog vremena kod mladih ljudi.

Proces donošenja odluka i mladi

Također jedan od vidova kvalitetnog utroška slobodnog vremena kod mladih je i učešće u procesu donošenja odluka. Učešćem u procesu donošenja odluka mladi stiču dojam pripadnosti jednoj zajednici i razvijaju svoje participativne i druge vještine. U Evropskoj povelji o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou se navodi da je aktivno učestvovanje mladih ljudi u odlukama i akcijama na lokalnim i regionalnom nivou od ključne važnosti za stvaranje društva veće demokratije, inkluzije i napretka. Također, Bijela knjiga o mladima iz 2001. godine utvrdila je učestvovanje mladih kao jedan od prioriteta djelovanja mladih na području Evrope, a koje uključuje: (1) učestvovanje mladih u životu lokalne zajednice; (2) učestvovanje mladih u institucionalnim sistemima predstavničke demokratije i (3) obrazovanje sa ciljem aktivnog učestvovanja mladih.

Institucije koje donose odluke moraju pružiti više prilika mladima za učešće u procesu donošenja odluka, na taj način će institucije vlasti dobiti povratne informacije od mladih o aktuelnim temama u jednoj lokalnoj zajednici ili na nivou kantona.

Neformalno obrazovanje i mladi

Analizom Istraživanja potreba i problema mladih na području ZE-DO Kantona, stiče se dojam da jedan od velikih problema je manjak prakse u formalnoj edukaciji što smatra i 23% mladih ispitanih tokom ove analize.

Učešće mladih u neformalnom obrazovanju je jedan od bitnih segmenata samousavršavanja mladih ljudi, učešćem u aktivnostima neformalnog obrazovanja mladi mogu da steknu vještine i alate koje će koristiti za profesionalno i lično usavršavanje mlade osobe kao individue.

Povećanjem broja prilika za učešće u neformalnom obrazovanju se može uticati na provođenje slobodnog vremena kod mladih osoba.

Veliki broj mladih konstatuje da im je neformalno obrazovanje pomoglo za sticanje različitih vještina i znanja.

Mobilnost mladih i slobodno vrijeme

Pod pojmom mobilnosti mladih podrazumijeva se obrazovna, kulturna i turistička pokretljivost mladih te njihovo uključivanje u međunarodnu saradnju i razmjenu. Mobilnost predstavlja važan segment interkulturalnog učenja i saradnje, razmjene znanja, iskustava i ideja, kao i lične afirmacije mladih u obrazovnom i profesionalnom smislu. U BiH, mobilnost mladih u svim područjima (turistička, kulturna i obrazovna) je pod velikim uticajem socio-ekonomskih faktora te je veoma često opterećena jezičnim, akademskim, finansijskim, ekonomskim i administrativnim preprekama.

Mobilnost/ putovanje mladih ljudi može biti jedan od segmenata koji će činiti slobodno vrijeme mladih.

II DIO – CILJEVI STRATEGIJE

U drugom dijelu Strategije po analiziranim oblastima utvrđuju se osnovni ciljevi politike prema mladima u Zeničko-dobojskom kantonu za period 2018.-2022. godina. Polazeći od principa decentralizovanog djelovanja svih državnih tijela i stručnih institucija, lokalne samouprave i nevladinih organizacija postavljaju se sljedeći ciljevi politike prema mladima:

Obrazovanje i nauka

- Osiguravati tehničke i stručne uslove za sistem obrazovanja;
- Promovirati sistem obrazovanja odraslih, naročito romske populacije;
- Osigurati uslove da se mladi u Zeničko-dobojskom kantonu na nivou srednjeg obrazovanja školuju za zanimanja za koja postoji potreba na tržištu rada, kako u Kantonu, tako i u BiH i zemljama EU;
- Osigurati kontinuirano profesionalno usavršavanje postojećeg nastavnog i rukovodećeg osoblja, nadgledanje rada školskih ustanova, te upotrebu novih nastavnih metoda u nastavi;
- Poticati poslodavce na aktivnu saradnju sa školama i fakultetima;
- Nastaviti osiguravati sistemsko izučavanje stranih jezika i uporabu IT tehnologija;
- Osigurati volonterski rad nastavnog kadra u školama i omogućavanje polaganja pripravničkog staža bez zasnivanja radnog odnosa.

Rad i zapošljavanje

- Povećanje broja zaposlenih, brisanje sa evidencije nezaposlenih osoba;
- Otvaranje novih radnih mjesta;
- Bolji standard života;

Socijalna briga

- Organizovano i planski unaprijediti saradnju svih subjekata koji se bave socijalnom problematikom mladih (federalni i kantonalni nivo, općinski organ uprave sa odgovarajućim službama, Centar za socijalni rad, nevladine organizacije, mjesne zajednice, privatni sektor i druge javne ustanove);
- Uspostavljanje institucionalnog okvira koji će omogućiti uključivanje mladih kroz projekte namijenjene socijalno isključenim i ranjivim kategorijama mladih (siromašni i nezaposleni mladi, oni sa posebnim potrebama i iz disfunkcionalnih porodica, mladi koji pripadaju manjinskim grupama, mladi ženskog spola, samohrane majke, osobe koje su imale iskustvo s kriminalom, ovisnici o drogama, bolesni i na drugi način isključeni);
- Uspostava novih usluga socijalne zaštite prema stvarnoj potrebi i nivou ugroženosti, osjetljivijih, specifičnih i savremenih potreba i interesa mladih;

- Obezbijediti sredstva za novčanu pomoć i podršku roditeljima za svako novorođeno dijete i porodicama koje imaju više djece;
- Spriječiti zloupotrebu djece zbog rada na ulici ili prosjačenja, a članove porodice koji na ovakav način zloupotrebljavaju i iskorištavaju djecu, drastično kazniti;
- Stvaranje dugoročnih stambenih politika koje podrazumijevaju kreditiranje po povoljnim uslovima na osnovu kadrovskog i pronatalitetnog modela i omogućavanje stambene gradnje kroz programe privatnog i javnog partnerstva;
- Osigurati tehničko i profesionalno obrazovanje svih osoba, uključujući djecu i mlade pod rizikom i osobe sa smetnjama u razvoju, uz savjetovanje s organizacijama poslodavaca i radnika, te omogućiti olakšice za pristup visokom obrazovanju, poštujući jedino kriterij individualne sposobnosti;
- Poboljšati učinkovitost službi za socijalnu zaštitu kroz organizacijske reforme i pojednostavljenje procedura;
- Osigurati da svako može od nadležnih službi dobiti savjet i pomoć nužnu da bi spriječio, uklonio ili ublažio stanje lične ili porodične ugroženosti.

Zdravstvena zaštita

- Bolja informisanost mladih o zdravstvenoj zaštiti;
- Adekvatna zdravstvena zaštita studenata;
- Adekvatna zdravstvena zaštita sportista;
- Prostor za adolescentne psihijatrijske pacijente;
- Važnost zdrave ishrane kod mladih;
- Praćenje rasta i razvoja djece i omladine;
- Podizanje svijesti djece, omladine, roditelja/staratelja, nastavnog osoblja i javnosti o odgovornosti za sopstveno zdravlje kroz promotivno-preventivne programe;
- Obrazovanje građana i širenje svijesti o značaju mentalnog zdravlja i bolesti ovisnosti;
- Podizanje svijesti o značaju oralne higijene;
- Zabrana pušenja u svim školskim – obrazovnim ustanovama, kantinama na fakultetu, uz poštivanje propisa koji regulišu oblast prometovanja duhanskih prerađevina;
- Praćenje i poboljšanje sanitarno-higijenskih karakteristika školskih objekata i školskih kuhinja.

Kultura i sport

Kultura

- Uključiti mlade u procese donošenja odluka o potrebama, strategiji i financiranju programa za kulturu mladih;
- Razvijati mehanizme društvene afirmacije i promocije mladih talentiranih umjetnika nakon umjetničkih škola i akademija;
- Osigurati multifunkcionalne centre za mlade na lokalnom nivou;

- Podržavanje organizovanih društveno-kulturnih aktivnosti koje vode udruženja i organizacije mladih;
- Osigurati veće učešće mladih kroz projekte medijskih kuća;
- Podrška medijima koji u svojim sadržajima tretiraju projekte mladih;
- Stvaranje uslova za svestrani kulturni razvoj i ispoljavanje sposobnosti i talenata;
- Omogućiti obavljanje pripravničkog staža diplomiranim kulturolozima čije znanje će doprinijeti razvoju kulture kroz institucionalno djelovanje.

Sport

- Nastaviti finansijsku i svaku drugu podršku sportskim organizacijama, uspješnim sportistima, invalidskom sportu, studentskom sportu, studentskim i sportskim natjecanjima;
- Osigurati uslove za redovno educiranje pedagoga za fizički odgoj, a naročito za nastavnike razredne nastave;
- Osigurati i unaprijediti prostorne uslove za razvoj sporta, a posebno u ruralnim područjima;
- Poboljšavati uslove za realizaciju Plana i programa vezanog za predmet Tjelesni i zdravstveni odgoj, a posebno u ruralnim područjima Kantona.

Aktivizam mladih

- Programska podrška aktivnostima udruženja mladih;
- Formiranje općinskih vijeća mladih;
- Formiranje Kantonalnog vijeća mladih;
- Izrada općinskih strategija za mlade;
- Informisanje mladih o postojanju instrumenata, organizacija i tijela koja štite njihove interese;
- Sufinansiranje projekata koji uključuju volontere.

Omladinska politika i učešće mladih u političkom životu

- Promovisanje organizacija mladih;
- Učešće mladih u volonterskom radu;
- Intenziviranje učešća mladih u političkom životu zajednice kroz vladin i nevladin sektor.

Mladi i civilno društvo

- Implementacija odredaba Zakona o udruženjima i fondacijama;
- implementacija dokumenata Savjeta Evrope i EU;⁴⁰;
- unapređenje djelatnosti omladinskog civilnog sektora.

Sigurnost mladih

- Povećati stepen prevencije maloljetničke delinkvencije putem edukacije mladih, stručnjaka i roditelja;
- Smanjenje učešća maloljetnika u vršenju krivičnih djela;
- Obezbijediti uslove za efikasniju primjenu zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku;
- Povećati stepen bezbjednosti mladih;
- Obezbijediti uslove za efikasniju primjenu odgojnih preporuka i alternativnih modela za postupanje sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom.

Informisanje mladih

- Formirati informativne centre za mlade kako bi imali jednak pristup informacijama;
- Kroz sistem školovanja koristiti mogućnosti savremenih informacionih sistema;
- Umrežavanje javnog, civilnog i poslovnog sektora u svrhu pravovremenog informiranja;
- Promovirati informativne kampanje mladih.

Slobodno vrijeme

- Omogućiti mladima adekvatan prostor za provođenje slobodnog vremena u prostorima koji nisu direktno vezani za školske/univerzitetske/sportske i druge institucije;
- Povećati korištenje javnih površina kao mjesta za stvaralački izražaj mladih;
- Povećan broj volontera i volonterskih akcija na području Kantona;
- Povećati učešće mladih u omladinskim projektima / Povećati broj omladinskih projekata;
- Povećati broj mladih u procesu donošenja odluka;
- Poboljšati vještine kod mladih ljudi, te poboljšati konkurentnost mladih tržištu rada;
- Povećati mobilnost mladih.

III DIO – MJERE REALIZACIJE

Obrazovanje i nauka

Srednjoškolsko obrazovanje

U skladu s gore navdenim nedostacima na području srednjoškolskog obrazovanja, u svrhu poboljšanja stanja, preporuča se sljedeće:

- Imajući u vidu da je prioritetni zadatak srednjeg stručnog obrazovanja osposobljavanje učenika za ulazak na tržište rada sa svim potrebnim kompetencijama u skladu sa zahtjevima radnog mjesta neophodno je osigurati materijalno-tehničke uslove za realizaciju nastave što podrazumijeva značajnija ulaganja u opremanje škola. U tom smislu potrebno je planirati u budžetu veća sredstva za poboljšanje prostornih uslova, opremu i repromaterijal za realizaciju nastave. Pri tom i vlastita sredstva škola u većem obujmu usmjeravati na nabavku potrebne opreme i repromaterijala.
- Pored budžetskih sredstava za ove namjene osigurati značajnija sredstva putem apliciranja na projekte predpristupnih fondova Evropske unije i drugih međunarodnih organizacija te domaćih i stranih donatora.
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, sa kojim je usklađen Zakon o srednjoj školi Zeničko-dobojskog kantona, propisuje da se u školama srednjeg stručnog obrazovanja primjenjuju, koliko god je to moguće, modularni nastavni planovi i programi. U tom smislu potrebno je da škole planiraju upis učenika u zanimanja za koja postoje NPP-i razvijeni primjenom modularne metodologije (za 74 zanimanja) čime bi obuhvat učenika od samo 20% bio znatno povećan.
- S obzirom na značaj praktične nastave za razvijanje praktičnih znanja i vještina, a koje se sveobuhvatnije postiže u konkretnoj radnoj sredini, potrebno je jače povezivanje sa poslovnim sektorom s ciljem realizacije praktične nastave kod poslodavaca u većem postotku. Time bi se i nedostatak prostora i opremljenosti školskih radionica i učionica mogao ublažiti a učenicima omogućiti da kvalitetnije razvijaju stručne kompetencije, uče ono što je potrebno tržištu rada, kao i da se upoznaju sa novim tehnologijama i tehnikama rada.
- Razvijati kod učenika poduzetničke kompetencije i poticati ih da kroz projektni rad pronalaze dodatne načine nabavke potrebne opreme i repromaterijala za uspješniju realizaciju praktične nastave.
- U narednom periodu intenzivirati obuke nastavnika, pedagoga i direktora/pomoćnika direktora škola srednjeg stručnog obrazovanja za primjenu modularnih nastavnih planova i programa kroz sinergijsko djelovanje Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Pedagoškog zavoda Zenica i škola.

- Sredstva za realizaciju obuka planirati u budžetu, ali i kroz projekte i apliciranje za sredstva kod međunarodnih fondova, domaćih i stranih organizacija;
- U procesu osposobljavanja nastavnika za rad po modularnim nastavnim planovima i programima koristiti postojeće kapacitete Pedagoškog zavoda i škola u ljudskim resursima (mentore/trenere), ali i raditi na proširenju kruga lica koja su osposobljena za realizaciju obuka za primjenu modularnih nastavnih planova i programa;
- Potaknuti škole da jačaju profesionalne zajednice učenja i koriste vlastite kadrovske potencijale za internu edukaciju, ali i da kroz izradu projekata i apliciranje za njihovo finansiranje kod međunarodnih fondova i domaćih i stranih organizacije provode obuke i u drugim školama;
- Dugoročno planirati da svi nastavnici zaposleni u srednjim školama budu osposobljeni za primjenu modularnih nastavnih planova i programa.

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Imajući u vidu da je prioritetni zadatak srednjeg stručnog obrazovanja osposobljavanje učenika za ulazak na tržište rada sa svim potrebnim kompetencijama u skladu sa zahtjevima radnog mjesta neophodno je osigurati materijalno-tehničke uslove za realizaciju nastave što podrazumijeva značajnija ulaganja u opremanje škola.	Osigurati materijalno-tehničke uslove za realizaciju nastave što podrazumijeva značajnija ulaganja u opremanje škola.	Planirati u skladu sa mogućnostima i redovnim planiranjem budžetskih sredstava	Svi interesni subjekti u skladu sa svojim nadležnostima i mogućnostima.	Svi interesni subjekti u skladu sa svojim nadležnostima.
Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanu i obuci u Bosni i Hercegovini, sa kojim je usklađen Zakon o srednjoj školi Zeničko-dobojskog kantona, propisuje da se u školama srednjeg stručnog obrazovanja primjenjuju, koliko god je to moguće, modularni nastavni planovi i programi. U tom	Usklađivanje potreba tržišta rada sa realnim prostornim i kadrovskim mogućnostima i potrebama srednjih škola. Formiranje tripartitnog savjetodavnog vijeća na nivou	Period upisa učenika u I razred srednjih škola u skladu sa Zakonom o srednjoj školi-kraj nastavne godine. Tripartitno savjetodavno vijeće - odmah	Ne iziskuju se novčana sredstva	Nadležni organi srednjih škola, MONKS

smislu potrebno je da škole planiraju upis učenika u zanimanja za koja postoje NPP-i razvijeni primjenom modularne metodologije (za 74 zanimanja) čime bi obuhvat učenika od samo 20% bio znatno povećan.	ZDK.			
S obzirom na značaj praktične nastave za razvijanje praktičnih znanja i vještina, a koje se sveobuhvatnije postiže u konkretnoj radnoj sredini, potrebno je jače povezivanje sa poslovnim sektorom s ciljem realizacije praktične nastave kod poslodavaca u većem postotku. Time bi se i nedostatak prostora i opremljenosti školskih radionica i učionica mogao ublažiti a učenicima omogućiti da kvalitetnije razvijaju stručne kompetencije, uče ono što je potrebno tržištu rada, kao i da se upoznaju sa novim tehnologijama i tehnikama rada.	Usklađivanje potreba tržišta rada sa realnim prostornim i kadrovskim mogućnostima i potrebama srednjih škola uz potpisivanje ugovora o međusobnoj saradnji.	Period početka školske godine u srednjim školama, prema Zakonu o srednjoj školi 1.septembar tekuće školske godine.	Neiziskuju se novčana sredstva	Nadležni organi škola i interesni privredni subjekti.
U narednom periodu intenzivirati obuke nastavnika, pedagoga i ravnatelja/pomoćnika ravnatelja škola srednjeg stručnog obrazovanja za primjenu modularnih nastavnih planova i programa kroz sinergijsko djelovanje Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport,	U skladu sa mogućnostima i potrebama planiranje godišnjeg programa rada Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Pedagoškog zavoda Zenica i škola.	Zakonski periodi planiranja godišnjih programa rada.	Planirati u skladu sa mogućnostima i redovnim planiranjem budžetskih sredstava.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Pedagoški zavod Zenica i škole.

Pedagoškog zavoda Zenica i škola. U procesu osposobljavanja nastavnika za rad po modularnim nastavnim planovima i programima koristiti postojeće kapacitete Pedagoškog zavoda i škola u ljudskim resursima (mentore/trenere), ali i raditi na proširenju kruga lica koja su osposobljena za realizaciju obuka za primjenu modularnih nastavnih planova i programa, kao i jačanju profesionalne zajednice učenja i koriste vlastite kadrovske potencijale za internu edukaciju, ali i da kroz izradu projekata i apliciranje za njihovo finansiranje kod međunarodnih fondova i domaćih i stranih organizacije provode obuke i u drugim školama, uz dugoročno planiranje svih nastavnika zaposlenih u srednjim školama budu osposobljeni za primjenu modularnih nastavnih planova i programa.				
---	--	--	--	--

Visoko obrazovanje

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSILOCI AKTIVNOSTI
Usklađivanje nastavnih planova i programa sa direktivama E	Iznalaženje rješenja za studentske prakse	Kontinuirano		Rektor, dekani, prodekani i prorektor za nastavu

Uvođenje novih programa i zvanja prema potrebama tržišta rada	Skraćenje procedura za usvajanje novih programskih studija	2018		Rektor, Senat.
Stimulisanje najboljih studena za angažman na Univerzitetu	Promjena postojećih zakona o zapošljavanju	2022		Premijer, Ministar, Rektor
Stimulisanje studenata deficitarnih zanimanja i studenata sa prosjekom ocjena 8,5 i više	Dodjela novčane nagrade u visini stipendije	Svake godine		Vlada Ze-do, MONKS

Rad i zapošljavanje

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Povećanje broja zaposlenih, brisanje sa evidencije nezaposlenih osoba	Donošenje kantonalnog Zakona o radu koji će biti usklađen sa Zakonom o radu u FBiH.			Nadležne institucije
	Obezbjeđenje mehanizama za olakšanje registracije i pokretanja poslovanja			Nadležne institucije
	Povećati ulaganja u poljoprivredu kako bi se stvorili uslovi da poljoprivredni proizvođači koji imaju zemljišne i druge kapacitete za zasnivanje	Kontinuirano		Nadležne institucije

	proizvodnje obezbijede egzistenciju za domaćinstvo			
Otvaranje novih radnih mjesta	Unaprijediti usklađenost programa obrazovnih institucija prema potrebama tržišta rada, uz uvođenje novih obrazovnih zanimanja	Kontinuirano		Nadležne institucije
	Kroz sufinansiranje i davanja posebnih pogodnosti privući naše uspješne poslovne ljude koji žive i rade u inostranstvu.	Kontinuirano		
	Razvoj poduzetništva kroz razne poticaje poticaj i razvoj poslovnih zona, program poticaja obrtništva, malih i srednjih preduzeća kroz poticaj povrata administrativnih troškova kod izgradnje proizvodnih objekata, uvođenje međunarodnih standarda za kvalitetu, regresiranje kamata za proizvodne investicije, poticaji inovatorima,	Kontinuirano	1.910.000,00 KM	Ministarsvo za privredu Ze-do kantona, Vlada Ze-Do kantona

Bolji standard života	Pojačati aktivnosti inspekcije rada za rad na crno, prekovremenog rada, rad praznicima	Kontinuirano		Nadležne institucije
	Pojačati aktivnosti svih nadležnih organa, inspekcija prema svim poslodavcima zbog prijavljivanja radnika na minimalac i izbjegavanja plaćanja doprinosa na puni iznos plate	Kontinuirano		Nadležne institucije

Socijalna briga

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Unaprijediti saradnju institucija iz sektora obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite, te sektora pravosuđa i sigurnosti i nevladinog sektora	-Formiranje kantonalne radne grupe, -Uspostavljanje jedinstvene baze podataka	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice; Ministarsvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport; Ministarstvo za pravosuđe i upravu; Ministarstvo unutrašnjih poslova
Inicirati aktivnosti s ciljem socijalnog uključivanja mladih koji izlaze iz sistema javne brige (mladi bez roditeljskog staranja i	Otvaranjem grantova u budžetu za male biznise za podršku mladima za samostalan život koji	Kontinuirano	-	Centri za socijalni rad ZDK

dr.) u lokalnu i širu društvenu zajednicu	napuštaju sistem javne brige, jačanje savjetovalista, javni poziv..			
Intenzivirati aktivnosti s ciljem blagovremenog finansiranja usluga i prava iz oblasti socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom zbog omogućavanja kontinuiteta u radu sa ranjivim grupama djece, sa posebnim naglaskom na aktivnosti preventivnog karaktera	-Inicirati preraspodjelu budžetskih sredstava	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarsvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice; -Ministarsvo finansija -Vlada ZDK
Pravo porodilja u radnom odnosu vratiti u nadležnost Zavoda zdravstvenog osiguranje	Donošenje paralelnih propisa iz oblasti zdravstvenog osiguranja i oblasti socijalne zaštite	2018.godina	-	-Skupština ZDK

Zdravstvena zaštita

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Bolja informisanost mladih o zdravstvenoj zaštiti.	Poduzeti sve moguće mjera kako bi mladi bili informisani o pravima i uslugama iz oblasti zdravstvene zaštite. Izrada odgovarajućih letaka, brošura, postera, medijskih džinglova iz kojih će mladi na adekvatan način biti upoznati sa svojim pravima iz zdravstvene oblasti.	Kontinuirano 2018-2022		Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica, Zavod za medicinu rada, Kantonalni zavod za borbu protiv bolesti ovisnosti, Domovi zdravlja u ZDK i Zavod zdravstvenog osiguranja ZDK
Adekvatna zdravstvena zaštita studenata.	U sklopu Zavoda za medicinu rada i studentske ambulate treba da se omogući svim studentima koji studiraju u Zenici bez obzira kojem kantonu pripadaju brzu i efikasnu zdravstvenu zaštitu uz adekvatnu dijagnostiku.	Kontinuirano 2018-2022		Zavod za medicinu rada i sportsku medicinu ZDK

Aдекватna zdravstvena zaštita sportista	U skopu Zavoda za medicinu rada i sportsku ambulantu pružiti adekvatnu zdravstvenu zaštitu sportista profeseionalaca i amatera. Kao jedina sporstka ambulanta na području ZDK treba da joj se omogući bolja opremljenost kroz nabavku opreme, aparata i materijala, edukacija i usavršavanje medicinskog kadra te bolja komunikacija između Domova zdravlja, bolnica, Zavoda za medicinu rada i sportske medicine	Kontinuirano 2018-2022		Zavod za medicinu rada, Ministarstvo zdravstva ZDK, Domovi zdravlja u ZDK, Zavod za zdravstveno osiguranje ZDK, Kantonalna bolnica Zenica, Opća bolnica Tešanj
Prostor za adolescentne psihijatrijske pacijente	Zbog povećanog broja adolescenata oboljelih od mentalnih bolesti, a u sklopu prostornog kapaciteta Kantonalne bolnice Zenica treba da se izdvoji određeni prostor na odjelu psihijatrije za smještaj psihijatrijskih slučajeva omladinskog uzrasta.	Odmah po usvajanju strategije		Kantonalna bolnica Zenica

Važnost zdrave ishrane kod mladih	Ishrana predstavlja jedan od važnih faktora zdravlja uopće. Neadekvatna ishrana je faktor rizika za niz hroničnih nezaraznih bolesti koje predstavljaju značajan udjel u teretu bolesti za društvo. Konačana rezultat kampanje o podizanju svijesti mladih o važnosti zdrave ishrane te usvajanje stilova zdravog života, izmjeni stavova o pravilnoj ishrani. Sprovesti socijalni marketing i kampanju u različitim formatima o podizanju svijesti i važnosti zdrave ishrane, za kompletno zdravlje mladih. Potrebno je da se rezultati naučno-istraživačkih radova (posebno Instituta za zdravlje i sigurnost hrane Zenica) iskoriste kao zagovarački alati u Ministarstvima da bi se uveli novi pravilnici iz oblasti ishrane djece i		Kontinuiran o 2018-2022	Institut za zdravlje i sigurnost hrane, NVO, Domovi zdravlja
--	---	--	--------------------------------	---

	omladine (npr. zabrana prodaje energetskih pića)			
Praćenje rasta i razvoja djece i omladine	Programi praćenja rasta i razvoja djece i omladine podrazumijevaju: Kontinuirano obavljanje preventivnih i ciljanih pregleda za rano otkrivanje poremećaja i oboljenja, i to: vida, sluha, lokomotornog sistema, kontinuirano obavljanje antropometrijskih mjerenja, i to: visine, težine, obima struka, i drugih mjerenja, praćenje i evaluacija obaveznih cijepljenja (u školskoj dobi), kontinuirano obavljanje preventivnih i ciljanih pregleda u oblasti oralnog zdravlja.	Kontinuirano 2018-2022		Institut za zdravlje i sigurnost hrane, Kantonalna bolnica Zenica, Opća bolnica Tešanj, Ministarstvo obrazovanja – Pedagoški zavod – Škole, Domovi zdravlja (centri za fizikalnu rehabilitaciju)
Podizanje svijesti djece, omladine, roditelja/staratelja, nastavnog osoblja i javnosti o	Programi promocije zdravlja, prevencije i mentalne higijene podrazumijevaju: ispitivanje prehrambenih navika, unapređenje	Kontinuirano 2018-2022		Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica, Zavod za javno zdravstvo; u saradnji sa Zavodom za bolesti ovisnosti ZDK, Centrima

odgovornosti za sopstveno zdravlje kroz promotivno-preventivne programe	prehrane u školskoj dobi i promocija fizičke aktivnosti, suzbijanje društveno negativnog ponašanja, promovisanje pozitivnih vrijednosti i sprečavanje nasilja, povećanje sigurnosti u školama i edukacije iz prve pomoći, zdravstvena edukacija o zdravlju učenika i faktorima rizika kroz unapređenje zdravih životnih stilova (promocija obaveznih cijepljenja, promocija oralnog zdravlja, destigmatizacija djece i mladih sa poteškoćama). Program podizanja svijesti djece i omladine o odgovornosti za sopstveno zdravlje je važan segment socijalnog marketinga koji za cilj ima razvoj svijesti o korelacijama između izbora stilova života i			za mentalno zdravlje Domova zdravlja i drugim zdravstvenim ustanovama, Crvenim križem, NVO, ustanovama kulture itd.
---	---	--	--	--

	razvoja hroničnih nezaraznih i zaraznih bolesti. Potrebno je provoditi aktivnosti u različitim formatima: predavanja, radionice, rad u maloj grupi, alternativne metode zdravstvenog odgoja – radionice po principu procesne drame, TV emisije, promotivni spotovi, brošure, panel diskusije, javni forumi itd.			
Obrazovanje građana i širenje svijesti o značaju mentalnog zdravlja i bolesti ovisnosti.	Glavni cilj je da se smanje prepreke u liječenju i zaštiti, tako što će se proširiti svijest ljudi o učestalosti mentalnog poremećaja, mogućnostima liječenja, procesu oporavka i ljudskim pravima oboljelih osoba i bolesti ovisnosti. Treba širiti informacije o dostupnosti liječenja i korištenja, tako da se promijene reakcije opšte populacije, zdravstvenih stručnjaka, medija,	kontinuirano 2018-2022		Zavod za bolesni ovisnosti, Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica, NVO

	zakonodavaca i političara i da one budu zasnovane na dostupnom znanju. Osvješčivanje javnosti može smanjiti stigmatu i diskriminaciju, povećati korišćenje slušbi mentalnog zdravlja, promijeniti dominantan stav o tome da se mentalno, bolesti ovisnosti i tjelesno zdravlje odojeni, različiti entiteti.			
Podizanje svijesti o značaju oralne higijene	Promocija oralnog zdravlja je integralni dio cjelokupne zdravstvene promocije i predstavlja strateško opredjeljenje svake države koja brine o zdravlju cjelokupne populacije. Ima snažan uticaj na opće zdravlje i kvalitet života. Unapređenje oralnog zdravlja kod djece i stvaranje dobrih navika u ovom uzrastu, znači poboljšanje i oralnog i općeg zdravlja cijele populacije.	Kontinuirano 2018-2022		Institut za zdravlje i sigurnost hrane – služba školske higijene, Domovi zdravlja, Ministarstvo za obrazovanje, škole i fakulteti.

Zabrana pušenja u svim školskim – obrazovnim ustanovama, kantinama na fakultetu, uz poštivanje propisa koji regulišu oblast prometovanja duhanskih preradevina	Statistike pokazuju da se s pušenjem počinje u školskoj dobi te se postavlja pitanje zašto mladi puše. Oni najčešće počinju pušiti oponašajući starije i odrasle, a odrasli su ti koji bi trebali biti primjer svome potomstvu. Usprkos kampanji protiv pušenja ono je po prevalenciji postalo prilično konstantno. U životu mladih jako bitnu ulogu imaju roditelji kao njihovi odgojitelji ili barem iskusni ljudi upoznati s kušnjama koje nam pruža današnje društvo. Potrebno je da roditelj pomogne djetetu razviti samopouzdanje i osjećaj osobne vrijednosti i samopoštovanja kako bi se dijete znalo oduprijeti pritisku vršnjaka. Donošenje Zakona o zabrani pušenja na javnim mjestima dosta će pomoći u rješavanju ove problematike.	Odmah po uvajanju Strategije		Ministarstvo za obrazovanje, Kantonalne inspeksijske služba, Ministarstvo zdravstva.
Praćenje i poboljšanje sanitarno-	Programi praćenja i poboljšanja sanitarno-	kontinuirano 2018-2022		Institut za zdravlje i sigurnost hrane

higijenskih karakteristika školskih objekata i školskih kuhinja	higijenskih karakteristika školskih objekata i školskih kuhinja podrazumijevaju: praćenje i evaluaciju zdravstvene ispravnosti hrane i vode u školama, sanitarnih pregleda osoblja u kuhinjama i DDD poslova, ispitivanje sanitarno- higijenskih karakteristika školskih objekata i mikroklimatskih uslova u školskoj sredini (osvijetljenost, buka, temperatura), ispitivanje higijene nastave i učila, ekološka edukacija djece i mladih – podizanje ekološke svijesti.			Zenica, Zavod za javno zdravstvo; u saradnji sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK, NVO.
--	--	--	--	---

Kultura i sport

Kultura

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Uključiti mlade u procese donošenja odluka o potrebama, strategiji i financiranju programa za kulturu mladih	Formiranje kulturnih klubova mladih, omladinskih kulturnih udruženja	Kontinuirano	NVO, općine Kanton	NVO, ustanove kulture, općine Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
Razvijati mehanizme društvene afirmacije i promocije mladih talentiranih umjetnika nakon umjetničkih škola i akademija;	Uključiti mlade umjetnike u projektne aktivnosti ustanova i udruženja	Kontinuirano	općine Kanton	NVO Općine, UNZE Kanton
Podržavanje organizovanih društveno-kulturnih aktivnosti koje vode udruženja i organizacije mladih;	Osigurati svaki vid podrške ciljanim udruženjima mladih	Kontinuirano	općine Kanton	NVO Općine, Kanton
Osigurati veće učešće mladih kroz projekte medijskih kuća;	Kreiranje sadržaja koje uključuju problematiku i aktivnosti mladih	Kontinuirano	Općine Kanton	Medijske kuće NVO
Podrška medijima koji u svojim sadržajima tretiraju projekte mladih;	Prednost kod sufinansiranja projekata	Kontinuirano	Općine Kanton	Medijske kuće NVO

Omogućiti obavljanje pripravnčkog staža diplomiranim kulturolozima čije znanje će doprinijeti razvoju kulture kroz institucionalno djelovanje.	Uključivanje ustanova kulture, medijskih kuća u programe obavljanja pripravnčkog staža	Kontinuirano	Službe za zapošljavanje	ustanove kulture medijske kuće omladinska udruženja
--	--	--------------	-------------------------	---

Sport

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Nastaviti finansijsku i svaku drugu podršku sportskim organizacijama, uspješnim sportašima, invalidskom sportu, studentskom sportu, studentskim i sportskim natjecanjima	Planiranje sredstava u Budžetima općina/kantona Zakonskim aktima	Kontinuirano	Svi nosioci	Vlada i Skupština ZDK Općinski načelnici i općinska vijeća
Podržati značajne državne i međunarodne sportske manifestacije	Uspostavljanje jedinstvene baze podataka	Kontinuirano	-	Ministarstvo za obrazovanje, nauku kulturu i sport Sportski savezi
Promovirati sportsko-rekreativne aktivnosti svih građana koje su u funkciji očuvanja zdravlja i poboljšanja psihofizičkih sposobnosti	Stvaranje materijalno tehničkih uslova za rekreativno bavljenje sportom - organizovanje javnih tribina na temu rekreativnog sporta - organizovanje	Kontinuirano	Svi nosioci	Općinski načelnici Gradonačelnici Sportski savezi općina/gradova

	sportskih takmičenja za rekreativce			
Promovirati vannastavne sportske aktivnosti djece, omladine i studenata	osiguravanje materijalno tehničkih uslova za vannastavne aktivnosti organizovanje takmičenja učenika i studenata u raznim sportskim disciplinama	Kontinuirano	Svi nosioci	Vlada Zeničko-dobojskog kantona Općinski načelnici Gradonačelnici Udruga pedagoga Sportski savez studenata
promovirati sportske i rekreativne aktivnosti osoba s invaliditetom	- osiguravanje materijalno tehničkih uslova -organizovanje takmičenja osoba s invaliditetom u raznim sportskim disciplinama			Vlada Zeničko-dobojskog kantona Općinski načelnici Gradonačelnici Sportski savezi osoba s invaliditetom

Aktivizam mladih

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Programska podrška aktivnostima udruženja mladih	Promovirati učešće mladih u demokratskim strukturama i procedurama donošenja odluka.	2022. godina	Općinski, kantonalni, NVO	Komisija za mlade Skupštine ZDK, NVO, Općinska vijeća, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
	Promovirati uključenost mladih u stranački politički sistem i obuku	kontinuirano	Političke stranke, NVO, općine	NVO
	Formiranje jedinstvenog registra udruženja koja imaju prefix „omladinsko	2020		Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK, Službe za društvene djelatnosti općina, NVO, komisija za mlade
	Formiranje kantonalnog vijeća mladih na području ZDK, formiranje vijeća mladih po općinama	2020	Općine, Kanton	NVO, Komisije za mlade
	Formiranje službi za pitanje mladih na području ZDK	2020	Općine	Općine, NVO, Komisija za mlade
	Podržati i dalje razvijati praksu uključivanja NVO u izradi i pripremanju	Kontinuirano		Komisija za mlade, NVO

	alternativnih analiza i izvještaja i njihovo uključivanje u programe rada Skupštine, Vlade i radnih tijela Skupštine, koji se odnose na položaj mladih i obezbjeđenjenjihovih razmatranja na sjednicama Vlade, Skupštine ili njihovih radnih tijela.			
	Nastaviti sa intezivnijom realizacijom odredaba Zakona o udruženjima i fondacijama Federacije BiH i Države BiH.	Kontinuirano	-	nadležna ministarstva i NVO

Sigurnost mladih

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZAC IJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOST I
Povećati stepen prevencije maloljetničke delinkvencije putem edukacije mladih, stručnjaka i roditelja	Organizovati posjete učenika osnovnih i srednjih škola na području ZDK-a od strane predstavnika organizacionih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova kojima će se održavati edukativna predavanja iz oblasti policijskog rada i djelovanja, primjene zakonskih propisa, kao i određene preventivne aktivnosti, sve u cilju poboljšanja ukupnog stanja bezbjednosti, prevencije maloljetničkog prestupništva i smanjenju broja maloljetnika u sukobu sa zakonom. Edukacije uposlenika predškolskih, školskih, zdravstvenih ustanova iz oblasti maloljetničke delinkvecije U okviru projekta "Policajac u školi" organizovati predavanja u osnovnim i srednjim školama, gdje će se učenicima prezentirati rad policije, zakonski propisi, određene negativne pojave u društvu (droga, alkohol, prostitucija, trgovina ljudima i dr.) a što se može dovesti u vezu sa navedenim populacijama.	Period 2018.-2022.	MUP, Općine, Kanton u skladu sa mogućnosti ma i redovnim planiranjem budžetskih sredstava	MUP u saradnji sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, NVO i drugih ustanova

Smanjenje učešća maloljetnika u vršenju krivičnih djela	Pojačati pristup policijskih službenika na prostorima u blizini školskih objekata, autobuskih stajališta i drugih prostora na kojima se okuplja omladina u smislu da se uspostavi bliži kontakt i dijalog sa učenicima, nastavnim i rukovodnim osobljem u cilju efikasnijeg sprječavanja rješavanja negativnih pojava i problema	Kontinuirano	MUP, druge ustanove u skladu sa svojim mogućnostima	MUP u saradnji sa drugim institucijama
	Po mogućnosti instalirati sistem videonadzornih kamera ispred i u unutrašnjosti svih škola, glavnih autobuskih stajališta, drugih javnih mjesta gdje se najčešće okupljaju mladi, a sve u cilju veće sigurnosti i efikasnijeg otkrivanja eventulanih počinitelja krivičnih djela			

	Pojačati kontrolu učesnika u saobraćaju posebno u blizini škola i drugih mjesta gdje se okupljau mladi, vršiti pregled, a po ukazanoj potrebi vršiti i pretres vozila i lica u vozilima u skladu sa zakonskim propisima a sve u cilju pronalaska narkotičkih sredstava, sredstava pogodnih za samopovređivanje, povređivanje drugih lica, te predmeta koja potiču iz krivičnih djela i pogodnih za izvršenje krivičnih djela, pojačati kontrole i legitimisanje lica, uključujući pregled i pretres lica i vozila, te ugostiteljskih objekata u skladu sa postojećim zakonima, pojačati prisustvo policijskih službenika na identifikovanim mjestima gdje je do sada zabilježeno najčešće okupljanje kriminogenih lica, kao i lica sklonih narušavanju javnog reda i mira, te po procjeni preduzimati zakonom predviđene mjere i radnje.			
Obezbijediti uslove za efikasniju primjenu zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku	Formirati posebno odjeljenje za rad sa maloljetnicima u kojem će raditi certificirani policijski službenici, po mogućnosti odrediti stručnog savjetnika-psihologa koji će ispred MUP ZDK-a raditi sa maloljetnicima u skladu sa postojećim zakonom, a sve u cilju prevencije maloljetničke delinkvencije i poduzimanja svih mjera i radnji na smanjenju broja	Kontinuirano	MUP, druge ustanove u skladu sa svojim mogućnostima	MUP, doprinos drugih institucija, projektno finansiranje i donatorska sredstva

	djece i maloljetnika u sukobu sa zakonom.			
Povećati stepen bezbjednosti mladih	Pojačati pristup policijskih patrola i službenika na prostorima u blizini školskih objekata, autobuskih stajališta i drugih prostora na kojima se okupljaju mladi Postaviti sistem videonadzornih kamera u blizini svih školskih i drugih objekata gdje se okupljaju mladi, po potrebi postaviti dodatnu odgovarajuću saobraćajnu signalizaciju u blizini školskih objekata i mjesta gdje se okupljaju mladi, kao i drugih mjera u cilju efikasnije kontrole saobraćaja	Kontinuirano	MUP, Općine, Kanton u skladu sa mogućnostima i redovnim planiranjem budžetskih sredstava.	MUP u saradnji sa drugim institucijama
Obezbijediti uslove za efikasniju primjenu odgojnih preporuka i alternativnih modela za postupanje sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom	Identifikovati i utvrditi ustanove koje su nadležne za provođenje odgojnih preporuka Po potrebi educirati određeni broj stručnih radnika za provođenje odgojnih preporuka	Period 2018.-2022	Općine, Kanton u skladu sa mogućnostima i redovnim planiranjem budžetskih sredstava	Ministarstvo pravosuđa, Centar za socijalni rad, NVO i drugi

Informisanje mladih

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Formirati informativne centre za mlade kako bi imali jednak pristup informacijama	Osigurati adekvatan prostor tipa centra za mlade	Do 2022. godine	Općine NVO	NVO Grad/općine
Kroz sistem školovanja koristiti mogućnosti savremenih informacionih sistema.	Osigurati određene kapacitete u školama/fakultetima za izvođenje nastave savremenim inf.sistemima	Kontinuirano	Kanton Grad/općine Kanton NVO	Srednje škole Fakulteti NVO
Umrežavanje javnog, civilnog i poslovnog sektora u svrhu pravovremenog informiranja	Putem informacionih centara osigurati mogućnost pristupa svim podacima	Kontinuirano	Grad/općine Kanton NVO	Grad/općine Kanton NVO Poslovni sektor
Promovirati informativne kampanje mladih	Omogućiti školama i fakultetima realizaciju projekata informativnog karaktera u svrhu vršnjačke edukacije	Kontinuirano	Srednje škole Fakulteti NVO	Općine Kanton NVO

Slobodno vrijeme

CILJ	AKTIVNOSTI	VRIJEME REALIZACIJE	BUDŽET	NOSIOCI AKTIVNOSTI
Veća iskorištenost javnih/slobodnih prostora, u cilju formiranja omladinskih klubova, te njihova adaptacija u svrhu kvalitetnijeg provođenja slobodnog vremena kod mladih	Napraviti analizu javnih/slobodnih prostora na području Kantona Obezbjediti adekvatne prostore za omladinske klubove, Povećati broj omladinskih klubova na području Kantona Olakšati proces registracije omladinskih klubova na području Kantona Povećati budžet namjenjen funkcionisanju omladinskih klubova osiguravanje programske podrške radu omladinskih klubova Formiranje kantonalnog Omladinskog kluba (Ulogu Kantonalnog omladinskog kluba može da vrši i vijeće mladih ZE DO Kantona)	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Općine, NVO, školske i univerzitetske institucije

	Kontakt tačka za sve mlade s područja Kantona Podržati i unaprijediti postojeće informativne centre i savjetovališta za mlade kako bi osigurali da se zadovolje potrebe za informacijama mladih koji imaju teškoće sa dostupnošću informacija Pružanje općinske/kantonalne imovine (prostora, zgrada ili njihovih dijelova) na korištenje za različite inicijative, neformalnim skupinama mladih ili organizacijama mladih			
Povećati korištenje javnih površina za u cilju kvalitetnije provođenja vremena kod mladih	- Afirmisati i urediti javne prostore koji mladi mogu iskoristiti za svoje aktivnosti - Poticati preuređivanje (oplemenjivanje) urbanih i	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske institucije

	javnih površina - Promocija ulične umjetnosti kao jedan od vidova izražavanja mladih / ulična galerija - Omogućiti mladima lakši pristup javnim površinama			
Povećati broj volonterskih akcija i volontera te promijeniti odnos mladih prema volontiranju	Promovirati volontiranje kao društveno koristan angažman, Povećati prilike za volontiranje / organizovanje volonterskih akcija organizovanih od strane Kantonalnih i institucija lokalne vlasti Stimulisati/podržava ti volonterske akcije organizujene od strane nevladinih udruženja Poticati organizovanje volonterskih akcija od strane školskih ustanova Organizacija volonterskih službi /	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO

	registar volontera Priznavanje volonterskog rada pri upisima u škole, univerzitete ili pri zapošljavanju Općine, kao jedinice lokalne samouprave moraju da povećaju broj volonterskih akcija, tj. Općine bi trebali biti organizator volonterskih akcija			
Povećati broj omladinskih projekata i povećati učešće mladih u omladinski projektima	Omogućiti veći broj omladinskih projekata na području Kantona Povećati bužet Kantona za omladinske projekte Organizovati radionice pisanja projekata Jasno definišena pravila pri odabiru omladinskih projekata Pozive za projekte slati na adrese u kojima mladi provode svoje vrijeme (univerziteti, škole, omladinski	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske intitucije

	klubove,NVO			
Povećati broj mladih koji uzima učešće u procesu donošenja odluka	Institucije Kantona i općinskih vlasti napraviti dan otvorenih vrata Pozivati mlade na učešće u javnim tribinama, putem službenih glasila Institucija, škola, univerziteta, omladinskih klubova, Vijeća mladih,... Implementirati radionice o učešću mladih u procesu donošenja odluka, te tako mladima približiti cijeli proces Učestvovanje mladih ljudi ili organizacija mladih u upravnim i savjetodavnim tijelima općinske/kantonalne uprave putem formiranja formalnih	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske intitucije, forumi mladih parlamentarnih grupa

	tijela „Parlamenta mladih“ ili „Vijeća mladih“ te putem provođenja redovnih neformalnih foruma sa mladima; Forumi mladih parlamentarnih stranaka organizujeti radionice o procesu donošenja odluka			
Omogućiti mladima alate, informacije, vještine da bi bili konkurentniji na tržištu rada te da im se pruži više mogućnosti za individualnim usavršavanjem	Povećati broj prilika za učešće u neformalnom obrazovanju Aдекватna informiranost mladih o programima neformalnog obrazovanja lokalnim, regionalnim i internacionalnim programima neformalnog obrazovanja) Smanjiti pravne poteškoće za izvođenje programa neformalnog obrazovanja u srednjoškolskim i univerzitetskim institucijama na području kantona (dozvole od resornog Ministarstva za izvođenje programa	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske intitucije

	neformalnog obrazovanja u školama, univerzitetima) Povećati budžet za radionice neformalnog karaktera Priznavanje certifikata stečenih kroz neformalno obrazovanje kod poslodavaca			
Povećati učešće mladih u rekreativnim i manje popularnim sportovima	Poboljšati promociju rekreativnog sporta (ukazujući na važnost fizičkih aktivnosti tokom života mladih osoba) Povećati promociju „ne-popularnih sportova / manje popularnih“ – rolanje, biciklizam, planinarstvo, plivanje, stolni tenis, gimnastika, ritmika, ples... Obezbijediti adekvatne prostore za bavljenje rekreativnim sportom (tereni za mali fudbal, uličnu košarku, odbojku na plaži/pijesku, označavanje i	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske institucije

	signaliziranje biciklističkih ruta (u urbanim i drugim sredinama) adekvatan prostor za bavljenje gimnastikom, ritmikom, plesom, izgradnja betonskih stolova za tenis u parkovima koji posjećuju mladi...) Povećati broj sekcija u školskim ustanova Unaprijediti plan i program vannastavnih aktivnosti			
Povećati mobilnost mladih	Povećati informiranost mladih o mogućnostima za putovanja/mobilnost Predstavljanje Evropskih programa koji se bave mobilnošću mladih Povećati podršku mladima koji žele učestvovati u programima mobilnosti Povećati školske razmjene između dva ili više Kantona, ili povećati internacionalne	Kontinuirano	Svi nosioci	Ministarstvo, obrazovanja, nauke kulture i sporta, Ministarstvo za prostorno uređenje, Općine, NVO, školske i univerzitetske institucije

	školske razmjene Predstaviti / Pojednostaviti proces prijave na programe studentskih razmjena Povećati broj studentskih razmjena Dati finansijsku podršku studentskim razmjenama			
--	--	--	--	--

IV DIO – ODGOVORNOST, MONITORING, EVALUACIJA I IZVJEŠTAVANJE

Za realizaciju *Strategije* odgovorni su:

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo za privredu; Ministarstvo zdravstva; Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice; Pedagoški zavod, JU Služba za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona, Kantonalni zavod za javno zdravstvo, grad Zenica i općine na području Kantona i nevladine organizacije koje u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama vrše javna ovlaštenja (Sportski savez Zeničko-dobojskog kanton, granski sportski savezi, općinski sportski savezi, društva pedagoga tjelesnog i zdravstvenog odgoja).

Svi naprijed navedeni subjekti se zadužuju da u svojim godišnjim programima rada ugrade elemente *Strategije* omladinske politike koji su u njihovoj nadležnosti. Također se obavezuju da u budžetima svake godine planiraju sredstva za realizaciju predviđenih zadataka.

Odgovorni subjekti su dužni donijeti vlastite programe implementacije *Strategije*, te periodično podnositi izvještaje o realizaciji tih programa.

Odgovorni subjekti se zadužuju da šestomjesečno dostavljaju Monitoring timu - Vlade Kantona izvještaje o realiziranim aktivnostima, uočenim slabostima i prijedlozima za njihovo prevazilaženje, te da koordiniraju aktivnosti sa drugim nivoima vlasti.

2. Ostali realizatori

Organizacije civilnog društva svojim misijama i programima svrstavaju se u značajne subjekte koji mogu implementirati dijelove *Strategije*. Neophodno je, kroz saradnju i partnerstvo, aktivno uključenje nevladinih organizacija u implementaciju *Strategije*.

Takođe nezaobilazan faktor u implementaciji *Strategije* su mediji. Vlada Kantona treba podržavati projekte medija kojima se afirmiraju mjere i ciljevi utvrđeni u *Strategiji*.

3. Monitoring tim

Vlada Zeničko-dobojskog kantona će formirati Monitoring tim za praćenje realizacije *Strategije omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018.-2022. godina*. Sastav Monitoring tima treba da bude kompetentan i sposoban za valorizaciju i utvrđivanje stepena realizacije *Strategije*.

Monitoring tim će analizirati izvještaje odgovornih subjekata, te pratiti aktivnosti svih zaduženih za realizaciju mjera, kao i realizaciju budžetskih sredstava namjenjenih za tu svrhu.

Monitoring tim će Skupštini Zeničko-dobojskog kantona podnijeti 2020. i 2022. godine Izvještaj o stepenu realizacije *Strategije*. U slučaju da dođe do značajnijih odstupanja ili do izmjene uslova za implementaciju zacrtanih i usvojenih ciljeva *Strategije* - Monitoring tim će i mimo ovih termina izvjestiti Skupštinu Kantona.

Prva evaluacija *Strategije* izvršit će se polovinom 2020. godine, kada će se donijeti nove mjere ili uskladiti postojeće. Evaluacija će obuhvatiti područja: obrazovanja, zapošljavanja i privrede, socijalne politike, zdravstvene zaštite, aktivnog učešća mladih u društvu, izgradnje civilnoga društva i volonterskoga rada, kulture mladih, te mobilnosti, informisanja i

savjetovanja. Konačna evaluacija će se izvršiti 2022. godine nakon okončanja perioda na koji se odnosi *Strategija*.

SADRŽAJ

UVOD	3
I DIO – OCJENA STANJA	4
Obrazovanje i nauka	4
Srednješkolsko obrazovanje	5
Visoko obrazovanje	8
Dodiplomski studiji	10
Postdiplomski studiji (raniji predbolonjski studiji)	11
Doktorski studij	14
Prerano napuštanje obrazovanja	14
Stipendiranje mladih.....	15
Obrazovanje odraslih.....	15
Obrazovanje i zapošljavanje.....	16
Rad i zapošljavanje	17
Broj mladih – rezultati popisa stanovništva 2013.	17
Informacija o stanju u oblasti zapošljavanja.....	19
Siva ekonomija i rad na crno	21
Aktivnosti na zapošljavanju u Zeničko-dobojskom kantonu	22
Program sufinansiranja samozapošljavanja START UP 2017 Federani zavod za zapošljavanje	23
Socijalna briga	25
Prava iz socijalne zaštite su:	26
Prava iz oblasti zaštite porodice sa djecom su:.....	27
Socijalni položaj mladih	27
Zdravstvena zaštita	30
Primarna zdravstvena zaštita:	30

Sekundarna zdravstvena zaštita	30
Tercijalna zdravstvena zaštita.....	30
Prava osiguranika iz reda mladih:	31
Trenutno stanje i problematika mladih u sklopu zdravstvene zaštite na području Kantona .	31
Kultura i sport	35
Kultura	35
Sport.....	36
Aktivizam mladih	38
Omladinska politika i učešće mladih u političkom životu	40
Mladi i civilno društvo	40
Omladinski civilni sektor u Zeničko-dobojskom kantonu	41
Finansiranje potreba mladih	42
Sigurnost mladih	43
Stanje bezbjednosti mladih na području Zeničko-dobojskog kantona	45
Stanje kriminaliteta - maloljetnička delinkvencija na području ZDK za 2016.godinu	45
Stanje kriminaliteta - maloljetnička delinkvencija na području ZDK za period januar septembar 2017.godine	46
Informisanje mladih.....	49
Slobodno vrijeme.....	50
Prostori za mlade / Omladinski klubovi (centri)	51
Javne površine i mladi	51
Volontiranje i mladi.....	52
Omladinski projekti	52
Proces donošenja odluka i mladi	52
Neformalno obrazovanje i mladi	53
Mobilnost mladih i slobodno vrijeme.....	53
 II DIO – CILJEVI STRATEGIJE	 54
Obrazovanje i nauka.....	54
Rad i zapošljavanje.....	54
Socijalna briga.....	54

Zdravstvena zaštita	55
Kultura i sport.....	55
Kultura	55
Sport.....	56
Aktivizam mladih.....	56
Omladinska politika i učešće mladih u političkom životu	56
Mladi i civilno društvo	56
Sigurnost mladih.....	57
Informisanje mladih.....	57
Slobodno vrijeme	57
 III DIO – MJERE REALIZACIJE	 58
Obrazovanje i nauka.....	58
Srednješkolsko obrazovanje	58
Visoko obrazovanje	61
Rad i zapošljavanje.....	62
Socijalna briga.....	64
Zdravstvena zaštita	66
Kultura i sport.....	75
Kultura	75
Sport.....	76
Aktivizam mladih.....	78
Sigurnost mladih	80
Informisanje mladih	84
Slobodno vrijeme	85
 IV DIO – ODGOVORNOST, MONITORING, EVALUACIJA I IZVJEŠTAVANJE	 94